

307. 275

Star

3

15
1976/77

ANTHROPOLOGIA HUNGARICA

STUDIA
HISTORICO-ANTHROPOLOGICA

Tom. XV.

1976-1977.

9

ANTHROPOLOGIA HUNGARICA

STUDIA HISTORICO-ANTHROPOLOGICA

Tom. XV.

1976-1977.

Sectio Anthropologica
Musei Historico-naturalis Hungarici
B u d a p e s t

Redigit
Dr. T. TÓTH

ISSN 0574-3842

Anthrop. Hung. XV. 1976-1977.

HUNGARICA
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

INDEX

TAJTI, T. Zs. - TÓTH, T.: Adatok Délkelet-Dunántul avarkori népesség- nek embertanához	5
WENGER, S.: Analyses anthropologiques de nouvelles découvertes de Keszthely (Transdanubie) provenant de l'époque avare	125

Adatok Délkelet-Dunántúl avarkori népességének embertanához

TAJTI T. Zsuzsa — TÓTH Tibor

Természettudományi Múzeum Embertani Tára, Budapest

Abstract. - Study gives a detailed analysis of anthropological finds of two cemeteries (Bóly, Nagyharsány) in the Avar period. Besides craniometrical data, extremities are also evaluated.

A jelen tanulmányban elemzett avarkori temetők (Bóly, Sziebert-puszta "A" temető VII-VIII. század, "B" temető VI-VII. század; Nagyharsány, Szarkás-dűlő VII. század) a DK-Dunántúl zömét képező Baranya megye területéről származnak. A Közép-Duna-medencének ezen tájegységén értékes osteológiai szériák kerültek feltárássra az elmúlt fél évszázad folyamán (Tóth, 1961a). Az előkerült szériák feldolgozása az elmúlt évtizedben vált szisztematikussá. Elég megemlíteni a Szebeny I. (Tóth, 1961b) és a kékesdi (Wenger, 1968) avarkori temetők értékelését. Ezen kívül megjegyzendő, hogy az elmúlt évtizedben kísérletek történtek az avarkori népesség dunántúli csoportjainak összefoglaló etnogenetikai értékelésére is új metológiai szempontok alkalmazásával, amelyhez felhasználták a Baranya megye területéről ismert avarkori szériákat (Ellend I-II, Szellő, Nagypall I-II., Cselegörcsöny, Gyód, Dunaszekcső, Tóth 1962a, b, 1963b, 1966, 1970). Az általunk vizsgált szériák a korábbi tanulmányokhoz lényeges kiegészítést képezhetnek. Paleopatológiai vizsgálatukat Regöly-Mérei Gyula végezte el (1964).

Ezen tanulmány új adatainak többségét Tajti Zs. gyűjtötte.

A bólyi és nagyharsányi temetők embertani anyagának arclapossági és mandibulaméreteit Tóth T. határozta meg, aki részt vett az eredmények értékelésében is. Mindkét lelőhely embertani leletei a pécsi Janus Pannonius Múzeum gyűjteményében vannak.

A numerikus adatok 36 táblázatban találhatók. Az egyéni koponyaadatokat helyhiány miatt mellőztük.

A BÓLYI AVARKORI TEMETŐ (VI-VIII. sz.)

Sziebert-pusztá Bóly községtől délre, 2 km távolságra található. Az 1959-60. évek folyamán a Bolyi ÁG dolgozói agyagkitermelés és silógödör mélyítése közben emberi és állati csontokra, különböző tárgyakra és eszközökre bukkantak. A pécsi Janus Pannonius Múzeum Papp László régész irányításával 1960. júniusában leletmentő ásatásokat végzett s még ebben az évben megkezdte a temető rendszeres feltárását. 1962-ben egy másik silógödör ásásakor újabb csontvázakra és tárgyakra bukkantak. Még ebben az évben megkezdték illetve folytatták mindkét silóverem körül az ásatást, amit 1963 augusztusában be is fejeztek. Az ásatások folyamán az embertani mentést Tóth T. végezte. A sirok származása folyamatos, ugyanis csak a régészeti feldolgozás során derült fény arra, hogy a felszínre hozott leletek két ("A" és "B") temetkezésből származnak. (Papp L. 1962). Papp László személyes közlései ill. előzetes feltételezései alapján a két temető időben nem egykoru. A "B" temető a korai avar periódusból való /VI-VII. század fordulója, valószínűleg 580-630 között/. Az "A" temető kora inkább a késői avar uralom idejére tehető /VII-VIII. század fordulója, valószínűleg 660-710 között/. A "B" temető sirjain erős longobard etnikai hatás érezhető (Papp L. véleménye).

PALEODEMOGRÁFIAI ANALÍZIS

A Bóly, Sziebert-pusztai temető 76 sirjából 53 egyén csontanyagán lehetett elemzéseket végezni. Az 53 egyénből 40 az "A", 13 a "B" csoportba tartozik.

A két temetőt összehasonlítva - a "B" temetőben feltűnően magas a gyermekhalálozási arány. Bár Papp L. régész feltételezése szerint a "B" temető egészében egy családi temetkezés, az igen magas gyermekhalandóságot az életkori megoszlás szerint nem lehet figyelmen kívül hagyni: egy "családból" 10 gyermek (0-14 év), 1 fiataalkorú (15-22 év) és 2 felnőtt. A gyermekhalandóság az "A" temetőnél is viszonylag magas. A "B" temetővel ellentétben ott az életkor alsó határa 0 és 14 év

helyett 0 és 7 év közé tehető. Nem egy esetben kerültek felszínre koraszülött, ujszülött, ujszülött és csecsemőcsontok (1 életév alatt !). Az elhalálozás férfiaknál, nőknél egyaránt főleg az adultus korban, 22-40 év között történt. Az "A" temető leleteinél általánosítható az a megállapítás, hogy a férfiak viszonylag magasabb kort értek meg, mint a nők.

A két temető összesített adatait vizsgálva (1. táblázat) megállapítható, hogy a felnőttek zöme nem érte meg a maturus kort (53 %). Az adultus korban meghalt férfiak majdnem 7 %-kal többen vannak, mint a nők, mégis többen érik meg közülük a 40-60 évet, mint a nőknél.

A két temető valamennyi korcsoportját együtt elemezve megállapítható, hogy az elhalálozás a juvenis korban a legkisebb (9,4 %), legnagyobb az infans I-II-ben (33,9 %). Bár ez a % szám már igen nagy, több tényezőt figyelembe véve azt kell feltételeznünk, hogy az összesen 76 síros bolyi "A + B" temetőben ez a szám valószínűleg jóval nagyobb, ugyanis a temetőnek csaknem a felét képezik a gyermeksírok (42,2 % inf. I-II. és 6,4 % juvenis). A jelenleg feltárt temető a korabelinek kb. csak a fele. Papp L. leletközlő munkájában (1962) az ott dolgozó földmunkások elbeszélései alapján kb. 70 - 80 csontváz "szétszórásáról" tesz említést. Lehetőséges, hogy ezek között is voltak gyermekcsontok. Nem lehetetlen az sem, hogy nem egy gyermeksír az előző évszázadok hasonló vagy egyéb célu mezőgazdasági munkálatai miatt pusztult el, hiszen a gyermeksírokat jóval közelebb ásták a felszínhez (átlagosan 130-140 cm), mint a felnőttekét (átlag 200 cm).

Mindezen tényezőt figyelembe véve és értékelve, a Bóly mellett élt avarkori populációra vonatkozóan csak részleges demográfiai analízis adható.

ÁLTALÁNOS EMBERTANI ANALÍZIS (CRANIUM)

A leletek analizisénél Martin (1928), Mollison (1938), Roginszkij - Levin (1955) és Alexejev - Debec (1964) módszereit alkalmaztuk. A morfoscopikus jellegek elemzésénél Comas (1960) és Poirier - Charpy (1931) munkáit is figyelembe vettük.

A feltárt 76 sírból 53 került részletes antropológiai vizsgálatra. Az 53 egyén közül 40 egyén csontanyaga az "A" temetőből való (1 -3, 9, 12 - 15, 18 - 20, 23, 25,

26, 28, 29, 32, 33, 39 - 42, 44 - 49, 51, 51a, 56, 58 - 64, 66 - 68, 71, 72, 76 sírok), 13-é pedig a "B" temetőből (21, 23, 26, 28, 30, 34 - 38, 50, 57a, b, sírok). Az "A" temetőben a 40 közül összesen 28 a felnőtt: 12 ♀ és 16 ♂.

"A" TEMETŐ

Teljes antropológiai vizsgálatra csak néhány női koponya volt alkalmas.

A női koponyák közepesen hosszúak, közepesen szélesek, magasak. A számított indexek alapján mesocranok, metriocranok, hypsocranok. Járomivük közepesen széles, felső arcuk középmagas. A jelzők ennek megfelelően alakulnak: az arckoponya általában mesoprosop, eury-mesen. Az orbita mesoconch, az orr mesorrhin, vagyis közepesen magas illetve közepesen széles (2-3. táblázat).

A viszonylag jobb megtartási állapot miatt több férfi koponyán volt végezhető anatómiai- morfológiai vizsgálat. A férfi koponyák szintén közepesen hosszúak, közepesen szélesek, viszont csak középmagasak (2. táblázat).

Az index szerint mesocranok, metriocranok, orthocranok. Járomivük közép széles, felsőarcuk közép magas. Arckoponyájuk tehát mesoprosop, mesen. Jellemzőjük a chamaeconchia és a mesorrhinia. A számtani középértékek megadása az általános jellemzéshez elegendő, de a részarányok szintén figyelmet érdemelnek (3. táblázat).

A férfi széria mesocran csoportja mellett jelentős a brachyrania (40 %) és a dolichocrania (20 %) részaránya is. A koponyák nagy része tapelnocran, kisebb hányada acrocran. Világosan látható az orthocrania tulsulya is a chamaecrania és a hypsycrania mellett. Mennyiségi tulsulyban van a chamaeconchia és a mesorrhinia (3. táblázat) is. A női koponyák között a dolichocrania jellege nem figyelhető meg. A mesocran és brachyran koponyák aránya azonos. Ugyanez érvényes a szélesség - magassági jelzőcsoportra is: a nőknél az acrocrania hiányzik. A hypsycrania 100 %-os, hasonlóképpen a mesoconchia is. A mesorrhinia mellett még a leptorrhinia figyelhető meg. Bár a százalékok a legtöbb esetben nagyok, azonban nem szabad figyelmen kívül hagyni a rendkívül kicsi esetszámot. Meg kell jegyeznünk, hogy

bizonyos esetekben a számokkal jellemezhető pontos méretek a koponya töredékes állapota miatt nem voltak meghatározhatók, de ilyenkor a morphoscopikus jellemzést minden esetben elvégeztük. E jellegeket is figyelembe véve a viszonylag kis létszámu és inkább közepes reprezentációs értékkel jellemezhető bolyi "A" temető avarkori populációján belül dolichocran - orthocran - metriocran - metriometop - mesoprosop - mesen - chamaeconch - leptorrhin (I.), mesocran - chamaecran - ta-peinocran - eurymetop - mesoprosop - mesen - mesoconch - chamaerrhin (II.) és brachycran - hypsicran - metriocran - metriometop - mesoprosop - mesen - chamaeconch - mesorrhin (III.) csoportot lehet elkülöníteni (férflak és nők együtt).

"B" TEMETŐ

A "B" temetőből 13 sir anyaga volt vizsgálható. Ez a temető összesen 16 sirból állt (a hiányzó három sir teljesen feldult, vagy csontanyaga elkorhadt).

Az ásatást vezető Papp L. előzetes feltételezései szerint ez esetben egy familiaris temetkezés tanui lehettünk. A pater familiarist feltehetően a 21. sirba, a mater familiarist pedig a 30. sirba temették. A temetőben csak e két felnőtt koponyája és vázcsontjai voltak találhatóak. Az egyéb leletek gyermekektől ill. fiatalokru egyéntől származnak: infans I.4 eset (30,7 %), infans II.6 eset (47 %), juvenis I eset (7 %). A hiányzó három sirban valószínűleg szintén gyermekek ill. fiatal nő voltak eltemetve (Papp L. 1962 munkája alapján feltételezve). A két felnőtt lelet-anyagával kapcsolatban említhető, hogy a női koponyára jellemző a dolichocrania - orthocrania - acrocrania - chamaeconchia. A férfi koponyán a mesocrania - orthocrania - metriocrania - eurymetopia - mesoprosopia - mesen - chamaeconchia - leptorrhinia komplexuma található.

A minimális esetszámu "B" temető elemzésében az "A" temetővel való nagymértékű anatómiai - morfológiai hasonlatosság és a két temető között fennálló relatíve csekély kronológiai különbség alapján jutottunk arra a következtetésre, hogy a két ("A" és "B") temető összevont antropológiai jellemzése által teljesebb információt nyerhetünk. A morfoscopikus jellegek közül itt említhető meg az apertura piri-formis, melynek anthropin formája a leggyakoribb (4. táblázat).

ÁLTALÁNOS EMBERTANI ANALIZIS (POST CRANIUM)

A felnőtt sírokat vizsgálva megállapítottuk, hogy a postcranialis (vázcsont) leletek megtartási állapota Bóly, Sziebert-pusztá A és B avarkori temetőiben a cranium-hoz viszonyítva jó. Ez a megállapítás a vázcsontok közül elsősorban a hosszucsontokra (humerus, radius, ulna, femur, tibia) érvényes, s így ezeken metrikus analízist végezhattünk. Az egyes méretek felvételére hosszucsont-mérőtáblát, tapintó- és tolókörrőt, acélmérőszalagot használtunk. A végtagcsontok esetében a jobb- és a baloldali hosszucsontokon egyaránt (5-6. táblázat) meghatároztuk a lehetséges méreteket. A 13 női váz közül kettőnél csupán koponyacsontokat tartalmazott a sír, postcranialis leleteket nem. Egy esetben csupán néhány humerus-, radius- és ulnatörredék került elő, amelyeket nem lehetett mérni. Mindössze 3 női váz hosszucsontja nem volt mérhető. A fennmaradó 5 női váz hosszucsontjai hiányosak, eléggé töredékesek, rajtuk a kiválasztott méreteknek csak egy része volt meghatározható. A 17 férfisír közül 5 nem tartalmazott vázcsontokat. A méreteknek csak 10-30 %-át elemeztük 5 esetben, 80 %-át szintén 5 esetben. Mindössze két férfi hosszucsontjain lehetett az igen jó megtartási állapot miatt valamennyi kijelölt méretet meghatározni.

Ismeretes, hogy a hosszucsontok robusztus vagy gracilis voltát a keresztirányú átmérők határozzák meg. A femur jellemzésére szolgál a platymeria, ami a felső sagittalis diaphysis átmérő és a felső tranzverzális diaphysis átmérő indexéből adódik. A tibiát a platyknémia értékével jellemezhetjük. Ezt a középen mért tranzverzális és sagittalis átmérők indexe jelzi.

A nőknél a femur legnagyobb esetszámban platymer (44 %), jobb és bal femurnál egyaránt. Hyperplatymer femur 33 %-ban fordul elő (a sagittalis átmérő viszonylag kicsi, a tranzverzális átmérő ehhez képest nagy), az eurymeria mértéke pedig csak 22 %. A nőknél stenomer femur (a sagittalis és tranzverzális átmérők kb. egyformák) nem található. A női tibiák nagy része mesokném (jobb és bal egyaránt 44 %-ban). A jobb tibiát vizsgálva a továbbiakban a platyknémia az uralkodó (33 %), a többiekén pedig az euryknémia figyelhető meg. A bal tibiánál a mesoknémia mellett, azonos arányban, az euryknémia a jelentős, míg a platyknémia csak 11 %-

ban fordul elő. Hyperplatykném tibia (igen kicsi tranzverzális átmérő, és ehhez képest nagy sagittális átmérő) a női szériában nem található (7-8. táblázat).

Teljesen mások az arányok a férfiaknál. A jobb femur főleg platymer (50 %). Emellett azonos esetszámban találhatók hyperplatymer és eurymer femurok (25 %). A bal femurok főleg eurymerek (54 %), emellett a platymeria részaránya 36 %. Hyperplatymer (bal) femur a férfiaknál egyszer fordul elő. A nőkhöz hasonlóan a férfiaknál sem található stenomer femur. A férfi tibiák döntő többsége is mesokném: 40 %-ban a jobb tibiák, 77 %-ban a bal tibiák. Ugyancsak 40 %-ban található eurykném jobb tibia is, míg a bal tibiánál ez az érték csak 11 %. Platyknémia a jobb végtagcsontoknál 10 %-os, a balnál 11 %-os. Hyperplatykném jobb tibiát csak egyet találtunk, balt egyet sem (7-8. táblázat).

A jobb és a bal femurok összesített indexátlagai alapján a nőknél és a férfiaknál domináns a platyméria (44 ill. 43,5 %). A tibiák hasonló alapon mindkét nemnél zömmel mesoknémek (44 % ill. 57,8 %).

A korábban már említett hosszucsontok mért legnagyobb hosszúságából számítottuk ki a termetet, LEE-PEARSON módszerével, N. Wolanski (1953) nomogrammja alapján. Nőknél 8 esetben lehetett következtetni a termetre a hosszucsontok méreteiből (9. táblázat).

A férfiaknál 10 esetben tudtuk megközelítően jól meghatározni a termetet a hosszucsontok legnagyobb hosszúságának elemzésével (10. táblázat). Az elemzésnél Martin (1928) termet kategóriáit használtuk (9. táblázat).

A nőknél a közepes illetve a kisközepes termet a leggyakoribb. A férfiak döntő többsége alacsony és közepes termetű. A férfiak között magas termetű nincs. Míg a nőknél számított átlag nagyjából fedi a valóságot (közepes termet a domináns), a férfiaknál nem. A számított 161,5 cm a kisközepes kategóriát jelzi (éppen az alacsony és közepes kategóriák tulsúlyának matematikai átlagaként) (10. táblázat).

A sirbar mért és a hosszucsontokból számított termetadatok között az egyes esetek, valamint az egyes termetcsoportok szerint való eloszlásban is lényeges és egészen szokatlan különbség mutatkozik. A sirban mért termetadatok ugyanis az

alacsony termet körül halmozódnak: a nőknél 75 %-os gyakorisággal, a férfiaknál pedig 50 %-ban. Ezzel szemben a kisközepes, közepes, nagyközepes kategóriák együttes gyakorisága a nőknél mindössze 25 %-os, a férfiaknál 40 %-os, pedig az esetek halmozódása itt lenne a valóságnak megfelelő. A férfiaknál a nőkhez képest nagyobb megegyezés mutatkozik, de ez is csak látszólagos, mert a konkrét esetekben a sirban mért és a hosszucsont-méretekből számított termetek között jelentős különbségek vannak.

ÖSSZEHASONLÍTÓ ANALÍZIS (CRANIUM)

A korábban már említettek miatt a Bóly, Sziebert-pusztai "A" és "B" temetőket az összehasonlításnál is összevontan elemeztük, bár a "B" temető kis létszámú felnőtt csoportja miatt az "A" temető leletanyaga dominál. A Közép-Duna medence avarkori leletanyagából csak a dunántúli nagyszámú szériákat használtuk az összehasonlításban (Jutas, Öskü, Szebény I., Csákberény, Hegykő, Előszállás-Bajcsi-hegy, Környe, Kékesd, Bágyog-Gyűrhegy, és Nagyharsány-Szarkás-dűlő). Néhány tanulmány individuális adatait Tajti Zs. összegezte (29-30. táblázat).

A fontosabb indexek kategóriái szerint, a kéziratban hagyott táblázatok alapján röviden összefoglalva a következők említhetők.

A női széria, a jellemző mesocrania miatt nagymértékben különbözik az ösküi, szebényi szériáktól, amelyeknél a brachyrania (100 ill. 50 %) és a környeitől, ahol a dolichocrania a domináns. A 17:1 index alapján a bólyi női koponyák elsősorban Jutas és Kékesd női szériáihoz hasonlíthatók: hypsicranok, míg a többi temetőnél az orthocrania az általánosabb. A 17:8 index szerint a női koponyák metriocranok, így erősen különböznek az ösküi, csákberényi, előszállási, bágyog-gyűrhegyi szériáktól, melyeknél a tapeinocrania megoszlása a következő: 100, 57, 67, 68,5 %. A környei nők koponyája pedig inkább az acrocraniával jellemezhető. A mesoprosopmesen arc helyett Jutas és Előszállás női szériáinál a leptoprosopia az általános, Jutasnál a leptoprosopia 49,5 %, hyperleptoprosopia 39 %; Előszállás: 50 % leptoprosopia. Különbözik még a bólyitól a szebényi és bágyogi női koponyák zöme, ahol a felsőarc többnyire euryen: 60-60 %. Eltérően a bólyi nőkre jellemző mesoconchi-

ától, Öskü (50 %), Előszállás (94 %) szériáinál a hypsiconch szemüreg az általános, a nagyharsányiaknál pedig a chamaeconchia. A mesorrhinia a bolyin kívül csupán a jutasi szériában jelentékeny. A többi temető leletein inkább a chamaerrhinia (Kékesd, Bágyog-Gyűrhegy) illetve leptorrhinia (Csákberény, Hegykő, Környe, Nagy-harsány) a jelentős.

A meso-brachycran férfikoponyák elsősorban a dolichocran jutasi (86 %), hegykői (60 %), szebényi (40 %), nagyharsányi (66 %) és környi szériáktól különböznek. Legjobban a csákberényi férfi koponyákhoz hasonlítanak, amelyeknél szintén meg-egyező a mesocrania és brachycrania aránya (38-38 %), és a dolichocran jelleg is kimutatható (23 %). A hosszúság-magassági jelzőcsoport szerint a bolyi férfi szé-ria szintén a csákberényivel mutat azonosságot. A szélességi-magassági index sze-rint legjobban az ösküi széria férfi koponyáihoz hasonlítanak: mindkettőnél a tapei-nocrania a domináns. A mesoprosop-mesen arc miatt állítható szembe a bolyi fér-fi csoport a leptoprosop-lepten szebényi, ösküi, előszállási, és bágyog-gyűrhegyi leptoprosop-hyperleptoprosop-euryen szériákkal. A bolyi férfiak mesoconchiájával szemben jelentős az előszállási leletek hypsiconchiája (76 %). A mesorrhinia miatt hasonlíthatók a férfi koponyák a hegykőiekhez, s különböztethetők meg a leptorrhin ösküi (60 %), és a chamaerrhin ill. hyperchamaerrhin bágyogi (62,5 %), előszállá-si (33 és 11 %), kékesdi (47 és 5,9 %), és a nagyharsányi (33 %) szériáktól.

A NAGYHARSÁNYI AVARKORI TEMETŐ (VII. sz.)

Nagyharsány a Baranya megyei Szársomlyó hegy déli oldalán található. 1957-ben az egyik gazda kertjének szőlőművelése közben emberi csontvázakra bukkant. Később, 1959. júniusában a pécsi muzeum következetes ásatási munkába kezdett ezen a te-rületen Papp L. vezetésével. Különböző akadályok miatt a mentés egy ideig abba-maradt, majd 1963 nyarán újból megkezdődött. Az első ásatáskor az 1-42. sir, másodszor pedig a 43-67. sírok feltárására került sor. A régészek folytatták az 1959-ben ásott terület további vizsgálatát, s még további 19 sirt tártak fel (68-86. sírok). Papp L. szerint ez a 86 sir a korabeli temetőnek csak kb. 1/3 része (1963). A további feltárást a telkeken folyó szőlőművelés miatt egyenlőre abba kel-lett hagyni. Papp L. előzetes szóbeli közlései és feltételezései alapján a Nagyhar-

sány, Szarkás-dűlői avar kori temető a VII. század elejére datálható (kb. 600-630 közötti időszakra). A bolyi temetők korával összehasonlítva megállapíthatjuk, hogy a nagyharsányi temető a Boly, Sziebert-pusztá "B" temetőnél fiatalabb kisé, illetve kb. vele egykoru, az "A" temetőnél pedig csaknem 60-80 évvel idősebb. Papp László szóbeli közléseiben megállapította, hogy a három temető etnikuma teljesen eltérő, sőt, magukon belül is jelentős etnikai különbségek észlelhetők. Mindhárom temető temetkezési módja sajátos. A "legfiatalabb" koru Boly "B" temető sírjai Ny-K tájolásuak, É-től átlag 85-96°-os eltéréssel. Ennél különösebb temetkezési mód volt megfigyelhető a Nagyharsányi síroknál: a koporsós elterjedt, általános. A tájolás Ny-K irányu szintén. A bolyi "A" temető érdekessége: a lovas temetkezés.

PALEODEMOGRÁFIAI ANALIZIS

A 86 sírból 62 egyén csontanyagán lehetett antropológiai vizsgálatokat végezni. A hét éven aluli gyermekek közül több, mint kétszer annyian haltak meg, mint a hét-tízennégy évesek közül. Papp László leletközli munkájában (1963) még további 13 gyermeksírról tesz említést, melyeket részben feldúltak, kifosztottak, vagy csontjaik teljesen vagy előrehaladottan elkorhadtak. Ezt is figyelembe véve, az infans koruak száma 30-ra emelkedik, ami már feltétlenül jelzi a korabeli populációra jellemző nagy gyermekhalandóságot: hiszen ez a szám a feltárt 86 sírnak az egy-harmada, a jelenlegi tapasztalataink birtokában az esetleges további feltárások során ez a szám sokkal inkább növekedne, mint csökkenne.

Az elhalálozások zöme 20-40 év között történt (13. táblázat). Megemlíthető, hogy 40 év fölött és 60 év alatt csaknem ugyanolyan mértékű a halandóság, mint az infans I-ben. Legkevesebben a senilis korban haltak el. Az avar kori populációk paleodemografiai elemzése az bizonyítja, hogy az ilyen magas kor (60-x) elérése igen ritka és egyáltalán nem jellemző. Viszonylag alacsony a halandóság a juvenis koruaknál is.

A két nemet tekintve a középkori férfiak között a legnagyobb a halandóság (13. táblázat). A nők közül, a férfiakhoz képest többen érték meg a magasabb kort (40-60 évet), (13. táblázat). Hogy a senilis kort megért egyének mégsem nők, hanem fér-

fiak, csak látszólagos ellentmondást jelentenek az előzőkhöz képest, mivel a 60 éven felüli életkor megérése sokkal inkább tekinthető férfiaknál is nőknél is egyedi esetnek, mint általánosnak az avaroknál.

A Szarkás-dűlői avarkori temető demográfiájával kapcsolatban leírtak kizárólag csak a feltárt 86 sirra vonatkoznak. Sajnos az analízis a még feltáratlan, s így csak később feldolgozásra kerülő leletek teljes antropológiai vizsgálata során sem lehet teljes, mert a dűlő humuszos-lösszös talajviszonyai és kedvező klímája az Árpád-kortól intenzív mezőgazdasági munkákat enged feltételezni (mint pl. szőlőtelepítést és művelést). Ez a tény azért nem hanyagolható el, mivel a gyermek és női sírokat az ásatás során igen közel találták a felszínhez, (a humuszréteg alatt 40-60-100 cm-re), s ezért a legegyszerűbb talajművelő eszközök, gépek is könnyen a felszínre fordíthatták a csontokat, amelyek megsemmisültek. Ilyenről Papp László is tesz említést, leletközlő munkájában (1963).

ÁLTALÁNOS EMBERTANI ANALÍZIS (CRANIUM)

A feltáráshoz került 86 sírból 62 sír embertani anyaga volt - részben vagy egészben - antropológiai vizsgálatra alkalmas. A felnőttek száma összesen 40 fő (19 nő, 21 férfi).

A nők közül egyetlen esetben sem volt elvégezhető teljes craniometriai analízis, mivel a leletek megtartása elég rossz: 52 %-ukon egy méretet sem lehetett felvenni; a többi (8 koponya) közül pedig mindössze csak egy kitűnő megtartású, jól mérhető míg a többiek átlagban csak 4 méret volt felvehető. A töredékes állapot miatt a morphoscopicus elemzés is igen korlátozott.

A férfi koponyák 33 %-a igen rossz megtartású. Többé-kevésbé végezhető craniometriai analízis a leletek 61 %-án. Gyakorlatilag csak 3 igen jó megtartású koponya szerint lehet az egész férfi szériát jellemezni. A többiek átlagosan csak 4-5 méret volt felvehető.

A női koponyák átlagban hosszúak (két eset). Ennek ellenére mégsem dolichocranok, mert a szélességet is figyelembe véve az indexek minden esetben mesocraniát je-

leznek (14. táblázat). A női koponyák arci része egyetlen esetben volt csak vizsgálható. Az arcjelző és a felső arcjelző alapján a koponya mesoprosop, mesen. 17:1 index szerint orthocrania, 17:8 index szerint pedig metriocrania a jellemző. Az orbita chamaeconch: alacsony, széles. Az orr leptorrhin: igen keskeny, alacsony (14. táblázat).

A nagyfoku craniometriai általánosításhoz a férfiak esetszáma is igen kevés. A férfi koponyák igen hosszúak. Átlagos szélességük közepes, magasságuk szintén (14. táblázat). A koponya-index (8:1) dolichocraniát, a szélesség-magasság index (17:8) acrocraniát, a hosszúság-magasság index (17:1) pedig chamaecraniát jelez. (14. táblázat). A 15. táblázat a tényleges adatokat tükrözi, ennél fogva pontosabb jellemzést ad az egyes szériákról, mint a számított matematikai középértékek. A koponyaindex középértéke dolichocran érték, a tényleges eloszlás azonban nem ezt bizonyítja: a dolichocraniával azonos százalékban van képviselve a brachycrania és a hyperdolichocrania is. A szélesség-magasság index értéke alapján csak acrocraniára gondolhatnánk, valójában vele azonos százalékban van képviselve a metriocrania is. A chamaecrania 100 %-os. Valamennyi mérhető férfi koponya eurymetop. Arcjelző mesoprosop, felsőarcjelző mesen értékű. A tényleges eloszlás: azonos számban találhatók mesoprosop, euryprosop és leptoprosop arckoponyák. Az orbita minden esetben alacsony és széles: chamaeconch. Csak matematikai eredmény az orrjelző chamaerrhin átlaga, mert a tény: 66,6 % mesorrhinia és 33,3 % a hyperchamaerrhinia. A viszonylag ép koponyákon végzett kraniometriai vizsgálatokat a koponyatöredékek morphoscopikus elemzéseivel egészítettük ki. Ezeket egybevetve a nagyharsányi avar kori temető szériája (férfi és női leletek együtt) hyperdolichocran- acrocran-mesen (I), dolichocran-metriocran-mesen (II) és meso-brachycran-metrio-acrocran-mesen (III) csoportokra osztható. A morphoscopiai jelek közül az apertura piriformis anthropin formája itt is a leggyakoribb (16. táblázat).

ÁLTALÁNOS EMBERTANI ANALÍZIS (POST CRANIUM)

A post-craniális csontok közül metrikus vizsgálatokat itt is csak hosszucsontokon végeztünk. A metrikus adatokat a hosszucsontokon és egyéb vázcsontokon végzett morphoscopikus megfigyelésekkel egészítettük ki. A vázcsontok megtartási állapota közepes, sok a hiányos, töredékes, s ezért csak részben mérhető hosszucsont.

A 19 női sirből csupán egy esetben nem tudtuk a vázcsontokat megvizsgálni (67. sir), mivel teljesen elkorhadtak. A hosszucsontok közül a legjobb megtartásuak a femurok. A női vázcsontleletek 84 %-ánál mindkét femuron felvehető volt a kiválasztott hat méret (17. táblázat). A tibiák sokkal inkább töredékes állapotuak. Az esetek 31,5 %-án volt csak megállapítható a kiválasztott 5 méret: 42 %-án pedig átlagosan csak 3 méret volt felvehető az egyik vagy másik tibián. A humerusok és radiusok kb. 70 %-ban hiányosak, töredékesek. Az ulnák 58 %-a pedig hiányzik illetve igen töredékes állapotú.

A férfiaknál szintén a femurok a legjobb megtartásuak, s így a legjobban mérhetőek: a 21 férfi vázcsontlelet közül 19 esetben csaknem valamennyi méret felvehető. 17 esetben tudtuk a tibiákon (jobb és bal együtt) háromnál több méretet megállapítani. A fel- és alkarcsontok megtartási állapota a legrosszabb. 9 esetben hiányzik vagy csak a töredékei vannak meg a két humerusnak, radiusnak és ulnának. Csupán öt egyénél lehetett valamennyi méretet meghatározni rajtuk (18. táblázat).

A méretek megállapításánál hosszucsont-mérődeszkát, acélmérőszalagot, tapintó- és tolókörzőt használt Tajti Zs.

Különösen fontosnak tartottuk a femur és a tibia robuszticitásának ill. gracilitásának megállapítását. Ennek érdekében vettük figyelembe a platyméria és platyknémia kiszámításához szükséges keresztirányú (tranzverzális) átmérőket. A platyméria és platyknémia mértékét a jobb és a bal végtagon külön-külön is megállapítottuk (17-18. táblázat).

A nőknél kb. 84 %-ban, a férfiaknál kb. 53 %-ban egyezik meg a jobb és a bal femur robuszticitásának mértéke. A nőknél a femur a legtöbb esetben eurymer (45%), vagyis általában a combcsont gracilis, vékony, "valóban" nőies. Mérsékeltén erős femurok 35 %-ban találhatók. Hyperplatyméria csak a leletek 1/5-énél volt megállapítható (19. táblázat).

A férfi femuron a számok észrevehetően jelzik a gracilitás csökkenését, a vaskosság, a robuszticitás növekedését (19. táblázat): itt a platyméria mértéke 51 %, míg eurymer femurok csak 38 %-ban találhatók. Feltűnően erős, markáns femur ritka: 5 %; a nőies, vékony combcsont sem jellemző: szintén 5 %.

Különösen jól megállapítható a női tibiák gracilitása: az euryknémia 57 %-os. Mérsékeltén erős a tibiák csaknem 1/3-a, míg platykném tibia csak egy esetben fordult elő (20. táblázat). Érdekes, hogy a férfiak tibiája - a nőkkel megegyezően - zömmel eurykném (53 %). A mesoknémia a platyknémia javára csökkent a férfiaknál: a platyknémia csaknem négyszerese a nőknél megfigyelhetőnek (20. táblázat).

Mindezt egybevetve megállapítható, hogy a nagyharsányi avarkori temető női ill. férfi szériáinál a hosszucsontok robuszticitását vizsgálva nemi dimorfizmus első-sorban a femurnál figyelhető meg, s csak másodsorban a tibiákon. Ezt fejezi ki a nőknél domináns eurymeria, a férfiakra jellemző platyméria, míg a tibiák - nemtől függetlenül - zömmel euryknémek.

A bolyi és a nagyharsányi szériák extremitás-indexeinek kategóriáit Alexejev (1966) szerint alkalmaztuk.

A hosszucsontok legnagyobb husszuságát a termet kiszámításához használtuk fel. A számításokhoz a LEE-PEARSON adatai alapján készült N.Wolanski - nomogrammot (1953) alkalmaztuk. A termeteloszlást vizsgálva (21. táblázat) megállapítható, hogy a nők többsége közepes termetű. Az alacsony, nagyközepes és magas termetűek gyakorisága azonos. A férfiak jóval magasabbak a nőknél. Ezt nemcsak a közép-átlagok 13 cm-es különbsége (22. táblázat), hanem a kategóriák eloszlása is mutatja. A férfiak dominánsan nagyközepes ill. magas termetűek. A közepes termetűek részaránya kisebb, mint a nőknél; alacsony termetű pedig nem élt köztük. A fentebb említett termeteloszlási kategóriákat Martintól (1928) vettük át.

ÖSSZEHASONLÍTÓ ANALÍZIS (CRANIUM)

A Nagyharsány, Szarkás-dűlői avarkori temetőt - a bolyival megegyezően - szintén dunántúli avar temetőkkel hasonlítottuk össze (Jutas, Öskü, Szabény I., Csákberény, Hegykő, Előszállás-Bajcsihegy, Környe, Kékesd, Bágyog-Gyűrhegy, Boly-Szabertpuszta), indexadatok figyelembe vételével. A fontosabb indexek kategóriái szerint, a kéziratban levő táblázatok alapján a következők említhetők.

A nagyharsányi női koponyákra a mesocrania a jellemző. Legnagyobb a hasonlóságuk a bágyogi és bólyi szériákkal, míg a nagyharsányi női csoport gyökeresen különbözik az ösküi leletektől, ahol mesocran női koponya nincs.

A szélességi-magassági index az egyetlen nagyharsányi női koponyánál metriocraniát jelez. E tekintetben a kékesdi szériához és a hegykőihez áll a legközelebb, s legjobban a 100 %-os tapeinocran ösküi női koponyáktól különbözik.

A koponyák hosszúsági-magassági jelzőcsoportjait vizsgálva itt az orthocrania a jellemző. A nagyharsányi női koponya legjobban hasonlít tehát a környeiekhez és a csákberényiekhez, s különbözik a hypsicran bólyi, jutasi, előszállási szériáktól.

A vonatkozó jelzők alapján az egyetlen nagyharsányi női arckoponya mesoprosopmesen jellegű. A bágyogi, ösküi, szebényi és hegykői leletek felsőarca főleg euryen, a környeieké általában lepten.

Az orbita általában alacsony, széles: chamaeconch. Az előszállási (94 %), ösküi (50 %), szériánál a hypsiconchia, Bólynál (100 %), Csákberénynél (67 %), Kékesdnél (54 %) és Szebénynél (62,5 %) pedig a mesoconchia a domináns.

A nagyharsányi női lelet jellemzője a leptorrhinia. Bóly és Jutas szériájában a mesorrhinia, Öskü, Szebény I., Előszállás, Bágyog-Gyűrhegy és Kékesd női koponyáira elsősorban pedig a chamaerrhinia a jellemző.

A nagyharsányi férfi koponyák egyenlő arányban hyperdolicho-, dolicho-, és brachycranok. A két első kategóriát összevonva megállapíthatjuk, hogy itt a hosszujúság a domináns. Öskü, Csákberény és Szebény férfi szériái általában brachycranok; Bóly, Bágyog-Gyűrhegy és Kékesd leleteinél pedig a mesocrania a domináns.

A szélességi-magassági jelzők alapján a férfi koponyák egyenlő arányban metriocranok és acrocranok (50-50 %). Csaknem hasonló arány van a jutasi szériában. A legtöbb esetben a metriocrania tulsulyban van az acrocraniával szemben.

A nagyharsányi férfi koponyák általában chamaecranok. Ezen a szérián kívül egyik avarkori temetőben sem uralkodik a chamaecrania. Jutas (80 %), Szebény I. (75 %), Környe (71 %), Hegykő (70 %), Előszállás (60 %), Bágyog-Gyűrhegy (58,3 %), Öskü

(62 %), Csákberény (54 %) és Bóly (50 %) férfi szériáiban az orthocrania az általános. Amilyen egyedüli a chamaecrania tekintetében Nagyharsány, a Kékesdi széria a hypsicraniával vonja magára a figyelmet (56 %).

A férfiak arckoponyája általában mesoprosop-mesen. Ezen indexek alapján teljes az azonosság a bólyi szériával. Legnagyobb a különbség a leptoprosop-lepten szebényi, ösküi, előszállási és a leptoprosop-hyperleptoprosop-euryen bágyog-gyűrhegyi szériákkal szemben.

Az orbita chamaeconch: alacsony és széles. Legszembetűnőbb a különbség a nagyharsányihoz képest az előszállási leleteken, amelyek férfi koponyáin a hypsiconchia az általános (76 %). A két jelleg között átmenetet képviselnek a mesoconch orbiták: Csákberény (75 %), Szebény I. (66 %), Öskü (57 %) és Kékesd (50 %) férfi koponyáin.

Az orr zömmel mesorrhin (66 %). A mesorrhiniával szemben chamaerrhinia jellemző a bágyog-gyűrhegyi (62 %), jutasi (50 %) és kékesdi (47 %) szériákra, míg az ösküi leletek 100 %-ban leptorrhinek.

Itt említhető meg összefoglalóan, hogy a mandibulaméretek átlagai szerint a bólyi és nagyharsányi szériáknál egyaránt jól kifejeződik a nemi dimorfizmus (27-28. táblázat).

A TERMET ÖSSZEHASONLÍTÁSA NÉHÁNY AVARKORI SZÉRIÁNÁL

Azon populációk szerint, amelyeknél a szerzők nemcsak a termet középátlagát számították ki, hanem a Martin-kategóriák (1928) alapján a termeteloszlást is megadták, összehasonlítások végezhetők a bólyi, nagyharsányi és egyéb kizárólag dunántúli avarkori temetők női és férfi szériái között.

A nagyharsányi női széria számított termetátlaga közepes (154,2 cm). A nők zöme ténylegesen is ebbe a kategóriába tartozik. Az összehasonlítandó leletek közül ebben a szériában vannak a legtöbben a közepes termetűek. Az alacsony termetűek

aránya kevéssel nagyobb a bolyiaknál, a kisközepes termet gyakorisága pedig jóval kisebb a többiekénél. A nagyközepes termet gyakorisága azonos az előszállási nőkével. A hegykői és a bolyi szériákhoz hasonlóan a nagyharsányi nők között is volt magas termetű (15 %). Áttekintve az egész termeteloszlást, a nagyharsányi női széria legjobban a bolyihoz hasonlít s mindkettő elsősorban a hegykői leletektől különbözik.

A nagyharsányi férfiak átlagos termetmagassága (167,6 cm) a nagyközepes kategóriába tartozik. Ez abból adódik, hogy a férfiak zöme gyakorlatilag nagyközepes ill. magas termetű. A kisközepes-közepes termetűek száma jóval kisebb, alacsony termetű pedig nem lett feltárva. Hasonlóan jelentős a nagyközepes-magas termet a környei populációban. Szabény I. és Kékesd szériáiban szintén számottevő a nagyközepes termeteloszlás. Bizonyos mérvű hasonlóság állapítható meg a nagyharsányi és a szabényi szériák között. A bolyi férficsoporthoz sem hasonlít. A nagyharsányiak a termeteloszlás szerint főként a környei, előszállási és kékesdi férfiktól különböznek, a bolyiak ezeken kívül szembeállíthatók még a szabényi és hegykői populációkkal is.

AZ EGYES SZÉRIÁK HOSSZÚCSONTJAINAK ÖSSZEHASONLÍTÁSA

Mivel más hosszucsontokhoz képest mindhárom temetőben (Boly "A", "B", Nagy-harsány) igen jó megtartásuk a femurok és a tibiák, a külön-külön való jellemzés mellett lényegesnek tartottuk egymással való összehasonlításukat is. A korábban már említett okok miatt a két bolyi temető adatait összevontan elemezzük.

A női szériák összehasonlítása (7-8. és 19-20. táblázatok) alapján megállapítható, hogy a jobb és a bal femur összesített adatai valóságosan tükrözik a bolyi és nagyharsányi nők közötti alapvető különbséget. Míg a bolyi populációban a női femurok zömében platymérek, addig a nagyharsányiaknál az eury-méria az uralkodó. Hasonló megállapítás tehető a jobb és a bal femurokra külön-külön, szériánként is. A bolyi szériában a platyméria mellett a hyperplatyméria a legjelentősebb. A nagyharsányi leleteken azonban a platyméria másod-tulsúlya figyelhető meg az eury-méria mellett. A nagyharsányi női femurok hyperplatymériája azonos gyakoriságu a bolyiak eury-

mériájával. Stenoméria jelensége egy esetben sem volt megfigyelhető. Megállapítható tehát, hogy a femurok a nagyharsányi szériánál viszonylag vékonyak, gracilisek. A felső diaphysis transverzális átmérője csupán néhány (1-4) mm-rel nagyobb a sagittális átmérőnél. Ezzel szemben a bolyi nők femurja mérsékelten erős illetve erős, a nagyharsányiakhoz képest robusztusabb. A sagittális és transverzális diaphysis-átmérők között jóval nagyobbak a különbségek (5-11 mm!), szintén a transverzális átmérők javára. A markánsabb, erősebb, kissé már férfiasnak tűnő vonások kifejezésre jutnak abban is, hogy a linea aspera, linea pectinea és a tuberositas glutea mérsékelten erősek, míg a nagyharsányiakon gyengén kifejezettek. Ezek a különbségek a tibiák összehasonlításakor is megállapíthatók.

A bolyi női szériában a mesoknémia az általános, a nagyharsányiban pedig az euryknémia. Észrevehetően azonos a gracilitás ill. robuszticitás kifejeződése az azonos szériába tartozó femurokon és tibiákon. A mesoknémia mellett jelentős az euryknémia Bólynál, Nagyharsánynál pedig fordítva: az euryknémia mellett a mesoknémia. Majdnem ötször annyi a platykném tibiák aránya a bolyiak között, mint a nagyharsányiaknál. Hyperplatykném tibia egyik populációban sem található. Mindkét szériában feltűnő, hogy a bal tibiák többnyire vékonyabbak, gracilisebbek a jobboldalinál, zömmel euryknémek.

Általánosságban megállapítható, hogy mind a femurok, mind a tibiák tekintetében a nagyharsányi női széria a "nőiesebb", alsó végtagjaik gracilisebbek, míg a bolyi nők comb- és lábszárcsontjai markánsabbak, erősebbek, kissé férfiasak.

A férfi szériák összehasonlítása (7-8. és 19-20. táblázatok) alapján megállapítható, hogy a bolyi férfi populációban - a nőkhöz hasonlóan - a platyméria a legáltalánosabb. Elég nagy az eurymer femurok aránya is, s ezekhez képest a hyperplatyméria csekélynek mondható. A nagyharsányi férfi femurok tulnyomó többségben szintén platymérek s a bolyiakkal szinte azonos az eurymer femurok száma. A férflaknál is megfigyelhető az a jelenség, hogy a bal femurok jelentősen vékonyabbak, mint a jobboldaliak, főleg eurymérek, s feltűnő a jobb femurok robuszticitása (mindkét szériában).

A tibiák többségére a mesoknémia jellemző a bolyi populációban. A nagyharsányi leleteken ezzel ellentétben az euryknémia jut kifejezésre. A platyknémia a nagy-

harsányiak között gyakoribb, de hyperplatykném tibia csak a bólyi férfi leletek között található. A femurokkal ellentétben nem a bal, hanem a jobboldali tibiák robuszticitása gyengébb. Ugyanis míg a bal tibiák többségben mesoknémek, a jobboldali tibiák inkább euryknémek. A bólyi férfiakra szintén elmondható, hogy alsó végtagcsontjaik markánsabbak, erősebbek a nagyharsányiakénál.

Egészében véve a két populáció azonos nemű szériái között sokkal nagyobb különbség van a femurokat és a tibiákat vizsgálva, mint egyazon populáción belül a nők és a férfiak közötti, szokásos, általában meglévő nemi dimorfizmusra utaló jellegeknél. A bólyi populáció női - férfi szériái határozottan robusztusabbak, markánsabbak, a nagyharsányiak gracilisabbak, vékonyabb csontozatúak.

A hosszucsontok és a koponya gracilitását egybevetve azonban mást kell megállapítanunk. Mint ahogyan a hosszucsontok abszolút méretei a nagyharsányi leleteknél nagyobbak, a kraniometriai értékek szintén hasonlóak. A kraniometriai és kraniomorfológiai vizsgálatok eredményeit összesítve jutottunk arra a megállapításra, hogy - ellentétben a hosszucsontokkal - a nagyharsányi (női és férfi) populáció vonásai a markánsabbak, erőteljesebbek és a nemi dimorfizmus is kifejezettebb, mint a bólyiaknál. Ezt nem külön-külön a nagyobb méretek, hanem a közöttük meglévő viszonyok képezik: a szélesebb homlok és felsőarc, a szélesebb és erősebb járomív, s a tömörebb, vaskosabb mandibula (2., 14., és 27-28. táblázat).

A bólyi populáción belül mind a női, mind a férfi koponyák a nagyharsányiakhoz viszonyítva gracilisabbak, az arcvonásaik finomabbak, melyeket még fokoz a zömmel köralaku, keskenyebb orbita, a magasabb és keskenyebb orr. A nagyharsányi leleteken az arc hypermorfiját igen fokozza az orbita szögletessége, és szélessége. Az orr is inkább alacsonyabb és szélesebb, mint a bólyi csoportban (2., 14. táblázat).

ETNOGENETIKAI KÖVETKEZTETÉSEK

▼ (Az eredmények értékelése)

A koponya primer és secunder jellegeinek egymáshoz való viszonyát grafikusán ábrázoltuk. A már hagyományosan közismert secunder jellegeket - külön a férfi és

külön a női szériáknál (1-8. ábra), a primer jellegeket pedig a férfiak leletein (9-16. ábra) vizsgáltuk.

A secunder jellegeket elemezve megállapítható, hogy a bolyi férfiak csoportja az előszállási, bányogi és környei leletekkel mutat közelséget, vagyis más avarkori szériákkal. A bolyi nők ezzel szemben a római-kori Brigetio és Csákvár leleteihez állnak közel elsősorban, de sok vonásban mutatnak azonosságot a hazai szarmata leletanyaggal. Szembetűnő a nagyharsányi férfi széria közelsége a kékesdihez, míg a nőknél egy esetben sem találhatók közeli vonások az összehasonlítandó avarkori leletekkel. A jutasi és a környei női csoportokkal csak igen távoli "azonosságok" lehetségesek (29-32. táblázat).

Sokkal kifejezőbb a két temető leleteinek topográfiai helyzete a primer jellegeket vizsgálva. Ezek, mint a hazai irodalomban is észlelhető (Tóth 1958, 1962a, 1967), az arcváz differenciál- diagnosztikailag fontos vonásait fejezik ki. A bolyi férfiak az alkalmazott jellegkombinációk többségében a csákberényi, szebényi és környei avarkori szériával mutatnak erős közelséget. A nagyharsányi férfi szériánál a szebényi és előszállási temetők közelsége dominál. A női szériákat elemezve megállapítható, hogy a bolyiak a szebényiekhez és az előszállásiakhoz állnak a legközelebb. Megfigyelhető a nagyharsányi női csoport hasonlósága a római-kori Brigetióhoz. A bolyi női és férfi szériákkal kapcsolatban különösen fontos figyelembe venni, hogy a magyarországi szarmaták leletanyaga az összes jellegkombináció szerint számos avar- és római-kori szériánál közelebb van bármelyik nemű csoporthoz. A nagyharsányi leletek esetében viszont a rómaiak közelsége jóval nagyobb, mint a szarmatáké (33-35. táblázat). Ezek az észrevételek összefüggésben lehetnek - főleg a bolyi csoport esetében - azokkal, amelyek szerint a Dunántulra szarmata csoportok telepedtek be (HARMATTA, 1950). Az embertani adatok szerint ez szintén feltételezhető.

Bár az itt vizsgált szériák kisszámúak, mégis figyelmet érdemel a jellegkombinációk fentebb vázolt topográfiája. Figyelmet érdemel továbbá, hogy a típusdiagnózisban a bolyi szériánál a mediterrán elemek dominálnak, amelyek a nagyharsányi csoportban egyenlő arányban oszlanak meg a protoeuropoid és europid-brachycran

elemekkel. (I-III. fotótábla). A bólyi csoportban egy egyénnél feltételezhető a jelleg-együttes metiszált (europo-mongoloid) eredete, azonban a csoport egészében jelentéktelen az északázsiai komponens részaránya.

ÖSSZEFOGLALÁS

1. A bólyi avarkori temető embertani anyagát dolichocran - metriocran - mesoprosop - mesen (I), mesocran - tapeinocran - mesoprosop - mesen (II) és brachyocran - metriocran - mesoprosop - mesen csoportokra lehet osztani. Az első csoportban dominálnak a mediterrán elemek. Bár a mediterrán vonások az egész bólyi szériában többségiek, a második csoportban kimutathatók protoeuropoid (cró-magnoni) elemek is, a harmadik csoport pedig europid-brachyocran jellegű.

A nagyharsányi avarkori temető embertani anyaga hyperdolichocran - acrocran - mesen (I), dolichocran - metriocran - mesen (II) és mesobrachyocran - metriacrocran - mesen (III) csoportokra tagolódik. Az első csoportban a mediterrán-protoeuropoid, a második csoportban cró-magnoni-protoeuropoid elemek jellegegyüttese többségi arányu, a harmadik csoportban pedig a mediterrán elemek mellett az europid-brachyocran (alpi) vonások is kimutathatók.

2. A két temető összességében egy esetben található europo-mongoloid tulajdonság. Tehát a két populáció embertani összetételében az europoid sajátosságok dominánsan jutnak kifejezésre.

3. A két férfitpopuláció különböző koru temetőikkel való összehasonlítása során megállapítható, hogy az egyéb avarkoriak közül a bólyi csoport sok hasonlóságot mutat a secunder jellegek szerint az előszállási, bágyog-gyűrhegyi és környei szériákkal, primer jellegek szerint pedig a környein kívül a csákberényi és szebényi leletekkel. Nagyharsány leletanyaga közel áll a kékesdi, szebényi és előszállási temetőkéhez.

4. A bólyi és nagyharsányi női csoportok több esetben sokkal közelebb vannak a hazai (sőt kor még a külföldi) szarmata és római kori szériákhoz, mint az ugyancsak avarkorból származó más temetőkéhez.

(az 1971-ben készült tanulmány rövidített változata)

TAJTI, T. Zs. — TÓTH, T.: Data to the Anthropology of the Avar Period
Population of the South-eastern Transdanubia

Authors carried out a detailed analysis of the anthropological finds excavated by László Papp at Bóly (VIth--VIIIth century) and at Nagyharsány (VIIth century) belonging to the Avar period. Authors are aware of the fact that while evaluating the finds demographically, anthropologically and ethnogenetically their work is incomplete since only a part of the cemetery's population has been treated. Out of the 53 skulls (Bóly) and 62 skulls (Nagyharsány) only 8 and 6 adults, respectively were suitable for detailed analysis. These measurements revealed that anthropologically the adult skulls represent dominant Europoid features. Three morphological complexes have been identified for each of the populations. For Bóly the dolichocran-metriocran-mesoprosop-mesen complex with Mediterranean race elements, the mesocran-tapeinocran-mesoprosop-mesen complex with proto-Europoid elements (Cró-magnon), and the brachycran-metriocran-mesoprosop-mesen complex with Europoid-brachycran type elements.

For Nagyharsány the population may be characterized by the Mediterranean-proto-Europoid and the Alp type elements.

As far as applied topography is concerned the Bóly male group stands close on the basis of secondary features to Előszállás, Bágyog-Gyűrhegy and Környe series, on the basis of primary-features to Környe, Csákberény and Szebény series. The Nagyharsány male group comes close principally to Kékesd, Szebény and Előszállás series.

The Bóly and Nagyharsány female groups in several cases are much closer to our home Sarmatian and Roman-period finds, than to any Avar-period series unearthed in the Transdanubia.

According to the measurements of the femora and tibiae, the men and women of Bóly are more robust, while the population of Nagyharsány is more gracile.

IRODALOM

1. ALEXEJEV, V. P.: Osteometria, Nauka, Moszkva, 1966. pp. 3-251.
2. ALEXEJEV, V. P. - DEBEC, G. F.: Kranimetria. Metodika Antropologicseszkikh izsledovanij. Nauka, Moszkva, 1964. pp. 1-128.
3. BARTUCZ, L. - MALÁN, M.: Die Anthropologischen Ergebnisse der Ausgrabungen von Jutas und Öskü (Seminarium Kondakovianum, Prag, 1931, pp. 75-95.)
4. BARTUCZ, L.: A magyarországi avarok termete. Alföldi Tudományos Intézet Évkönyve, 2, Szeged, 1946-47, pp. 1-17.
5. BARTUCZ, L.: Anthropologische Beiträge zur I. und II. periode der Sarmentzeit in Ungarn. Acta Arch. Acad. Scien. Hung., 13, 1961. pp. 157-206.
6. COMAS, J.: Manual of Physical Anthropology. USA, Springfield, 1960. pp. 367-449.
7. DEZSŐ, Gy.: Bágyogszóvát avarkori népességének embertani elemzése. Arrabona, 10, Győr, 1968. pp. 79-92.
8. HARMATTA, J.: A magyarországi szarmaták történetéhez. Archeol. Értesítő, 77, 1950. pp. 10-17.
9. KONDUKTOROVA, T. Sz.: Materialü po paleoantropologii Ukrainü. Trudü IE AN SSSR, Antropol. Szbornik, 1, 1956. pp. 166-203.
10. MARTIN, R.: Lehrbuch der Anthropologie, 2, Jena, 1928. pp. 579-1182.
11. MOLLISON, Th.: Spezielle Methoden anthropologischer Messung (in Abderhalden: Handbuch der biol. Arbeitsmeth., 7, 2/, 1938. pp. 523-682.
12. NEMESKÉRI, J.: Anthropologische Skizze der Bevölkerung von Intercisa im spätrömischer Zeitalter, Archeologia Hungarica 33, 1954. pp. 124-141.
13. NEMESKÉRI, J.: La population de Csákvár dans l'époque romaine tardive. Crania Hungarica, 1, 1956, pp. 1-12.
14. NEMESKÉRI, J.: La population Brigetio. Crania Hungarica, 1, 1956, pp. 12-37.

15. PAPP, L.: A bolyi avarkori temető I. Janus Pannonius Muzeum Évkönyve, Pécs, 1962, pp. 163-193.
16. PAPP, L.: A nagyharsányi avarkori temető I. Janus Pannonius Muzeum Évkönyve, Pécs, 1963, pp. 113-141.
17. POIRIER, P. - CHARPY, A.: *Traité d'anatomie humaine*. Paris, 1931, pp. 312-429.
18. ROGINSZKI, J. J. - LEVIN, M. G.: *Osnovy antropologii*, Moszkva, 1955, pp. 1-502.
19. TÓTH, T.: Profilation horizontale du crâne faciale de la population ancienne et contemporaine de la Hongrie. *Crania Hungarica*, 3, 1958, pp. 3-126.
20. TÓTH, T.: Baranya megye paleanthropológiai problémái. Janus Pannonius Muzeum Évkönyve, Pécs, 1961a, pp. 85-90.
21. TÓTH, T.: Mogilnik I. avarszkogo vremeni v sz. Szébény (VIII.v.), (paleoantropologicseskij ocserk). *Ann.Hist.-nat.Mus.Nat.Hung.*, 53, 1961b, pp. 571-613.
22. TÓTH, T.: Le cimetière de Csákberény des débuts de l'époque avare (VI-VII. Siècles). *Ann.Hist.-nat.Mus.Nat.Hung.*, 54, 1962, pp. 521-549.
23. TÓTH, T.: Az embertani szisztematika alapvető kérdései. *Anthrop. Közlemények*, 6, 3-4, 1962a, pp. 107-116.
24. TÓTH, T.: O mongoloidnosti naselenija avarszkogo vremeni v Zadunavje. - *Voprosy Antropologii*, 12, Moszkva, 1962b, pp. 135-139.
25. TÓTH, T.: A bogádi későrómai kori temető. *Paleoanthropológiai vázlat*. Janus Pannonius Muzeum Évkönyve, Pécs, 1963a, pp. 137-152.
26. TÓTH, T.: Methodische Fragen in der historischen Anthropologie. - *Ann. Hist.-nat.Mus.Nat.Hung.*, 55, 1963b, pp. 551-554.
27. TÓTH, T.: The German Cemetery of Hegykő (VI.c.) *Ann.Hist.-nat.Mus.Nat. Hung.*, 56, 1964, pp. 529-558.
28. TÓTH, T.: A honfoglaló magyarság ethnogenezisének problémája. *Anthrop.Közlemények*, 9, 4, 1965, pp. 139-149.
29. TÓTH, T.: Sur les traits mongoloïdes des populations de l'époque avare dans le bassin carpathique. - *Estratto da: Atti del VI Congresso Internazionale (1962) delle Scienze Preistoriche e Protostoriche - Sezioni V-VIII*, 1966, pp. 311-314.

30. TÓTH, T.: Észak-Dunántul avarkori népességének embertani problémái. Arrabona, 9, Győr, 1967, pp. 55-65.
31. TÓTH, T.: Ob udelnom vesze mongoloidnüh elementov v naszelenii Avarszkovo kaganata - (In: Tóth, T. - Firshtein, B. V.: Antropologiceszkie dannüe k voproszu o Velikom Pereselenii Narodov. Avarü i Szarmatü) - Nauka, Lenin-grad, 1970, pp. 5-68.
32. TÓTH, T.: The cemetery of Környe (6th - 7th c.), (A Paleoanthropological Sketch), (In: Salamon, Á. - Erdélyi, I., Das Völkerwanderungszeitliche Gräberfeld von Környe), Studia Archaeologica, 5, 1971. pp. 153-184.
33. WENGER, S.: Anthropologie de la population d'Előszállás - Bajcsihegy provenant des temps avars. Anthr. Hung., 7, 1966, pp. 115-206.
34. WENGER, S.: Data to the Anthropology of the avar period population of the Transdanubia. The Anthropology of avar period cemetery at Kékesd. Anthr. Hung., 8, 1968, pp. 59-97.
35. WOLANSKI, N.: Graficzna metoda obliczania Wzrostu na podstawie Kosci dlugich. Przeg. Antr., 19, 1953, pp. 403-404.

Beérkezett: 1976. november 30.

T. TAJTI ZSUZSA,
DR. TÓTH TIBOR
Természettudományi Muzeum
Embertani Tára
1062 Budapest
Bajza u. 39.

TÁBLÁZATOK

Életkori és nemi megoszlás
(Bóly "A" + "B")

1. táblázat

Korcsoport	♀ + ♂		Nők		Férfiak	
	N	%	N	%	N	%
Adultus	16	53,328	7	23,331	9	29,997
Maturus	11	36,663	4	13,332	7	23,331
Senilis	-	-	-	-	-	-
Meghatározatlan	3	9,999	2	6,666	1	3,333
EGYÜTT	30	99,990	13	43,329	17	56,661

A koponya metrikus és indexátlagai
(Bóly "A" + "B")

2. táblázat

Marlin No	Nemek Méretek és jelzők	Férfiak				Nők			
		"A"		"B"		"A"		"B"	
		N	M	N	M	N	M	N	M
1.	Sagittális átmérő	5	180, 40	1	181, 00	2	173, 50	-	-
5.	Koponya alap hossza	1	107, 00	1	102, 00	1	97, 00	-	-
8.	Transverzális átmérő	5	142, 20	1	141, 00	3	138, 00	-	-
9.	Legkisebb homlok szélesség	9	93, 22	1	100, 00	5	92, 40	1	93, 00
10.	Legnagyobb homlok szélesség	5	119, 00	1	116, 00	3	114, 33	-	-
11.	Biauriculáris szélesség	4	127, 25	1	124, 00	1	123, 00	1	113, 00
12.	Nyakszírtszélesség	6	112, 63	1	112, 00	2	108, 00	1	110, 00
17.	Basion-bregma magasság	3	133, 00	1	131, 00	1	136, 00	-	-
23.	Horizontális kerület	4	510, 50	1	519, 00	1	503, 00	-	-
24.	Transverzális ív	3	312, 00	1	315, 00	1	320, 00	-	-
26.	Sagittális ív homloki része	9	125, 50	1	128, 00	4	123, 50	1	124, 00
27.	Sagittális ív fali része	7	126, 70	1	125, 00	4	118, 25	1	105, 00
28.	Sagittális ív nyakszírti része	2	121, 50	-	-	2	115, 50	1	140, 00
29.	Homlok hur	9	111, 90	1	114, 00	4	111, 25	1	109, 00

(1. folytatás)

Martin N°	Nemek	Férfiak						Nők		
		"A"		"B"		"A"		"B"		M
		N	M	N	M	N	M	N	M	
30.	Fali hur	9	111,60	1	112,00	4	108,75	1	98,00	
31.	Nyakszirt hur	2	96,00	-	-	2	87,00	1	107,00	
40.	Arckoponya hossza	1	95,00	1	101,00	2	86,50	-	-	
43.	Felsőarc szélessége	5	104,00	1	108,00	2	97,00	-	-	
45.	Járomívszélesség	1	132,00	1	130,00	1	124,00	-	-	
46.	Középarc szélessége	5	99,40	1	91,00	2	90,50	-	-	
47.	Egész arc magassága	1	117,00	1	116,00	1	108,00	-	-	
48.	Felsőarc magassága	5	68,80	1	63,00	3	67,00	-	-	
50.	Elülső interorbitális szélesség	5	18,60	1	16,00	2	16,50	-	-	
51.	Szemüreg szélesség (mf.-)	6	42,66	1	45,00	2	38,50	-	-	
51a.	Szemüreg szélesség (d.-)	3	38,66	1	41,00	2	37,50	-	-	
52.	Szemüreg magasság	6	30,83	1	30,00	3	30,66	-	-	
54.	Orrüreg szélesség	6	25,83	1	23,00	3	23,00	-	-	
55.	Orrmagasság	5	51,60	1	50,00	3	48,00	-	-	
60.	Alveolár iv hossza	7	49,00	1	53,00	3	47,66	-	-	
61.	Alveolár iv szélessége	6	63,14	1	66,00	2	56,50	-	-	
62.	Szájpad hossz	7	38,42	1	40,00	3	35,33	-	-	

Martin No	Nemek Méretek és jelzők	Férfiak						Nők		
		"A"			"B"			"A"		
		N	M	N	N	M		N	M	"B"
63.	Szájpad szélesség	8	39, 25	1		35, 00		2	35, 50	-
8:1	Hosszuság-szélességi jelző	4	76, 27	1		77, 90		2	79, 87	-
17:1	Hosszuság-magassági jelző	3	74, 82	1		72, 34		1	80, 00	-
17:8	Szélesség-magassági jelző	3	93, 00	1		92, 91		1	95, 77	-
9:8	Haránthomlok-falcsonthomlok jelző	3	66, 82	1		70, 92		3	67, 91	-
9:10	Haránthomlok jelző	5	79, 35	1		86, 21		3	79, 72	-
12:8	Nyakszirt-koponya-szélességi jelző	5	78, 03	1		74, 15		2	76, 92	-
27:26	Falcsonthomlok jelző	2	93, 45	1		97, 66		4	95, 79	84, 68
29:26	Homlok-hur-iv jelző	8	88, 74	1		89, 06		4	90, 12	87, 90
30:27	Falcsonthomlok-iv jelző	7	86, 07	1		89, 60		4	91, 66	93, 32
31:28	Nyakszirt-hur jelző	2	78, 17	-		-		2	83, 98	76, 43
45:8	Transverzális-kraniofaciális jelző	1	97, 06	1		92, 20		1	87, 32	-

(3. folytatás)

2. táblázat

Martin No	Nemek Méretek és jelzők	Férfiak						Nők		
		"A"		"B"		"A"		"B"		M
		N	M	N	M	N	M	N	M	
47:45	Arcjelző	1	89, 23	1	88, 64	1	87, 10	-	-	-
48:45	Felsőarc jelző	1	53, 05	1	53, 08	1	50, 81	-	-	-
9:43	Homlok-felsőarc jelző	4	90, 48	1	92, 60	1	93, 94	-	-	-
52:51	Szemüreg jelző	6	72, 27	1	66, 67	2	80, 74	-	-	-
54:55	Orrjelző	5	50, 09	1	46, 00	3	47, 93	-	-	-
61:60	Alveolár iv jelző	4	121, 45	1	124, 53	2	122, 82	-	-	-
63:62	Szájpad jelző	7	102, 17	1	87, 50	2	104, 41	-	-	-

Fontosabb jellegek megoszlása

(B6ly "A")

3. táblázat

Jelzők		Férfiak		Nők	
		N	%	N	%
8:1 Koponya jelző	Dolichocran	1	20,0	-	-
	Mesocran	2	40,0	1	50,0
	Brachycran	2	40,0	1	50,0
17:8 Szélesség - magasság jelző	Tapeinocran	2	66,6	1	50,0
	Metriocran	-	-	1	50,0
	Acrocran	1	33,3	-	-
17:1 Hosszuság - magasság jelző	Chamaecran	1	25,0	-	-
	Orthocran	2	50,0	-	-
	Hypsicran	1	25,0	1	100,0
9:8 Haránthomlok jelző	Stenometop	-	-	1	33,3
	Metriometop	3	75,0	1	33,3
	Eurymetop	1	25,0	1	33,3
47:45 Egész arc jelző	Euryprosop	-	-	-	-
	Mesoprosop	2	100,0	1	100,0
	Leptoprosop	-	-	-	-
48:45 Felsőarc jelző	Euryen	-	-	-	-
	Mesen	2	100,0	1	100,0
	Lepten	-	-	-	-
52:51 Szemüreg jelző	Chamaeconch	4	66,6	-	-
	Mesoconch	2	33,3	2	100,0
	Hypsiconch	-	-	-	-
54:55 Orrjelző	Leptorrhin	1	20,0	1	33,3
	Mesorrhin	2	40,0	2	66,6
	Chamaerrhin	2	40,0	-	-

Néhány kraniomorfoszkopiai jelleg megoszlása
(Bóly "A" + "B")

4. táblázat

Jellegek	Osztályozás	N	
		♀	♂
Glabella (Broca)	1.	4	1
	2.	1	-
	3.	-	2
	4.	-	1
	5.	-	2
	6.	-	1
Apertura piriformis	Infantilis	1	-
	Fossa praenasalis	-	2
	Anthropinae	6	5
	Sulcus praenasalis	-	3
Spina nasalis anterior (Broca)	1.	-	-
	2.	3	1
	3.	-	3
	4.	2	1
	5.	3	5
Processus mastoideus	1. kicsiny	5	4
	2. közepes	4	6
	3. nagy	-	2
Fossa canina (Debec)	0. hiányzik	-	-
	1. igen sekély	1	-
	2. közepesen mély	6	7
	3. mély	1	3
	4. igen mély	-	-

Végtagsontok méretei és jelzői (+)
(Bóly "A" + "B")

5. táblázat

Martin No		Sirszám										
Humerus												
1	D	306	287	-	-	294	-	290	280	-	-	-
	S	-	286	-	-	292	-	289	279	-	-	-
2	D	304	285	-	-	292	-	287	277	-	-	-
	S	-	284	-	-	288, 5	-	288, 5	275	-	-	-
7	D	57	55	59	-	53	58	52	54	-	-	60
	S	56	53	57	-	53	56, 5	51, 5	54	-	-	57
7:1	D	18, 6	19, 6	-	-	18, 0	-	17, 9	18, 8	-	-	-
	S	-	18, 5	-	-	18, 1	-	17, 8	19, 4	-	-	-
Radius												
1	D	225	228	-	-	-	-	214	198	-	-	-
	S	227	225, 5	-	-	219	-	221	205	-	-	226
2	D	217	222	-	-	-	231	209	187	-	-	-
	S	213, 5	218	-	-	209	-	213	192	-	-	216
3	D	39	37	38	-	38	38	35	35	-	-	-
	S	39	35	36	-	34	-	34	35	-	-	33
3:2	D	18, 0	16, 7	-	-	-	16, 5	16, 7	23, 5	-	-	-

Martin No	Sorszám	15.	30.	33.	42.	46.	48.	49.	51.	58.	62.
Radius											
3:2	S	18,3	16,1	-	-	16,3	-	15,9	18,2	-	15,3
Ulna											
1	D	-	244	-	-	-	-	244	-	-	-
	S	-	243	-	-	237	-	244	-	-	-
2	D	-	221	-	-	214	-	212	-	-	-
	S	-	218	-	-	211	-	212	-	-	-
3	D	-	36	-	-	37	-	32	-	-	-
	S	-	33	-	-	31	-	30	-	-	-
3:2	D	-	16,3	-	-	17,3	-	15,1	-	-	-
	S	-	15,1	-	-	14,6	-	14,1	-	-	-
1:2	D	-	110,4	-	-	-	-	115,1	-	-	-
	S	-	111,5	-	-	112,3	-	115,1	-	-	-
Radio-Humeral	D	74,0	80,0	-	-	-	-	74,6	71,5	-	-
jelző	S	-	79,4	-	-	75,9	-	77,4	74,6	-	-
Femur											
1	D	425	414	-	401	391,5	-	409	372,5	-	407
	S	-	414,5	-	397	391,5	-	410	374	-	-

Martin No		Sirszám		15.	30.	33.	42.	46.	48.	49.	51.	58.	62.
Femur													
2	D	418	409	-	397	389	-	407	365	-	398		
	S	-	412,5	-	-	389,5	-	406	371	-	-		
4	D	-	399	-	-	384	-	389,5	366	-	-		
	S	-	400	-	-	385	-	388	366	-	-		
8	D	81	75	84	77	77	85	74,5	75	-	72		
	S	85	75	85	80	78,5	-	77	75	75	73		
9	D	31,5	22	28	28	30	32	27,5	28	-	26,5		
	S	32	26	29	28,5	30,5	34	27	30	-	27,5		
10	D	21	21	24,5	21	22,5	24,5	21,5	20,5	-	20		
	S	25,5	21	26,5	22	22	25	22	29	-	20		
8:2	D	19,4	18,3	-	19,4	20,1	-	18,3	20,5	-	18,1		
	S	-	18,1	-	-	20,2	-	18,9	20,2	-	-		
10:9	D	67,7	94,4	87,7	75,0	73,3	75,0	77,8	71,4	-	76,9		
	S	78,1	80,8	92,8	78,6	73,3	73,5	81,5	96,7	-	74,7		
Tibia													
1a	D	356,5	344	360,5	328	331	-	337	-	-	-		
	S	-	-	363	325	335,5	-	337	-	325	327,5		
1	D	345	338	349	-	322	-	326	-	-	-		
	S	-	-	353	-	327,5	-	327	-	321	322,5		

(3. folytatás)

5. táblázat

Martin No	Sorszám	15.	30.	33.	42.	46.	48.	49.	51.	58.	62.
		Tibia									
8a	D	34	29	34,5	30	29	36	27	30	-	26,5
	S	32	28,5	33	31	30	-	27,5	30,5	32	28
9a	D	21	22	23	18	19	22	19,5	20	-	18,5
	S	21	20,5	24	18,5	20	-	20	19	23	19
10b	D	68	65	71	66	62	-	63	64	68	60
	S	68	65	70,5	65	63	-	65,5	63	67	60
10b:1	D	19,7	19,2	20,3	-	19,2	-	19,3	-	-	-
	S	-	-	19,9	-	19,2	-	20,0	-	20,88	18,6
9a:8a	D	61,7	75,8	67,6	60,0	65,5	61,1	70,4	66,7	-	69,2
	S	65,6	71,4	72,7	58,1	66,7	-	74,1	63,3	71,88	67,8

Végtagcsontok méretei és jelzői (d)
(Bóly "A" + "B")

6. táblázat

Sírszám Martin No	1.	13.	14.	19.	21.	29.	39.	40.	47.	59.	60.	61.
Humerus												
1 D	296	312	315	-	-	-	296,5	311,5	336	-	-	-
S	-	-	317	-	-	-	297,5	306	329	-	-	-
2 D	294	308,5	314	-	-	-	293	309	333,5	-	-	-
S	-	-	313,5	-	-	-	296,5	304	325	-	-	-
7 D	65,5	70,0	74	-	-	-	64	62	65,5	69	-	-
S	-	65	70	-	-	-	63	62	64	63	-	-
7:1 D	22,1	22,4	23,5	-	-	-	21,6	19,9	19,9	-	-	-
S	-	-	20,1	-	-	-	21,2	20,4	19,4	-	-	-
Radius												
1 D	220	231	254	-	256,5	258	229,5	232	252	-	-	-
S	-	-	251	-	256	-	233	232	252	-	-	-
2 D	199,5	218	241	-	245	243,5	220	223	240	-	-	-
S	-	-	237	-	243	-	224	223	241,5	-	-	-
3 D	43,5	44,5	45	-	42	47,5	43	39	38	-	-	43,5
S	41,5	43	46	-	39	45	42	38	37,5	-	-	-
3:2 D	21,8	20,4	18,7	-	17,2	19,5	19,5	17,5	15,8	-	-	-

Sorszám Martin No	1.	13.	14.	19.	21.	29.	39.	40.	47.	59.	60.	61.
3:2 S	-	-	19,4	-	16,0	-	18,7	17,1	15,5	-	-	-
Ulna												
1 D	-	-	-	-	279	-	295,5	-	274	-	-	-
S	-	-	276	-	279	-	-	-	279	-	-	-
2 D	-	213,5	241	-	246	-	225	-	237	-	-	-
S	-	-	244,5	-	246	-	-	-	247	-	-	-
3 D	-	42	42	-	40	-	40	-	38	-	-	-
S	41	-	42	-	39,5	-	-	-	36,5	-	-	-
3:2 D	-	19,6	17,4	-	16,2	-	17,8	-	16,0	-	-	-
S	-	-	17,2	-	15,6	-	-	-	14,8	-	-	-
1:2 D	-	-	-	-	113,4	-	115,3	-	125,6	-	-	-
S	-	-	112,8	-	113,4	-	-	-	112,9	-	-	-
Radio-												
Humeral D	74,8	74,8	81,3	-	-	-	78,3	75,1	75,5	-	-	-
jelző S	-	-	80,1	-	-	-	78,6	76,3	77,5	-	-	-

Sorszám Martin No		1.	13.	14.	19.	21.	29.	39.	40.	47.	59.	60.	61.
Femur	1	D	438	427,5	452	-	451	453	415,5	427	452	432	-
		S	-	428	460	-	-	-	419	430	442	434,5	443
	2	D	433	420	448,5	-	449,5	449	411	423,5	449,5	429	-
		S	-	422	453	-	-	-	415	424	437	432	-
	4	D	-	410	437	-	437	446	406	415	439	-	-
		S	-	414	445	-	-	-	407	420,5	434	-	-
	8	D	83	89	95	91	92	95	95	83	90	85	90
		S	83	90	96	81	91	-	90,5	85	90	87	91
	9	D	29	31	30,5	33	33	33,5	33,5	34	32,5	35	29
		S	29	30	31	30	33	-	33	32	30,5	33	32
	10	D	23,5	26	28,5	27,5	26	21,5	27	24	26,5	25	28,5
		S	25	29	29	27	26	-	24	26	27	26	27
8:2	D	19,2	21,2	21,2	-	20,4	21,1	23,1	19,6	20,0	19,8	-	-
	S	-	21,3	21,2	-	-	-	21,8	20,0	20,6	20,1	-	-
	10:9	D	79,3	83,9	90,3	81,8	78,8	63,6	81,8	70,6	81,2	89,6	96,5
	S	86,2	96,7	93,3	90,0	78,8	-	72,7	81,2	90,0	78,8	89,6	84,4

(3. folytatás)

6. táblázat

Sírszám Martin Nő	1.	13.	14.	19.	21.	29.	39.	40.	47.	59.	60.	61.
Tibia												
1a	D	342,5	-	375	-	373	382	349	357	375	346	-
	S	339	-	385	-	374	-	347	357	381,5	345	-
1	D	332,5	-	368	-	368,5	378	341,5	352	366,5	339	-
	S	328,5	-	376	-	366	-	336	352	372,5	-	-
8a	D	34	31,5	36	-	35	35	38,5	34	31,5	33,5	36,5
	S	32,5	32	38	-	35,5	-	38,5	32	33,5	32	34,5
9a	D	22,5	22	24	-	24,5	23,5	20	21	22	24	27
	S	22,5	21,5	26	-	23,5	-	21	21	21,5	21,5	24
10b	D	70	76	83	-	75	75	76	72	67	71	75
	S	69	74	85,5	-	75	-	78	71	71	70	73
10b:1	D	21,0	-	22,5	-	20,3	19,8	22,8	20,4	18,3	20,9	-
	S	21,0	-	22,7	-	20,5	-	23,2	20,2	19,1	-	-
9a:8a	D	64,7	70,9	66,7	-	68,6	65,7	52,6	61,7	70,9	72,7	75
	S	68,7	67,7	68,4	-	65,7	-	55,2	65,6	63,6	65,6	70,6

A platyméria értékmegoszlása

(Bóly "A" + "B")

7. táblázat

FEMUR (10:9)	Nem	Hyperplatymer (x-74, 9)				Platymer (75-84, 9)			
	o +	D		S		D		S	
		N	%	N	%	N	%	N	%
		3	33, 33	3	33, 33	4	44, 44	4	44, 44
		Össz. 33, 33 (6)				Össz. 44, 40 (8)			
	♂	N	%	N	%	N	%	N	S
		3	24, 99	1	9, 09	6	49, 98	4	36, 36
		Össz. 17, 40 (4)				Össz. 43, 47 (10)			

FEMUR (10:9)	Nem	Eurymer (85-99, 9)				Stenomer (100-x)			
	♀ +	D		S		D		S	
		N	%	N	%	N	%	N	%
		2	22, 22	2	22, 22	-	-	-	-
		Össz. 22, 20 (4)				Össz. -			
		♂	N	%	N	%	N	%	N
	3		24, 99	6	54.54	-	-	-	-
	Össz. 39, 15 (9)				Össz. -				

A platyknémia értékmegoszlása
(Bóly "A" + "B")

8. táblázat

TIBIA (9a:8a)	Nem Hyperplatykném (x-54, 9)					Platykném (55-62, 9)			
	♀	D		S		D		S	
		N	%	N	%	N	%	N	%
		-	-	-	-	3	33,33	1	11,11
	Össz. -					Össz. 22,20 (4)			
	♂	N	%	N	%	N	%	N	%
		1	10,00	-	-	1	10,00	1	11,11
		Össz. 5,27 (1)			Össz. 10,54 (2)				

TIBIA (9a:8a)	Nem Mesokném (63-69, 9)					Eurykném (70-x)			
	♀	D		S		D		S	
		N	%	N	%	N	%	N	%
		4	44,44	4	44,44	2	22,22	4	44,44
	Össz. 44,40 (8)					Össz. 33,30 (6)			
	♂	N	%	N	%	N	%	N	%
		4	40,00	7	77,77	4	40,00	1	11,11
		Össz. 57,86 (11)			Össz. 26,35 (5)				

A termet megoszlása
(Bóly "A" + "B")

9. táblázat

Osztályozás	Nők		Férfiak	
	N	%	N	%
Alacsony (140-148, 9) ♀ (150-159, 9) ♂	1	12, 5	4	40, 0
Kisközepes (149, 0-152, 9) ♀ (160, 0-163, 9) ♂	2	25, 0	2	20, 0
Közepes (153, 0-155, 9) ♀ (164, 0-166, 9) ♂	3	37, 5	3	30, 0
Nagyközepes (156, 0-158, 9) ♀ (167, 0-169, 9) ♂	1	12, 5	1	10, 0
Magas (159, 0-167, 7) ♀ (170, 0-179, 0) ♂	1	12, 5	-	-

A termet paramétereit
(Bóly "A" + "B")

10. táblázat

Nem	N	min.	max.	V	M	m(M)	σ
Nők	8	142, 8	160, 1	17, 3	153, 2	1, 75	4, 96
Férfiak	10	156, 2	167, 1	10, 9	161, 5	1, 37	4, 33

A legnagyobb hosszúság paraméterei a hosszucsontoknál

(Bóly "A" + "B")

($\frac{0}{+}$)

11. táblázat

Hosszu- csontok	Paramé- terek	N	min.	max.	V	M
FEMUR	D	7	372,5	425,0	53,5	412,1
	S	4	374,0	414,5	40,5	397,5
TIBIA	D	6	328,0	360,5	32,5	344,2
	S	5	325,0	337,0	12,0	329,8
HUMERUS	D	5	280,0	306,0	26,0	302,0
	S	4	279,0	292,0	13,0	286,5
RADIUS	D	4	198,0	228,0	30,0	217,5
	S	6	205,0	227,0	22,0	220,8
ULNA	D	2	244,0	244,0	-	244,0
	S	3	237,0	244,0	7,0	241,3

A legnagyobb hosszúság paraméterei a hosszucsontoknál

(B6ly "A" + "B")

(d)

12. táblázat

Hosszu- csontok	Paramé- terek	N	min.	max.	V	M
FEMUR	D	9	415,5	453,0	37,5	437,8
	S	7	419,0	460,0	41,0	437,1
TIBIA	D	8	342,5	382,0	39,5	362,1
	S	7	339,0	385,0	46,0	360,7
HUMERUS	D	6	296,0	336,0	40,0	314,0
	S	4	297,5	329,0	31,5	311,2
RADIUS	D	8	220,0	258,0	38,0	241,2
	S	5	232,0	256,0	24,0	244,0
ULNA	D	3	274,0	295,5	21,5	283,3
	S	3	276,0	279,0	3,0	277,3

Életkori és nemi megoszlás
(Nagyharsány)

13. táblázat

Korcsoport	Összes		Nők		Férfiak	
	N	%	N	%		%
Adultus	23	57,50	11	27,50	12	30,00
Maturus	13	32,50	7	17,50	6	15,00
Senilis	2	5,00	–	–	2	5,00
Meghatározatlan	2	5,00	1	2,50	1	2,50
EGYÜTT	40	100,0	19	47,50	21	52,50

A koponya metrikus és indexátlagai
(Nagyharsány)

14. táblázat

Martin N ^c	Méretek és jelzők	Nemek	Férfiak		Nők	
			N	M	N	M
1.	Sagittális átmérő	4	191,00	2	179,50	
5.	Koponyaalap hossza	2	106,00	1	93,00	
8.	Transverzális átmérő	3	143,35	2	128,50	
9.	Legkisebb homlokszélesség	9	100,88	7	95,00	
10.	Legnagyobb homlokszélesség	4	123,50	2	118,50	
11.	Biauriculáris szélesség	3	129,00	2	118,50	
12.	Nyakszirtszélesség	4	114,75	2	110,50	
17.	Basion-bregma magasság	2	136,00	1	133,00	
23.	Horizontális terület	3	546,67	2	507,50	
24.	Transverzális iv	3	307,33	2	315,50	
26.	Sagittális iv homloki része	8	127,12	5	126,40	
27.	Sagittális iv fali része	9	125,56	3	133,34	
28.	Sagittális iv nyakszirtri része	4	127,50	2	110,50	
29.	Homlokhur	8	111,00	5	109,40	
30.	Fali hur	8	111,87	3	119,33	
31.	Nyakszirt hur	3	102,68	2	90,50	
40.	Arckoponya hossza	2	101,00	1	90,00	
43.	Felsőarc szélessége	3	112,67	1	101,00	
45.	Járomivszélesség	3	135,00	1	120,00	
46.	Középarc szélessége	4	98,75	1	86,00	
47.	Egész arc magassága	3	119,00	1	106,00	
48.	Felsőarc magassága	3	70,00	1	63,00	
50.	Elülső interorbitális szélesség	4	20,75	1	17,00	
51.	Szemüreg szélesség	3	46,00	1	43,00	
52.	Szemüreg magasság	3	30,34	1	30,00	
54.	Orrüreg szélesség	4	26,25	1	20,00	

Martin N	Méretek és jelzők	Nemek	Férfiak		Nők	
			N	M	N	M
55.	Orrmagasság		3	49,33	1	45,00
60.	Alveolár iv hossza		6	53,34	2	48,50
61.	Alveolár iv szélessége		6	63,00	2	55,50
62.	Szájpad hossz		6	40,67	2	36,00
63.	Szájpad szélesség		6	40,67	2	36,50
8:1	Hosszuság-szélességi jelző		3	74,54	2	77,66
17:1	Hosszuság-magassági jelző		2	69,39	1	73,89
17:8	Szélesség-magassági jelző		2	98,94	1	97,08
9:8	Haránthomlok-falcsonthi jelző		3	71,97	2	68,61
9:10	Haránthomlok jelző		4	83,84	2	80,20
12:8	Nyakszirt-koponyaszélességi jelző		3	79,57	2	79,77
27:26	Falcsonthi-homlokiv jelző		6	97,33	3	106,76
29:26	Homlokhur-iv jelző		7	88,17	5	88,37
30:27	Falcsonthi iv-hur jelző		8	89,59	3	89,53
31:28	Nyakszirtiv-hur jelző		3	81,33	2	81,91
45:8	Transverzális-kraniofaciális jelző		3	94,42	1	87,59
47:45	Arcjelző		3	88,24	1	88,33
48:45	Felsőarc jelző		3	52,14	1	52,50
9:43	Homlok-felsőarc jelző		3	90,83	1	96,09
52:51	Szemüreg jelző		3	66,18	1	69,77
54:55	Orrjelző		3	52,00	1	44,44
61:60	Alveolár iv jelző		6	116,12	2	109,83
63:62	Szájpad jelző		6	88,10	2	101,39

Fontosabb jellegek megoszlása
(Nagyharsány)

15. táblázat

Jelzők	Nemek	Férfiak		Nők	
		N	%	N	%
8:1 Koponya jelző	Hyperdolichocran	1	33,33	-	-
	Dolichocran	1	33,33	-	-
	Mesocran	-	-	2	100,00
	Brachycran	1	33,33	-	-
17:8 Szélesség - magasság jelző	Tapeinocran	-	-	-	-
	Metriocran	1	50,00	1	100,00
	Acrocran	1	50,00	-	-
17:1 Hosszuság - magasság jelző	Chamaecran	2	100,00	-	-
	Orthocran	-	-	1	100,00
	Hypsicran	-	-	-	-
9:8 Haránthomlok jelző	Stenometop	-	-	-	-
	Metriometop	-	-	1	50,00
	Eurymetop	3	100,00	1	50,00
47:45 Egész-arc jelző	Euryprosop	1	33,33	-	-
	Mesoprosop	1	33,33	1	100,00
	Leptoprosop	1	33,33	-	-
48:45 Felsőarc jelző	Euryen	-	-	-	-
	Mesen	3	100,00	1	100,00
	Lepten	-	-	-	-

Jelzők	Nemek	Férfiak		Nők	
		N	%	N	%
52:51 Szemüreg- jelző	Chamaeconch	3	100,00	1	100,00
	Mesoconch	-	-	-	-
	Hypsiconch	-	-	-	-
54:55 Orrjelző	Leptorrhin	-	-	1	100,00
	Mesorrhin	2	66,66	-	-
	Chamaerrhin	-	-	-	-
	Hyperchamaerrhin	1	33,33	-	-

Néhány kraniomorfoszkopiai jelleg megoszlása

(Nagyharsány)

16. táblázat

Jellegek	Osztályozás	N	
		♂ +	♂
Glabella (Broca)	1.	3	-
	2.	5	-
	3.	-	5
	4.	-	6
	5.	-	1
	6.	-	-
Apertura piriformis	Infantilis	4	-
	Fossa praenasalis	3	2
	Anthropinae	2	6
	Sulcus praenasalis	-	-
Spina nasalis anterior (Broca)	1.	-	-
	2.	6	2
	3.	2	5
	4.	-	2
	5.	-	-
Processus mastoideus	1. kicsiny	5	6
	2. közepes	4	4
	3. nagy	1	5
Fossa canina (Debec)	0. hiányzik	1	-
	1. igen sekély	1	3
	2. közepesen mély	6	1
	3. mély	1	1
	4. igen mély	-	4

Végtagcsontok méretei és jelzői
(+ Nagyharsány)

17. táblázat

Sirszám		6.	33.	36.	38.	43.	51.	54.	60.
Martin No									
Humerus									
1	D	274	-	269	-	295	-	-	314
	S	270	292,5	-	291	291	-	-	-
2	D	272	-	267	-	293,5	-	-	310
	S	267	288	-	288	290	-	-	-
7	D	55	55	64	57	63	-	-	59
	S	54	56	-	58	60	-	-	59
7:1	D	20,1	-	23,8	-	21,3	-	-	18,8
	S	20,0	19,1	-	19,9	20,6	-	-	-
Radius									
1	D	203	231,5	-	-	-	-	-	244
	S	199	223,5	205	226	226	-	-	244
2	D	196	223	-	-	218	-	-	235
	S	193,5	216	199,5	220	217,5	-	-	236,5
3	D	39	36	-	-	40	-	-	37
	S	37	35	39	36,5	37	-	-	36

Martin No	Sírszám	6.	33.	36.	38.	43.	51.	54.	60.
Radius									
3:2	D	19,9	16,1	-	-	18,3	-	-	15,7
	S	19,1	16,2	19,5	16,6	17,0	-	-	15,2
Ulna									
1	D	-	-	-	-	-	-	-	78,7
	S	218	242	-	250	247	-	-	-
2	D	-	-	-	-	-	-	-	237,5
	S	192	212	-	223	221	-	-	239,0
3	D	-	-	-	-	-	-	-	36
	S	37	33	-	35	35	-	-	33
3:2	D	-	-	-	-	-	-	-	15,1
	S	19,3	15,1	-	15,7	15,8	-	-	15,8
1:2	D	-	-	-	-	-	-	-	111,8
	S	113,5	110,5	-	112,1	111,8	-	-	-
Radio-Humeral									
	D	74,6	-	-	-	-	-	-	78,7
jelző	S	74,5	77,6	-	78,4	77,9	-	-	-

(2. folytatás)

17. táblázat

Martin No \ Sirszám		6.	33.	36.	38.	43.	51.	54.	60.
Femur									
1	D	379	-	385	400	414	-	397, 5	434, 5
	S	376	418, 5	383	406	416	-	402	441
2	D	373, 5	-	378, 5	394	410, 5	-	-	428, 5
	S	370, 0	411, 5	378, 0	402, 5	413, 5	-	-	434
4	D	368	-	371	390	402	-	-	423
	S	364, 5	408	377, 5	392	408, 5	-	-	427, 5
8	D	73	79	82	80	90	78	75	88
	S	74	79	84	79	89	80	76, 5	88
9	D	27	29	27, 5	29, 5	31	28, 5	29	27
	S	27	29	29, 0	29, 5	31, 5	30, 5	27	27
10	D	24	27, 5	26	23	25, 5	21, 5	21	26
	S	22	28	27, 5	22	25	21, 5	23	26
8:2	D	19, 5	-	21, 7	25, 5	22, 9	-	-	20, 5
	S	20, 0	19, 2	22, 2	19, 6	21, 5	-	-	20, 4
10:9	D	88, 9	94, 8	94, 5	77, 9	82, 2	75, 4	72, 4	96, 3
	S	81, 4	96, 5	94, 8	74, 6	79, 3	70, 5	85, 2	96, 3

Martin N ^o	Sorszám	6.	33.	36.	38.	43.	51.	54.	60.
Tibia									
1a	D	316	347	329, 5	336	341	-	-	368
	S	-	350	326	-	-	-	-	370
1	D	-	339	324, 5	332, 5	334, 5	-	-	363
	S	-	340	323	-	-	-	-	363
8a	D	-	31	-	28	33	29, 5	-	32, 5
	S	30	28, 5	31, 5	-	-	-	-	31, 5
9a	D	-	21	-	20, 5	23	19, 5	-	24
	S	22	20	23	-	-	-	-	26, 5
10b	D	-	67	70	65	73	66, 5	64	71
	S	-	65	72	-	75	66	-	70
10b:i	D	-	19, 7	21, 6	19, 5	21, 8	-	-	19, 5
	S	-	18, 9	22, 3	-	-	-	-	19, 3
9a:8a	D	-	67, 7	-	73, 2	69, 7	66, 1	-	75, 5
	S	73, 34	70, 2	73, 1	-	-	-	-	83, 9

Sorszám Martin No		68.	69.	70.	72.	73.	74.	75.	76.	86.
Humerus										
1	D	-	334	-	-	-	-	281,5	295,5	-
	S	-	-	-	294	-	-	-	292,5	-
2	D	-	327	-	-	-	-	280	293	-
	S	-	-	-	290	-	-	-	291	-
7	D	52	61	60	59	-	-	52	59	-
	S	54	54	58	59	-	-	50	60	-
7:1	D	-	18,2	-	-	-	-	18,5	19,9	-
	S	-	-	-	20,1	-	-	-	20,5	-
Radius										
1	D	-	253	223	222	-	-	-	212	-
	S	-	-	222,5	220	-	-	-	211	-
2	D	-	242,5	215	212	-	-	-	205,5	-
	S	-	-	213	214	-	-	-	205	-
3	D	35	41	37	39	-	-	-	36	-
	S	-	40	35	39	-	-	-	34	-
3:2	D	-	13,4	17,2	18,4	-	-	-	17,5	-

Martin No	Sorszám	68.	69.	70.	72.	73.	74.	75.	76.	86.
Radius										
3:2	S	-	-	16,4	18,2	-	-	-	16,5	-
Radio-										
Humeral	D	-	77,4	-	-	-	-	-	73,3	-
jelző	S	-	-	-	75,8	-	-	-	72,5	-
Ulna										
1	D	-	-	-	-	-	-	-	231	-
	S	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2	D	-	-	218,5	-	-	-	-	207	-
	S	-	-	-	-	-	-	-	-	-
3	D	-	-	39	38	-	-	-	34,5	-
	S	-	-	-	36	-	-	-	35,0	-
3:2	D	-	-	17,8	-	-	-	-	16,6	-
	S	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1:2	D	-	-	-	-	-	-	-	111,5	-
	S	-	-	-	-	-	-	-	-	-

(6. folytatás)

17. táblázat

Sorszám Martin No.		68.	69.	70.	72.	73.	74.	75.	76.	86.
Femur										
1	D	400	-	409	411, 5	-	-	408	411, 5	421, 5
	S	407	-	409	411, 5	-	-	408	411, 5	-
2	D	396	-	405	406	-	-	405	406, 5	417, 5
	S	402	-	406	407	-	-	403	406	-
4	D	395	-	402	402	-	-	399	404, 5	-
	S	404	-	403	401	-	-	399, 5	403	-
8	D	81	82, 5	84	81	-	80	76	82	79
	S	80	82	81	82	-	82	74	83	79
9	D	30	30	30	28, 5	-	30, 5	28	28	31
	S	29, 5	28	30	27, 5	-	30	27, 5	28, 5	-
10	D	22	22, 5	29	24, 5	-	22	21, 5	26	24, 5
	S	23, 5	21	28, 5	23, 5	-	24, 5	21, 5	26, 5	-
8:2	D	20, 4	-	20, 7	19, 9	-	-	19, 2	20, 1	18, 9
	S	19, 9	-	19, 9	20, 1	-	-	18, 3	20, 4	-
10:9	D	73, 3	75, 0	98, 9	86, 0	-	72, 1	78, 5	92, 8	79, 0
	S	79, 6	75, 0	95, 0	85, 4	-	81, 7	78, 2	93, 0	-

Martin No.	Sorszám		68.	69.	70.	72.	73.	74.	75.	76.	86.
Tibia											
1a	D	347,5	-	344	-	-	-	-	-	339	342,5
	S	347,5	-	345	-	-	-	-	331	338	345
1	D	340	-	337	-	-	-	-	-	329	336
	S	339	-	339	-	-	-	-	326	329	343
8a	D	30	29	32	-	-	-	-	27	34	31,5
	S	29,5	-	30,5	30,5	-	-	-	26	31	33
9a	D	20	24	21,5	-	-	-	-	19,5	21	22,5
	S	19,5	-	20	23	-	-	-	19	21	24,5
10b	D	70	67	70	70	59	58,5	-	57	68,5	69
	S	69	66	71,5	70	-	-	-	55	68	72
10b:1	D	20,6	-	20,8	-	-	-	-	-	20,8	20,5
	S	20,8	-	19,2	-	-	-	-	16,9	20,7	21,0
9a:8a	D	66,6	82,7	65,5	-	-	-	-	73,9	61,7	71,4
	S	66,1	-	65,6	75,4	-	-	-	73,1	67,7	74,2

Végtagcsontok méretei és jelzői
(♂ Nagyhasány)

18. táblázat

Sírszám Martin No.		10.	13.	24.	26.	28.	29.	34.	35.	40.	41.
Humerus											
1	D	-	-	352	329,5	-	-	311	344	332	352
	S	-	-	349,5	324	-	-	-	336	-	-
2	D	-	-	342	324,5	-	-	303	335	328,5	345
	S	-	-	338,5	320,5	-	-	-	328,5	-	-
7	D	65	63	68	75	77	-	67	81	67,5	73
	S	64	60	64	73	72	-	65	80	66	70
7:1	D	-	-	19,3	22,7	-	-	21,5	23,5	20,3	20,7
	S	-	-	18,3	22,5	-	-	-	23,8	-	-
Radius											
1	D	-	-	258	-	-	-	229	257	252	-
	S	-	-	253	246,5	-	-	232	256	-	255
2	D	-	-	247	-	-	-	216,5	246	242	-
	S	-	-	240,5	236,5	-	-	218	245	-	249
3	D	46,5	38	42	46,5	-	-	45,5	46,5	43,5	45
	S	46,0	39	42,5	44	-	-	44,5	46	-	45

Sorszám Martin No		10.	13.	24.	26.	28.	29.	34.	35.	40.	41.
Radius	3:2	-	-	17,0	-	-	-	21,0	18,9	19,9	-
	S	-	-	20,3	18,6	-	-	20,4	18,7	-	18,1
Radio- Humeral jelző	D	-	-	75,4	-	-	-	75,6	76,7	76,1	-
	S	-	-	74,7	76,9	-	-	-	77,9	-	-
Ulna	1	-	-	-	-	-	-	252	279	-	-
	S	-	-	-	270	-	-	252	278	-	-
	2	-	-	236,5	242	-	-	221	237,5	-	-
	S	-	-	-	240	-	-	222	238	-	-
	3	-	-	43	45	-	-	43	50	43	-
	S	41	-	41	43	-	-	43,5	50	-	43
	3:2	-	-	18,2	18,6	-	-	19,4	21,0	-	-
	S	-	-	17,8	17,9	-	-	19,6	21,1	-	-
	1:2	-	-	-	-	-	-	114,1	117,5	-	-
	D	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Sorszám Martin No.		10.	13.	24.	26.	28.	29.	34.	35.	40.	41.
Ulna											
1:2	S	-	-	-	112,5	-	-	123,5	116,8	-	-
Femur											
1	D	448	-	482,5	461	442	-	424	473	471	463,5
	S	444,5	-	486,5	464	-	-	431	478	475	-
2	D	445	-	476	458,5	436	-	420,5	467,5	470	459
	S	441	-	477	458,5	-	-	425	474	473	-
4	D	431,5	-	463,5	456,5	431	-	409	465	465	441
	S	-	-	464	457	-	-	416,5	470	465,5	-
8	D	85	84	93	95	101	92	87	99	95	98
	S	87	80	90	99	101	92	91	109	98	99
9	D	34	29	35	35	34	31,5	32	34	34	31,5
	S	33	29	32,5	39	36,5	-	32,5	36,5	35	32
10	D	24	25	26	28	32	28,5	25	28	27,5	29
	S	25	25	26,5	33	34	-	27	29	28,5	32
8:2	D	19,1	-	19,5	20,7	23,1	-	20,7	21,1	20,2	21,1
	S	19,7	-	17,9	21,6	-	-	22,4	23,0	20,7	-
10:9	D	72,2	86,20	74,3	80,0	100,1	88,90	78,1	82,3	79,4	93,5

Sírszám Martin No.	10.	13.	24.	26.	28.	29.	34.	35.	40.	41.
Femur										
10:9 S	75,7	86,20	81,5	84,6	93,1	-	84,4	80,5	80,0	100
Tibia										
1a D	368	-	-	394,5	-	-	-	397	-	-
S	364,5	-	-	393	-	-	347	-	400	-
1 D	360,5	-	-	388	-	-	-	387	-	-
S	-	-	-	389	-	-	337	-	388,5	-
8a D	33	29	34,5	38	-	-	-	36	-	37
S	36	31,5	34	37,5	-	-	36	35	35,5	-
9a D	21	23	25	27	26	-	-	28	-	25
S	22,5	22	25	28	-	-	23	28	28,5	-
10b D	70	65	-	80	80	-	-	83	-	77
S	72	66	74,5	78	78	-	74	-	78,5	-
10b:1 D	24,4	-	-	20,6	-	-	-	21,4	-	-
S	-	-	-	20,1	-	-	21,9	-	20,7	-
9a:8a D	63,6	79,3	73,5	71,0	-	-	-	77,8	-	67,6
S	61,1	71,0	73,5	75,7	-	-	63,9	80,0	80,0	-

(4. folytatás)

18. táblázat

Sorszám Martin Nő.		42.	47.	53.	56.	59.	71.	78.	79.	80.
Humerus										
1	D	304	-	-	-	-	328	-	-	336
	S	302	-	-	-	-	330	318	-	-
2	D	302,5	-	-	-	-	327	-	-	331,5
	S	300	-	-	-	310	328	310	-	-
7	D	72	72	73	74	64	70	69	-	72,5
	S	70,5	71	71	71	62	69	67	-	73
7:1	D	23,7	-	-	-	-	21,3	-	-	21,6
	S	23,3	-	-	-	-	20,9	21,1	-	-
Radius										
1	D	233	-	-	-	-	251	-	-	259
	S	-	-	-	-	237,5	256,5	-	-	258,5
2	D	222	-	-	-	-	241	-	-	246
	S	-	-	-	-	230	241	-	-	247
3	D	52	43	-	46	-	45	40	43	45,0
	S	51	43	-	47	38	43	-	-	45,5
3:2	D	23,4	-	-	-	-	18,7	-	-	18,3

Sírszám Martin Nö.		42.	47.	53.	56.	59.	71.	78.	79.	80.
Radius										
3:2	S	-	-	-	-	16,5	17,8	-	-	18,4
Radio-										
Humeral	D	77,0	-	-	-	-	76,7	-	-	78,1
jelző	S	-	-	-	-	76,6	78,2	-	-	-
Ulna										
1	D	-	-	-	-	-	273	-	-	-
	S	253	-	-	281	-	-	-	-	-
2	D	-	-	-	-	-	235	-	-	-
	S	225	-	-	246	-	231,5	229	-	-
3	D	-	-	46	45	-	43,5	37	-	43
	S	43	-	-	46	-	45	40	-	42,5
3:2	D	-	-	-	-	-	18,5	-	-	-
	S	19,1	-	-	18,7	-	19,4	17,5	-	-
1:2	D	-	-	-	-	-	121,6	-	-	-
	S	112,4	-	-	114,2	-	-	-	-	-

Martin No. / Sirszám		42.	47.	53.	56.	59.	71.	78.	79.	80.
Femur										
1	D	422, 5	468	-	483	443	452	-	-	461, 5
	S	420, 5	467, 5	482, 5	487	446	446	433, 5	480, 5	467, 5
2	D	419	464, 5	-	478, 5	440	445	-	-	460
	S	417	463	480	477, 5	443	442, 5	430, 5	472	463
4	D	412	-	-	461	-	435, 5	-	-	456, 5
	S	410	-	460	458, 5	-	436	428	465, 5	463
8	D	99	95	99	101	90	96	88	90	100
	S	97	99	101	100	90	97	91	93	100
9	D	37	35	35	36	29, 5	36	34, 5	31	36, 5
	S	32, 5	35	34	35	29	35	34	32	36, 5
10	D	29, 5	29	29	30, 5	27	27, 5	28, 5	29	32, 5
	S	28, 5	30	29	31	26	28	28	29	30, 5
8:2	D	23, 6	20, 4	-	21, 1	20, 4	24, 5	-	-	21, 7
	S	23, 2	21, 1	21, 0	16, 6	20, 3	21, 9	21, 1	19, 2	21, 1
10:9	D	78, 4	82, 8	82, 8	83, 3	91, 5	75, 0	82, 3	93, 5	88, 9
	S	87, 5	85, 7	85, 3	88, 6	89, 6	80, 0	82, 4	90, 6	83, 3
Tibia										
1a	D	360	-	-	402, 5	-	367	-	-	-

Sorszám Martin No.		42.	47.	53.	56.	59.	71.	78.	79.	80.
Tibia										
1a	S	358	-	399	410,5	369	364	-	-	386
1	D	354	-	-	397,5	-	359	-	-	-
	S	348	-	392	400	359	358,5	-	-	378
8a	D	37	40	42	41	34,5	36	31	35	38
	S	38,5	40	43	41	34	35	34	-	40
9a	D	26	28,5	25,5	26	20,5	25	27	25	26,5
	S	29	26	26	25	23	25	27	-	27
10b	D	83,5	78	78	80	74	81	73	76	81,5
	S	85	76	80	81	71	80	74	77	82
10b:1	D	23,6	-	-	20,1	-	22,5	-	-	-
	S	24,4	-	20,4	20,2	19,7	22,3	-	-	21,7
9a:8a	D	70,3	70,0	59,5	63,4	59,4	69,4	87,1	71,4	68,4
	S	76,3	65,0	60,5	61,0	67,6	71,4	79,4	-	67,5

A platyméria értékmegoszlása
(Nagyharsány)

19. táblázat

FEMUR (10:9)	Nem	Hyperplatymer (x-74, 9)				Platymer (75-84, 9)			
	o +	D		S		D		S	
		N	%	N	%	N	%	N	%
		3	9, 6	3	9, 6	6	19, 3	5	16, 1
		Össz. 19, 2 (6)				Össz. 35, 4 (11)			
	♂	N	%	N	%	N	%	N	%
		2	5, 4	-	-	10	27, 0	9	24, 3
		Össz. 5, 4 (2)				Össz. 51, 5 (19)			

FEMUR (10:9)	Nem	Eurymer (85-99, 9)				Stenomer (100-x)			
	o +	D		S		D		S	
		N	%	N	%	N	%	N	%
		7	22, 5	7	22, 5	-	-	-	-
		Össz. 45,1 (14)				Össz. -			
	♂	N	%	N	%	N	%	N	%
		6	16, 2	8	21, 6	1	2, 7	1	2, 7
		Össz. 37,8 (14)				Össz. 5,4 (2)			

A platyknémia értékmegoszlása
(Nagyharsány)

20. táblázat

TIBIA (9a:8a)	Nem	Hyperplatykném (x-54, 9)				Platykném (55-62, 9)			
	♀	D		S		D		S	
		N	%	N	%	N	%	N	%
		-	-	-	-	1	4, 7	-	-
		Össz. -				Össz. -			
	♂	N	%	N	%	N	%	N	%
		-	-	-	-	2	6, 6	3	10, 0
		Össz. -				Össz. 16, 6 (5)			

TIBIA (9a:8a)	Nem	Mesokném (63-69, 9)				Eurykném (70-x)			
	♀	D		S		D		S	
		N	%	N	%	N	%	N	%
		5	23, 8	3	13, 28	5	23, 8	7	33, 7
		Össz. 37, 1				Össz. 57, 1 (12)			
	♂	N	%	N	%	N	%	N	%
		5	16, 6	4	13, 3	8	26, 6	8	26, 6
		Össz. 29, 9 (9)				Össz. 53, 3 (16)			

A termet megoszlása
(Nagyharsány)

21. táblázat

Osztályozás		Nők		Férfiak	
		N	%	N	%
Alacsony					
(140-148,9)	♀	2	15,4	-	-
(150-159,9)	♂				
Kisközepes					
(149,0-152,9)	♀	1	7,7	3	17,6
(160,0-163,9)	♂				
Közepes					
(153,0-155,9)	♀	6	46,2	4	23,5
(164,0-166,9)	♂				
Nagyközepes					
(156,0-158,9)	♀	2	15,4	5	29,4
(167,0-169,9)	♂				
Magas					
(159,0-167,7)	♀	2	15,4	5	29,4
(170,0-179,0)	♂				

A termet paraméterei
(Nagyharsány)

22. táblázat

Nem	N	min.	max.	V	M	m(M)	σ
Nők	13	145,0	165,0	20,0	154,2	1,40	5,06
Férfiak	17	161,0	174,7	13,7	167,6	1,11	4,58

A legnagyobb hosszúság paraméterei a hosszucsontoknál

(Nagyharsány)

⁰
(+)

23. táblázat

Hosszú- csontok	Paraméterek	N	min.	max.	V	M
FEMUR	D	12	379,0	434,5	55,5	405,8
	S	12	376,0	441,0	65,0	407,1
TIBIA	D	10	316,0	368,0	52,0	340,5
	S	8	326,0	370,0	44,0	343,6
HUMERUS	D	7	269,0	334,0	65,0	295,0
	S	6	270,0	294,0	24,0	289,7
RADIUS	D	7	203,0	253,0	50,0	227,5
	S	9	199,0	244,0	45,0	220,4
ULNA	D	2	231,0	265,5	34,5	248,2
	S	4	218,0	250,0	32,0	240,0

A legnagyobb hosszúság paraméterei a hosszucsontoknál

(Nagyharsány)

(δ)

24. táblázat

Hosszu- csontok	Paraméter	N	min.	max.	V	M
FEMUR	D	14	422, 5	483, 5	61, 0	456, 7
	S	15	420, 5	487, 0	66, 5	460, 0
TIBIA	D	6	360, 0	397, 0	37, 0	380, 3
	S	10	347, 0	410, 5	63, 5	380, 5
HUMERUS	D	9	304, 0	352, 0	48, 0	331, 6
	S	6	302, 0	349, 5	47, 5	326, 6
RADIUS	D	7	229, 0	259, 0	30, 0	248, 5
	S	8	232, 0	258, 5	26, 5	248, 7
ULNA	D	3	252, 0	279, 0	27, 0	268, 3
	S	5	252, 0	281, 0	31, 0	266, 6

Jellegek		Paraméterek				N	min.	max.	V	M
43 ₁	Bimaláris hur (fmo-fmo)					6	92,0	102,0	10,0	97,2
-	Bimaláris magasság					6	15,5	21,5	6,0	18,5
77.	Nazomaláris szög (°) (fmo-n-fmo)					6	133,0	144,0	11,0	138,2
-	Zygomaxilláris hur (zm' -zm')					6	88,5	105,5	17,0	98,0
-	Zygomaxilláris magasság					6	22,0	27,5	5,5	25,6
-	Zygomaxilláris szög (°) (zm' -zm')					6	115,8	131,4	15,6	124,3
DC	Dakriális hur					6	16,5	23,0	6,5	20,7
DS	Dakriális magasság					6	10,5	14,0	3,5	12,8
SC	Szimotoikus hur					6	7,8	10,5	2,7	9,2
SS	Szimotoikus magasság					6	4,5	6,5	2,0	5,6
DS:DC	Dakriális jelző					6	52,1	72,7	20,6	59,6
SS:SC	Szimotoikus jelző					6	48,0	76,9	28,9	61,3

25. táblázat

Jellegek		Paraméterek		N	min.	max.	V	M
C	Maláris hur			6	49,0	53,0	4,0	52,0
S	Maláris magasság			6	8,7	11,0	2,3	9,3
S:C	Maláris-iv jelző			6	17,0	19,6	2,6	18,1
32.	Homlokszög (°)			4	77,0	85,0	8,0	82,2
	(nas-met)							
-	Homlokszög (°)			4	67,0	80,0	13,0	75,5
	(gl.-met.)							
72.	Teljes arcszög (°)			4	84,0	88,0	4,0	85,7
73.	Középarcszög (°)			4	83,0	88,0	5,0	86,0
74.	Alveolár profilszög (°)			4	77,0	92,0	15,0	84,2
75.	Orrprofilszög (°)			4	51,0	57,0	6,0	53,7
75 ₁	Orrkiugrásszög (°)			4	27,0	35,0	8,0	32,0
-	IMM ⁺ -hur			4	20,0	23,5	3,5	21,9
-	IMM ⁺ -mélység			4	4,6	7,3	2,7	6,4
-	Fossa canina (0-4)			6	2,0	4,0	2,0	2,3
-	Fossa canina (mm)			6	3,6	9,0	5,4	4,7

* Incisura maxillo-malare

26. táblázat

Paraméterek		N	min.	max.	V	M
Jellegek						
43	Bimaláris hur (fmo-fmo)	3	102,0	108,0	6,0	106,0
-	Bimaláris magasság	3	17,5	21,0	3,5	19,6
77	Nazomaláris szög (°) (fmo-n-fmo)	3	135,8	144,1	8,3	139,0
-	Zygomaxilláris hur (zm' -ss- zm')	3	96,0	105,0	9,0	99,7
-	Zygomaxilláris magasság	3	24,0	26,5	2,5	26,1
-	Zygomaxilláris szög (°) (zm' -ss- zm')	3	125,8	126,6	0,8	126,1
DC	Dakriális hur	3	22,0	25,5	3,5	23,8
DS	Dakriális magasság	3	14,0	17,5	3,5	15,3
SC	Szimotoikus hur	3	7,0	10,0	3,0	8,8
SS	Szimotoikus magasság	3	4,3	5,0	0,7	4,6
DS:DC	Dakriális jelző	3	54,9	70,6	15,6	63,3
SS:SC	Szimotoikus jelző	3	47,3	61,4	14,1	52,6

(1. folytatás)

26. táblázat

Jellegek	Paraméterek	N	min.	max.	V	M
C	Maláris hur	3	47,0	59,0	12,0	53,3
S	Maláris magasság	3	9,0	12,0	3,0	10,3
S:C	Maláris-iv jelző	3	19,0	20,8	17,8	19,7
32.	Homlokszög (°) (nas-met)	3	76,0	77,0	1,0	76,6
-	Homlokszög (°) (gl-met)	3	64,0	67,0	3,0	65,3
72.	Teljes arcszög (°)	3	79,0	84,0	5,0	81,0
73.	Középarcszög (°)	3	81,0	86,0	5,0	83,3
74.	Alveolár profilszög (°)	3	73,0	80,0	7,0	75,3
75.	Orrprofilszög (°)	2	50,0	55,0	5,0	52,5
75 ₁	Orrkiugrásszög (°)	2	25,0	29,0	4,0	27,0
-	IMM ⁺ -hur	3	21,5	24,5	3,0	23,3
-	IMM ⁺ -mélység	3	7,0	8,5	1,5	7,7
-	Fossa Canina (0-4)	3	1,0	2,0	1,0	1,6
-	Fossa Canina (mm)	3	2,8	5,3	2,5	4,5

+Incisura maxillo-malare

A mandibula paraméterei

(Bóly, VI-VIII. sz.)

27. táblázat

Jellegek	Paraméterek, Nemek		N		min.		max.		V		M	
	♀ +	♂	♀ +	♂	♀ +	♂	♀ +	♂	♀ +	♂	♀ +	♂
65. Bicondyláris diaméter (kdl-kdl)	4	8	115,0	108,0	120,0	134,0	5,0	26,0	117,7	121,6		
66. Bigoniáris diaméter (go-go)	4	9	91,0	92,0	98,0	112,0	7,0	20,0	94,0	102,6		
68. Mandibula hossz (go -)	4	8	70,0	75,0	86,0	87,0	16,0	12,0	76,7	82,6		
68 ₁ Mandibula hossz (kdl -)	4	9	99,0	101,0	110,0	115,0	11,0	14,0	105,7	109,5		
70. Ramus magasság	4	10	59,0	57,0	62,0	71,0	3,0	14,0	60,7	66,0		
71a. Ramus legkisebb szélessége	5	10	28,0	30,0	33,0	37,0	5,0	7,0	30,6	32,5		
79. Mandibuláris szög (°)	4	9	122,0	117,0	127,0	129,0	5,0	12,0	123,7	122,5		
66:65 Szélesség jelző	4	8	75,8	76,0	83,5	91,0	7,6	15,0	79,0	85,6		
68:65 Hosszuság-szélesség jelző	4	8	56,1	55,9	74,8	86,8	17,7	30,9	65,0	71,7		
71a:70 Ramus jelző	5	9	45,1	42,8	53,2	58,7	8,1	15,8	49,6	50,3		

A mandibula paraméterei
(Nagybársány, VII. sz.)

28. táblázat

Jellegek	Paraméterek, Nemek		N		min.		max.		V		M	
	♀ +	♂	♀	♂	♀	♂	♀	♂	♀	♂	♀	♂
65. Bicondylaris diameter (kdl -kdl)	6	9	112,0	122,0	120,0	132,0	8,0	10,0	116,0	127,1		
66. Bigoniális diameter (go-go)	6	9	88,0	100,0	97,0	113,0	9,0	13,0	92,1	103,8		
68. Mandibula hossz (go -)	6	9	68,0	70,0	81,5	87,0	13,5	17,0	74,6	81,3		
68 ₁ Mandibula hossz (kdl -)	6	10	99,0	102,0	112,0	118,0	12,0	16,0	104,5	111,2		
70. Ramus magasság	8	11	53,0	61,0	65,0	80,0	12,0	19,0	56,6	69,3		
71a. Ramus legkisebb szélessége	8	11	27,0	28,0	34,0	38,0	7,0	10,0	29,8	33,3		
79. Mandibuláris szög (°)	8	10	125,0	112,0	138,5	136,0	13,5	24,0	129,7	122,9		
66:65 Szélesség jelző	6	8	73,3	76,3	85,7	86,3	12,4	9,9	79,4	82,5		
68:65 Hosszuság-szélesség jelző	6	9	58,6	60,6	69,8	76,1	11,2	15,5	64,5	66,1		
71a:70 Ramus jelző	8	11	43,1	41,2	57,6	55,7	14,5	14,5	52,5	48,2		

Lelőhely		Jutas		Öskü		Szébény I.		Csákberény		Hegykő		Előszállás	
Méretek és jelzők	Évszázad	VIII. sz.		VIII. sz.		VIII. sz.		VI-VII. sz.		VI. sz.		VI-VIII. sz.	
	Szerző	Bartucz-Malán		Bartucz-Malán		Tóth		Tóth		Tóth		Wenger	
	Év	1931		1931		1961b		1962		1964		1966	
1. Sagittális átnérő		14	178,1	6	168,5	8	168,8	7	170,3	9	174,6	14	174,6
8. Transzverzális átnérő		14	137,6	6	134,8	9	136,2	7	135,7	8	133,1	17	136,4
17. Basion-bregma magasság		13	129,9	6	117,8	6	124,0	7	124,5	6	126,6	7	127,9
5. Koponyaalap hossza		13	83,0	6	88,5	4	89,7	7	94,7	5	94,6	6	97,5
9. Legkisebb homlok-szélesség		14	97,3	6	89,5	10	92,4	7	91,5	10	92,5	30	92,4
45. Járomiv-szélesség		12	121,8	6	125,5	5	123,0	4	123,0	4	122,7	4	123,0
40. Arckoponya hossza		12	87,7	6	89,6	3	87,6	7	89,5	5	90,6	4	92,7
48. Felsőarc magassága		13	65,9	6	65,2	8	62,7	7	64,4	8	63,6	15	66,2
55. Orr-magasság		12	48,2	6	46,8	8	48,1	7	48,3	9	48,8	17	49,9

(1. folytatás)

29. táblázat

Lelőhely Évszázad	Jutas VIII. sz.		Öskü VIII. sz.		Szebeny I. VIII. sz.		Csákberény VI-VII. sz.		Hegykő VI. sz.		Előszállás VI-VIII. sz.	
	N	M	N	M	N	M	N	M	N	M	N	M
Méretek és jelzők	1931		1931		1931b		1962		1964		1966	
Szerző	Bartucz-Malán		Bartucz-Malán		Tóth		Tóth		Tóth		Wenger	
Év	1931		1931		1931b		1962		1964		1966	
54. Orrüreg szélesség	12	24,0	6	24,3	7	23,7	6	23,5	7	22,6	18	25,8
51. Szemüreg szélesség (mf)	13	40,4	6	39,8	8	40,6	6	40,0	9	41,0	18	39,0
51a. Szemüreg szélesség (d.)	-	-	-	-	6	37,8	6	38,0	8	38,2	-	-
52. Szemüreg magasság	13	32,2	6	33,7	8	33,0	7	33,8	9	32,5	18	35,2
50. Elülő interorbitális szélesség	-	-	-	-	8	19,9	7	18,4	8	16,4	-	-
8:1 Hosszuság-szélesség jelző	14	78,9	6	83,8	8	80,6	7	79,7	8	76,3	13	79,1
17:1 Hosszuság-magasság jelző	12	75,4	6	70,0	6	73,9	7	73,1	6	72,5	7	74,0
17:8 Szélesség-magasság jelző	12	96,7	6	83,8	6	92,3	7	91,7	6	95,8	6	90,8
48:45 Felsőarc jelző	12	53,7	5	51,2	5	49,8	4	53,4	4	51,7	4	53,0

29. táblázat

Lelőhely	Jutas		Óskü		Szebény I.		Csákberény		Hegykő		Előszállítás	
	VIII. sz.		VIII. sz.		VIII. sz.		VI-VII. sz.		VI. sz.		VI-VIII. sz.	
Méreték és jelzők	Bartucz-Malán		Bartucz-Malán		Tóth		Tóth		Tóth		Wenger	
Év	1931		1931		1961b		1962		1964		1966	
	N	M	N	M	N	M	N	M	N	M	N	M
52:51 Szemüreg jelző	13	79, 7	6	86, 2	8	81, 2	6	84, 2	9	79, 4	18	89, 7
54:55 Orrjelző	12	49, 8	5	53, 2	7	49, 6	6	48, 9	7	45, 9	17	52, 7
Termet (cm)	4	150, 6	-	-	9	151, 7	-	-	8	159, 5	20	151, 6

Lelőhely	Környe		Kékesd		Bágyog		Bóly		Nagyharsány	
	VI-VII. sz.		VIII-IX. sz.		VI-VIII. sz.		VI-VIII. sz.		VII. sz.	
Méreték és jelzők	Tóth		Wenger		Dezső		Tajti		Tajti	
Év	1971		1968		1968		1971		1971	
	N	M	N	M	N	M	N	M	N	M
1. Sagittális átmérő	5	179, 2	10	175, 2	17	176, 1	2	173, 5	2	179, 5
8. Transverzális átmérő	5	132, 2	10	136, 8	17	138, 1	3	138, 0	2	138, 5
17. Baston-bregma magasság	6	129, 7	7	131, 4	13	124, 2	1	136, 0	1	133, 0

(3. folytatás)

29. táblázat

Méretek és jelzők	Lelőhely	Környe		Kékesd		Bágyog		Bóly		Nagyharsány	
		VI-VII. sz.		VIII-IX. sz.		VI-VIII. sz.		VI-VIII. sz.		VII. sz.	
		Tóth		Wenger		Dezső		Tajti		Tajti	
Évszázad	Szerző	1971		1968		1968		1971		1971	
		N	M	N	M	N	M	N	M	N	M
5. Koponyaalap hossza		6	97,1	7	95,5	13	94,0	1	97,0	1	93,0
9. Legtisebb homlok szélesség		6	91,8	10	96,1	18	93,6	6	92,5	7	95,0
45. Járomív-szélesség		4	121,7	6	125,2	11	122,9	1	124,0	1	120,0
40. Arckoponya hossza		6	92,1	6	92,8	12	89,1	2	86,5	1	90,0
48. Felsőarc magassága		6	66,5	7	65,4	15	65,5	3	67,0	1	63,0
55. Orrmagasság		6	50,3	7	48,3	17	47,7	3	48,0	1	45,0
54. Orrüreg szélesség		6	22,3	7	25,8	17	24,7	3	23,0	1	20,0
51. Szemüreg szélesség (mf.)		6	42,0	8	40,5	16	41,1	2	38,5	1	43,0
51a. Szemüreg szélesség (d.)		6	39,1	-	-	-	-	2	37,5	3	41,3

Lelőhely		Környe		Kékesd		Bágyog		Bóly		Nagyharsány	
Évszázad		VI-VII. sz.		VIII-IX. sz.		VI-VIII. sz.		VI-VIII. sz.		VII. sz.	
Szerző		Tóth		Wenger		Dezső		Tajti		Tajti	
Év		1971		1968		1968		1971		1971	
		N	M	N	M	N	M	N	M	M	
52.	Szemüreg magasság	6	32, 5	8	34, 6	17	33, 4	3	30, 7	1	30, 0
50.	Elülső interorbitális szélesség	6	16, 2	-	-	-	-	2	16, 5	1	17, 0
8:1	Hosszuság-szélesség jelző	5	73, 8	10	78, 1	16	79, 1	2	79, 9	2	77, 2
17:1	Hosszuság-magasság jelző	5	72, 7	7	75, 1	12	71, 0	1	80, 0	1	73, 9
17:8	Szélesség-magasság jelző	5	98, 7	7	95, 1	13	90, 8	1	95, 8	1	97, 1
48:45	Felsőarc jelző	4	53, 8	5	52, 4	10	51, 7	1	50, 8	1	52, 5
52:51	Szemüreg jelző	6	77, 5	8	85, 3	17	80, 6	2	80, 7	1	69, 8
54:55	Orrjelző	6	44, 4	7	53, 8	17	52, 7	3	47, 9	1	44, 4
	Termet (cm)	8	155, 2	5	153, 4	-	-	8	153, 2	13	154, 2

30. táblázat

Méreték és jelzők	Lelőhely		Jutas		Öskü		Szebény I.		Csákszerény		Hegykő	
	Évszázad		VIII. sz.	VIII. sz.	VIII. sz.	VIII. sz.	VI-VII. sz.	VI. sz.				
	Szerző	Év	Bartucz-Malán		Bartucz-Malán		Tóth		Tóth		Tóth	
			1931	1931	1931	1931	1961b	1962	1962	1962	1964	1964
			N	M	N	M	N	M	N	M	N	M
1. Segittálas átmérő			7	188,7	8	185,6	25	181,7	14	180,5	10	183,8
8. Transverzális átmérő			7	138,6	8	143,5	27	141,1	13	140,1	10	137,4
17. Baslon-brugma magasság			5	135,4	8	132,0	13	131,7	11	130,7	10	132,1
5. Koponya alap hossza			6	103,6	8	100,7	6	99,8	11	101,8	10	98,8
9. Legkisebb homlok-szélesség			7	95,8	8	96,9	29	96,4	14	95,4	10	95,6
45. Járomlív-szélesség			4	129,5	8	135,0	8	136,1	10	135,2	8	133,3
40. Arckoponya hossza			4	98,2	5	97,4	2	98,5	11	96,1	9	96,1
48. Felsőarc magassága			4	63,3	5	73,6	17	68,6	14	69,2	9	68,0
55. Orr-magasság			4	50,0	5	54,6	19	51,9	14	52,0	9	50,3

Méretek és jelzők	Leőhely	Jutas		Öskü		Szebény I.		Csákerény		Hegykő	
		VII. sz.		VIII. sz.		VIII. sz.		VI-VII. sz.		VI. sz.	
		Bartucz-Malán		Bartucz-Malán		Tóth		Tóth		Tóth	
		1931		1931		1961b		1962		1964	
Évszázad	Év	N	M	N	M	N	M	N	M	N	M
54. Orrüreg szélesség		4	25,2	5	24,8	19	25,5	13	24,4	9	24,2
51. Szemüreg szélesség (mf.)		5	37,2	7	40,3	21	42,6	12	42,3	10	43,3
51a. Szemüreg szélesség (d.)		-	-	-	-	8	39,5	12	39,8	10	40,1
52. Szemüreg magasság		5	31,0	7	32,8	21	33,1	14	33,5	10	32,6
50. Elölő interorbitalis szélesség		-	-	-	-	11	19,5	13	19,1	10	17,4
8:1 Hosszuság-szélesség jelző		7	73,6	8	77,5	25	77,8	13	77,8	10	74,8
17:1 Hosszuság-magasság jelző		5	72,0	8	70,9	12	72,5	11	72,6	10	71,9
17:8 Szélesség-magasság jelző		5	97,4	8	93,0	13	93,7	10	93,1	10	96,1
48:45 Felsőarc jelző		3	50,7	5	55,0	8	52,1	10	51,1	7	50,5

(2. folytatás)

30. táblázat

Lelőhely Évszázad Szerző Év	Jutas			Öskü			Szobény I.			Csáktörény			Hegykő		
	N	M	N	N	M	N	M	N	M	N	M	N	N	M	M
Méreték és jelzők	VIII. sz.			VIII. sz.			VII. sz.			VI-VII. sz.			VI. sz.		
	Bartucz-Malán			Bartucz-Malán			Tóth			Tóth			Tóth		
	1931			1931			1961b			1962			1964		
52:51 Szemüreg jelző	5	79,4	7	82,6	21	77,7	12	79,4	10	75,5					
54:55 Orrjelző	4	50,7	5	45,4	18	49,4	13	47,3	9	48,3					
Termet (cm)	5	162,2	-	-	22	165,6	-	-	9	164,1					

Lelőhely Évszázad Szerző Év	Előszállás			Környe			Kékesd			Bágyog			Bóly			Nagyharsány		
	N	M	N	N	M	N	N	M	N	N	M	N	N	M	N	N	M	N
Méreték és jelzők	VI-VIII. sz.			VI-VII. sz.			VIII-IX. sz.			VI-VIII. sz.			VI-VIII. sz.			VII. sz.		
	Wenger			Tóth			Wenger			Dezső			Tajti			Tajti		
	1966			1971			1968			1968			1971			1971		
1. Sagittális átmérő	25	185,7	8	187,2	20	182,9	14	182,5	6	180,5	4	191,0						
8. Transverzális átmérő	28	143,6	8	137,7	20	143,7	15	142,5	6	142,0	3	143,3						
17. Basion-bregma magasság	11	132,8	8	135,8	16	137,2	12	130,7	4	132,5	2	136,0						

Lelőhely		Előszállás		Környe		Kékesd		Bágyog		Bóly		Nagyharsány	
Méretek és jelzők	Évszázad	VI-VIII. sz.	Wenger	VI-VII. sz.	Wenger	VIII-IX. sz.	VI-VIII. sz.	V-I-VIII. sz.	V-I-VIII. sz.	VII. sz.			
	Szerző	Wenger		Tóth	Wenger	Dezső	Tajti	Tajti					
	Év	1966		1971	1968		1971		1971				
		N	M	N	M	N	M	N	M	N	M		
5.	Koponyaalap hossza	9	102,3	8	106,8	16	101,2	12	101,3	2	104,5	2	106,0
9.	Legkisebb homlok-szélesség	34	97,5	14	94,9	20	99,4	20	97,1	10	93,9	9	100,9
45.	Járomiv-szélesség	10	131,4	6	129,6	14	134,3	14	130,7	2	131,0	3	135,0
40.	Arckoponya hossza	9	98,1	8	100,5	14	94,7	12	93,7	2	98,0	2	101,0
48.	Felsőarc magassága	17	70,4	14	68,6	18	69,8	18	65,6	6	68,8	3	70,0
55.	Orrmagasság	20	51,8	14	50,8	17	50,5	20	48,6	6	51,3	3	49,3
54.	Orrüreg szélesség	19	26,6	14	25,1	17	25,7	20	25,5	7	25,4	4	26,2
51.	Szemüreg szélesség (mf.)	21	40,4	14	42,6	18	41,8	19	42,1	7	43,0	3	46,0
51a.	Szemüreg szélesség (d.)	-	-	14	39,3	-	-	-	-	4	39,2	1	37,0
52.	Szemüreg magasság	21	36,0	14	32,4	19	35,1	20	32,8	7	30,7	3	30,3

(4. folytatás)

30. táblázat

Méretek és jelműzők	Lelőhely	Előszállás		Környe		Kékesd		Bágyog		Boly óly		Nagyharsány	
		VI-VIII. sz.		VI-VII. sz.		VIII-IX. sz.		VI-VIII. sz.		VI-VIII. sz.		VII. sz.	
		Wenger		Tóth		Wenger		Dezső		Tajti		Tajti	
Év		1966		1971		1968		1968		1971		1971	
		N	M	N	M	N	M	N	M	N	M	N	M
50.	Elülő interorbi- tális szélesség	-	-	14	17,5	-	-	-	-	6	18,2	4	17,7
8:1	Hosszuság-szé- lesség jelműző	24	76,8	7	73,4	20	78,3	14	78,3	5	77,1	3	74,5
17:1	Hosszuság-ma- gasság jelműző	10	70,1	7	71,8	16	74,8	12	71,3	4	73,6	2	69,4
17:8	Szélesség-ma- gasság jelműző	10	93,4	6	99,4	16	95,9	12	91,4	3	91,9	2	98,9
48:45	Felsőarc jelműző	10	53,2	6	52,9	14	51,2	11	50,0	2	53,0	3	52,1
52:51	Szemüreg jelműző	21	89,2	14	76,0	18	83,2	19	78,8	6	67,2	3	66,2
54:55	Orrjelműző	18	51,1	14	49,4	17	50,8	19	51,6	6	48,0	3	53,5
Termet (cm)		16	165,3	11	167,9	10	163,0	-	-	10	161,5	17	167,7

Kor	Lelőhely	avar	római	római	római
		Bóly + Nagyharsány	Csákvár	Intercisa	Brigetio
	Évszázad	VI-VIII. sz.	IV-V. sz.	IV. sz.	III-IV. sz.
	Szerző	Tajti	Nemeskéri	Nemeskéri	Nemeskéri
Jelleg	Év	1971	1956	1954	1956
1. Sagittális átmérő		176, 5 (4)	177, 1 (6)	176, 0 (11)	182, 5 (6)
5. Koponyaalap hossza		95, 0 (2)	94, 2 (4) ⁺	101, 6 (5) ⁺	99, 4 (5) ⁺
8. Transverzális átmérő		138, 2 (5)	134, 3 (6)	134, 0 (11)	137, 8 (5)
9. Legkisebb homlok- szélesség		93, 8 (13)	92, 5 (6)	96, 6 (9)	95, 3 (6)
17. Basion-bregma magasság		134, 5 (2)	124, 7 (4) ⁺	134, 5 (4) ⁺	131, 2 (5) ⁺
45. Járomivszélesség		122, 0 (2)	124, 3 (3)	125, 4 (5)	124, 0 (3)
48. Felsőarc magassága		65, 0 (4)	66, 2 (4)	63, 6 (9)	65, 5 (6)
8:1 Hosszuság-szélességi jelző		78, 8 (4)	75, 7 (6)	75, 6 (11)	76, 2 (4)
48:45 Felsőarc jelző		51, 6 (2)	52, 2 (3)	51, 7 (4)	54, 8 (3)
54:55 Orrjelző		46, 1 (4)	46, 9 (4)	48, 2 (9)	47, 5 (6)

(1. folytatás)

31. táblázat

Kor	avar	római	római	római
Lelőhely	Bóly + Nagyharsány	Csákvár	Interclisa	Brigetio
Évszázad	VI-VIII. sz.	IV-V. sz.	IV. sz.	III-IV. sz.
Szerző	Tajti	Nemeskéri	Nemeskéri	Nemeskéri
Év	1971	1956	1954	1956
Jelleg				
52:51 Szemüreg jelző	75, 2 (3)	82, 1 (4)	80, 9 (9)	80, 8 (6)
Termet (cm)	153, 7 (21)	153, 2 (5)	153, 5 (7)	-

Kor	szarmata	szarmata	szarmata	szarmata
Lelőhely	Hódmező- vásárhely	Magyar- ország	Azov- mellék	
Évszázad	I-II. sz.	I-IV. sz.	i.e. I. sz. - i.u. II. sz.	
Szerző	Bartucz	Tóth	Konduktorova	
Év	1961	1965	1956	
Jelleg				
1. Sagittális átmérő	174, 3 (8)	167, 0 (4) ⁺	176, 8 (10) ⁺	
5. Koponyaalap hossza	97, 0 (3)	95, 1 (6)	97, 0 (4)	
8. Transverzális átmérő	142, 1 (8)	138, 2 (4) ⁺	144, 7 (10) ⁺	
9. Legkisebb homlokszélesség	94 7 (1)	94, 5 (8)	85, 8 (9) ⁺	
17. Bastion-bregma magasság	136, 2 (4)	132, 2 (5)	126, 1 (3) ⁺	

Kor	szarmata	szarmata	szarmata
Lelőhely	Hódmező- vásárhely	Magyar- ország	Azov- mellék
	Évszázad	I-II. sz.	I-IV. sz. i.e I. sz.- i.u. II. sz.
Jelleg	Szerző	Bartucz	Tóth
	Év	1961	1965
45. Járomiv-szélesség	128, 6 (5)	124, 5 (8)	133, 4 (5) ⁺
48. Felsőarc magasság	62, 7 (6)	66, 9 (8)	66, 2 (8) ⁺
8:1 Hosszuság-szélességi jelző	80, 9 (8)	82, 6 (4) [!]	81, 8 (10) ⁺
48:45 Felsőarc jelző	49, 8 (5)	53, 7 (8) [!]	49, 6 (5) [!]
54:55 Orrjelző	50, 8 (4)	-	48, 2 (12) ⁺
52:51 Szemüreg jelző	86, 2 (6)	-	81, 3 (9) ⁺
Termet (cm)	153, 4 (8)	-	-

⁺ Egyéni adatok alapján Tajti Zs. számításai.

[!] A szerzők középátlagából Tajti Zs. számításai.

Különböző szériák összehasonlítása (ó)

32. táblázat

Kor	avar	római	római	római
Lelőhely	Bóly + Nagyharsány	Csákvár	Intercisa	Brigetio
Évszázad	VI-VIII. sz.	IV-V. sz.	IV. sz.	III-IV. sz.
Szerző	Tajti	Nemeskéri	Nemeskéri	Nemeskéri
Jelleg	Év	1956	1954	1956
1. Sagittális átmérő	185, 8 (10)	183, 5 (9)	187, 1 (12)	192, 0 (3)
5. Koponyaalap hossza	105, 2 (4)	98, 5 (7) ⁺	103, 7 (7) ⁺	105, 0 (3) ⁺
8. Transverzális átmérő	142, 4 (9)	142, 3 (9)	141, 6 (3)	141, 6 (3)
9. Legkisebb homlok- szélesség	98, 7 (19)	96, 2 (9)	98, 3 (12)	100, 5 (4)
17. Basion-bregma magasság	134, 0 (6)	131, 5 (7) ⁺	138, 0 (9) ⁺	144, 3 (3) ⁺
40. Arckoponya hossza	99, 5 (4)	92, 4 (5) ⁺	99, 6 (8) ⁺	99, 3 (3) ⁺
45. Járomivszélesség	133, 0 (5)	131, 6 (7)	133, 4 (10)	132, 0 (1)
48. Felsőarc magassága	69, 4 (9)	68, 7 (6)	71, 9 (11)	70, 7 (4)
8:1 Hosszuság-szélességi jelző	75, 7 (8)	77, 6 (9)	75, 7 (12)	73, 7 (3)
48:45 Felsőarc jelző	52, 5 (5)	52, 6 (6)	54, 4 (7)	59, 0 (1)
54:55 Orrjelző	50, 0 (9)	51, 1 (6)	47, 4 (12)	46, 8 (4)
52:51 Szemüreg jelző	67, 8 (10)	80, 3 (7)	82, 7 (12)	75, 9 (4)
Termet (cm)	164, 5 (27)	160, 9 (6)	168, 7 (5)	-

Kör	szarmata	szarmata	szarmata
Lelőhely	Hódmező- vásárhely	Magyar- ország	Azov- mellék
	I-II. sz.	I-IV. sz.	i.e. I. sz.- i.u. II. sz.
Évszázad			
Szerző	Bartucz	Tóth	Konduktorova
Év	1961	1965	1956
Jelleg			
1. Sagittális átmérő	186, 2 (6)	182, 3 (11) ⁺	183, 8 (18)
5. Koponyaalap hossza	107, 3 (4)	102, 6 (12)	100, 8 (10)
8. Transverzális átmérő	140, 4 (7)	139, 0 (11) ⁺	146, 3 (18)
9. Legkisebb homlok szélesség	100, 8 (5)	95, 4 (15)	97, 1 (19)
17. Basion-bregma magasság	142, 8 (4)	136, 9 (12)	134, 1 (12)
40. Arcokoonya hossza	100, 3 (3)	96, 3 (11)	96, 5 (10)
45. Járomiv szélesség	135, 5 (4)	131, 8 (14)	137, 0 (16)
48. Felsőarc magasság	72, 8 (4)	69, 8 (13)	70, 8 (16)
8:1 Hosszuság-szélességi jelző	76, 5 (6)	76, 2 (11) ⁺	79, 7 (18)
48:45 Felsőarc jelző	53, 8 (4)	-	51, 6 (13)
54:55 Orrjelző	49, 3 (4)	-	49, 5 (16)
52:51 Szemüreg jelző	74, 9 (4)	-	81, 2 (14) [!]
Termet (cm)	164, 6 (7)	-	-

⁺Egyéni adatok alapján Tajti Zs. számításai.

[!]52:51a (Konduktorova)

33. táblázat

Kor		avar	római	római	római
Jelleg	Lelőhely	Bóly + Nagyharsány	Csákvár	Intercisa	Brigetio
	Évszázad	VI-VIII. sz.	IV-V. sz.	IV. sz.	III. sz.
	Szerző	Tajti	Tóth	Tóth	Tóth
	Év	1971	1963a	1958	1963a
77.	Nazomaláris szög (°) (fmo-n-fmo)	140,1 (3)	141,2 (3)	137,0 (9)	136,5 (5)
--	Zgomaxilláris szög (°) (zm'-ss-zm')	128,3 (3)	123,1 (3)	119,9 (9)	125,7 (5)
49a.	DC Dakriális hár	19,9 (3)	19,7 (3)	21,6 (5)	22,0 (6)
--	DS Dakriális magasság	12,0 (3)	12,3 (3)	12,2 (5)	12,4 (5)
57.	SC Szimotikus hár	8,0 (3)	9,3 (3)	9,4 (5)	10,8 (6)
--	SS Szimotikus magasság	4,9 (3)	4,0 (3)	4,4 (5)	5,4 (5)
75 ₁	Orrkiugrási szög (°)	32,0 (1)	28,0 (3)	27,0 (5)	25,7 (3)

Kor	római	római	római
Leíróhely	Bogád	Magyarország	Azov-mellék
Évszázad	III-IV. sz.	I-IV. sz.	i. e. I. sz. - i. u. II. sz.
Szerző	Tóth	Tóth	Konduktorova
Jelleg	1963a	1965	1956
77. Nazomaláris szög ($^{\circ}$) (fmo-n-fmo)	135,7 (1)	141,1 (6)	137,8 (12)
-- Zygomaxilláris szög ($^{\circ}$) (zm'-ss-zm')	110,6 (1)	121,5 (6)	131,5 (10)
49a. DC Dakriális hur	23,0 (1)	19,8 (8)	21,4 (7)
-- DS Dakriális magasság	11,0 (1)	11,2 (6)	12,4 (7)
57. SC Szimotikus hur	11,0 (1)	8,9 (6)	8,3 (11)
-- SS Szimotikus magasság	5,4 (1)	4,2 (6)	4,3 (11)
75 ₁ Orrkiugrási szög ($^{\circ}$)	36,0 (1)	30,7 (4)	27,7 (10)

Az arcprofil összehasonlítása (ó)

34. táblázat

Kor	avar	római	római	római
Lelőhely	Bóly + Nagyharsány	Csákvár	Intercisa	Brigetio
Évszázad	VI-VIII. sz.	IV-V. sz.	IV. sz.	III. sz.
Szerző	Tajti	Tóth	Tóth	Tóth
Jelleg	Év	1963a	1958	1963a
77. Nazomaláris szög (°) (fmo-n-fmo)	138,6 (9)	142,7 (7)	142,6 (12)	134,9 (4)
-- Zygomaxilláris szög (°) (zm'-ss-zm')	125,2 (9)	125,8 (6)	120,9 (12)	125,6 (4)
49a. DC Dakriális hur	22,2 (9)	21,6 (7)	21,4 (9)	20,7 (4)
-- DS Dakriális magasság	14,1 (9)	11,7 (7)	13,2 (9)	13,7 (4)
57. SC Szimotikus hur	9,5 (9)	8,1 (7)	9,0 (9)	10,2 (4)
-- SS Szimotikus magasság	5,1 (9)	3,8 (7)	4,9 (9)	5,5 (4)
75 ₁ Orrklugrási szög (°)	29,5 (6)	29,0 (6)	29,0 (8)	25,7 (3)

Kor	római	római	római
Lelőhely	Bogád	Magyar-ország	Azov-mellék
Évszázad	III-IV. sz.	I-IV. sz.	i.e. I. sz.- i.u. II. sz.
Szerző	Tóth	Tóth	Konduktorova
Év	1963a	1965	1956
Jellegek			
77. Nazomaláris szög ($^{\circ}$) (fmo-n-fmo)	140, 3 (3)	139, 5 (12)	140, 2 (17)
-- Zygomaxilláris szög ($^{\circ}$) (zm'-ss-zm')	125, 8 (3)	123, 1 (12)	130, 5 (16)
49a. DC Dakriális hur	19, 2 (2)	20, 6 (12)	20, 8 (10)
-- DS Dakriális magasság	12, 5 (2)	12, 7 (12)	12, 3 (10)
57. SC Szimotikus hur	9, 2 (2)	8, 4 (12)	8, 2 (14)
-- SS Szimotikus magasság	4, 7 (2)	5, 0 (12)	4, 3 (14)
75 ₁ Orrkiugrási szög ($^{\circ}$)	36, 5 (2)	33, 1 (7)	30, 9 (2)

Az arcprofil avarkori szériáknál (°)

35. táblázat

Leíróhely	Bóly	Nagybársány	Előszállás	Szebény I.	Csákberény	Környe	Hegykő
	VI-VIII. sz.	VII. sz.	VI-VIII. sz.	VIII. sz.	VI-VII. sz.	VI-VII. sz.	VI. sz.
Évszázad	Tajti	Tajti	Wenger	Tóth	Tóth	Tóth	Tóth
Szerző	1971	1971	1966	1961b	1962	1971	1964
Jellegek							
Nazomálárts szög (°)	143,2 (2)	137,0 (1)	137,0 (14)	140,2 (9)	140,4 (7)	137,0 (6)	140,3 (10)
Zygomaxilláris szög (°)	129,5 (2)	127,0 (1)	124,3 (12)	121,1 (6)	124,0 (6)	122,7 (6)	125,0 (10)
Dakriális hur (mm)	17,7 (2)	22,0 (1)	20,6 (13)	22,2 (4)	19,8 (6)	18,6 (6)	19,8 (6)
Dakriális magasság (mm)	11,0 (2)	13,0 (1)	11,5 (13)	11,0 (4)	10,6 (6)	11,2 (6)	11,4 (6)
Szimotoikus hur (mm)	8,1 (2)	8,0 (1)	9,9 (13)	11,0 (6)	8,5 (6)	7,9 (6)	8,3 (6)
Szimotoikus magasság (mm)	4,8 (2)	5,0 (1)	4,6 (13)	4,7 (5)	4,0 (6)	4,2 (6)	4,2 (6)
Orrkiugrasszög (°)	32,0 (1)	-	30,8 (5)	34,0 (2)	26,5 (6)	22,6 (5)	27,7 (3)

Lelőhely	Bóly	Nagyharsány	Előszállás	Szebény I.	Csákberény	Környe	Hegykő
Évszázad	VI-VIII.sz.	VII.sz.	VI-VIII.sz.	VIII.sz.	VI-VII.sz.	VI-VII.sz.	VI.sz.
Szerző	Tajti	Tajti	Wenger	Tóth	Tóth	Tóth	Tóth
Jellegek	1971	1971	1966	1961b	1962	1971	1964
Nazomaláris szög (°)	138,2 (6)	139,0 (3)	140,5 (14)	139,5 (20)	137,5 (14)	136,7 (14)	140,6 (10)
Zygomaxilláris szög (°)	124,3 (6)	126,2 (3)	125,4 (12)	123,4 (6)	124,0 (12)	123,0 (11)	125,7 (9)
Dakriális hur (mm)	20,7 (6)	23,8 (3)	22,2 (14)	21,0 (8)	20,5 (13)	20,6 (14)	20,7 (9)
Dakriális magasság (mm)	12,8 (6)	15,3 (3)	12,8 (14)	13,0 (7)	12,8 (12)	13,2 (14)	12,0 (9)
Szimotoikus hur (mm)	9,2 (6)	8,8 (3)	8,8 (14)	8,7 (12)	8,9 (13)	9,4 (14)	8,5 (9)
Szimotoikus magasság (mm)	5,6 (6)	4,6 (3)	4,7 (14)	4,9 (11)	4,9 (11)	5,1 (14)	4,3 (9)
Orrkiugrásszög (°)	32,0 (4)	27,0 (2)	29,6 (6)	29,0 (3)	33,5 (9)	28,0 (11)	29,4 (7)

TÁBLÁK ÉS ÁBRÁK

MAGYARÁZAT A TÁBLÁKHOZ

I. TÁBLA

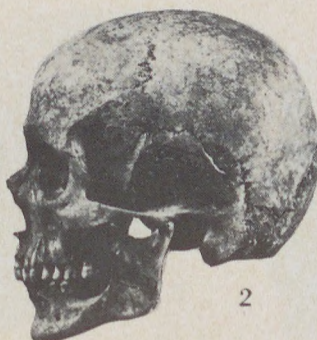
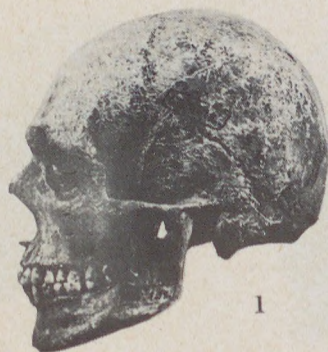
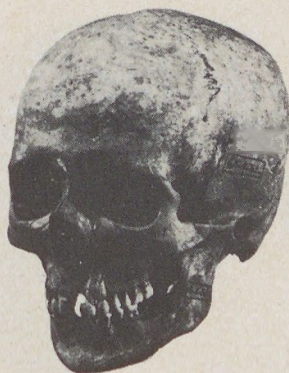
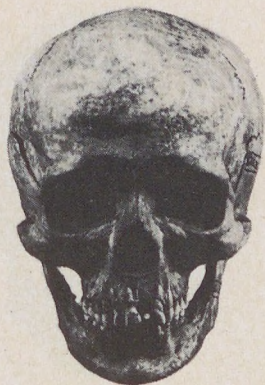
1. Bóly, Lelt.szám: 66.1.12. Sirszám: 21.(B), férfi, ♂
2. Bóly, Lelt.szám: 66.1.32. Sirszám: 46.(A), nő, ♀
3. Bóly, Lelt.szám: 66.1.33. Sirszám: 47.(A), férfi, ♂

II. TÁBLA

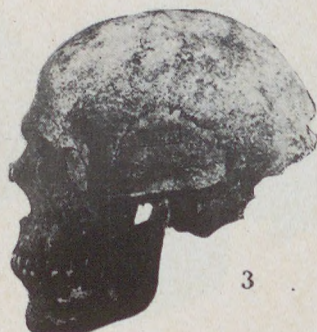
1. Bóly, Lelt.szám: 66.1.44. Sirszám: 59.(A), férfi, ♂
2. Bóly, Lelt.szám: 66.1.48. Sirszám: 63.(A), férfi, ♂
3. Nagyharsány, Lelt.szám: 65.2.11. Sirszám: 26., férfi, ♂

III. TÁBLA

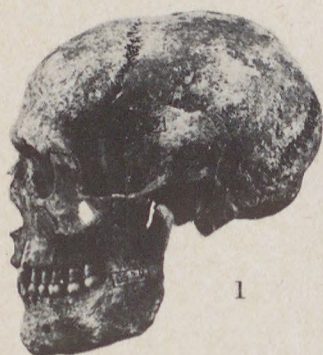
1. Nagyharsány, Lelt.szám: 65.2. 9. Sirszám: 24., férfi, ♂
2. Nagyharsány, Lelt.szám: 65.2.49. Sirszám: 71., férfi, ♂
2. Nagyharsány, Lelt.szám: 65.2.54. Sirszám: 76., nő, ♀



II. TÁBLA



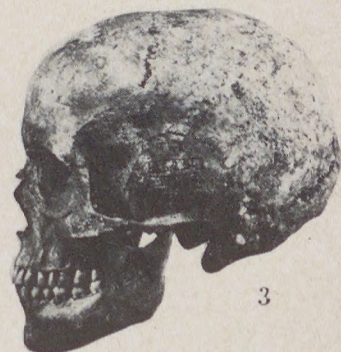
III. TÁBLA



1



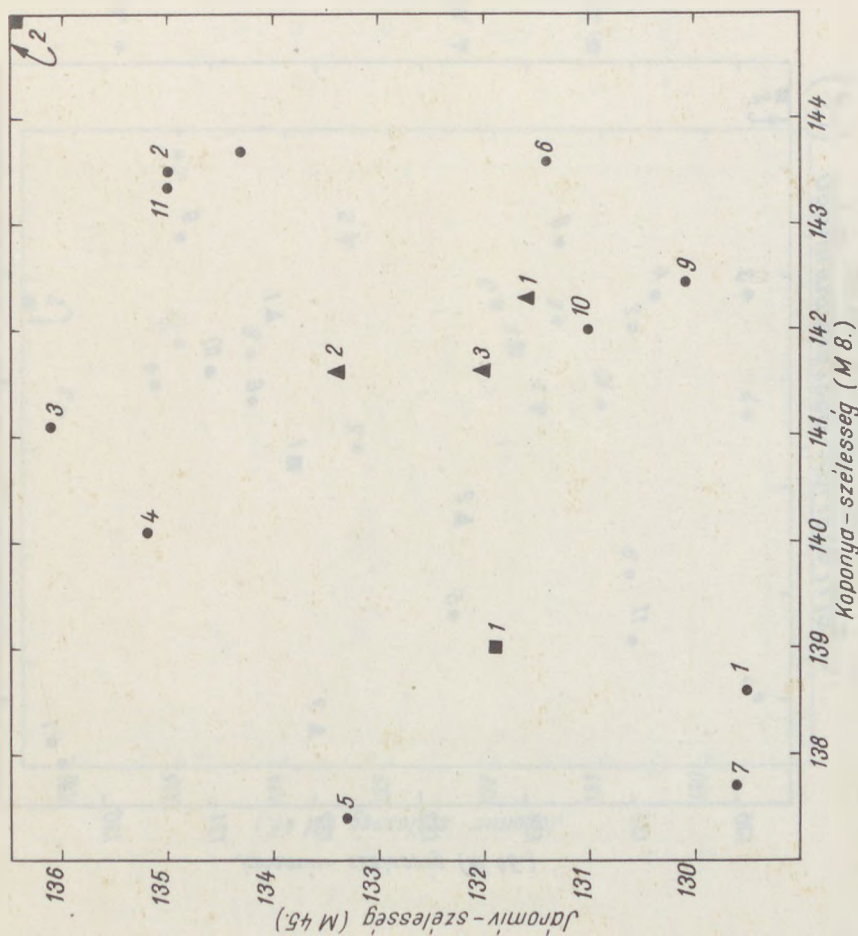
2



3

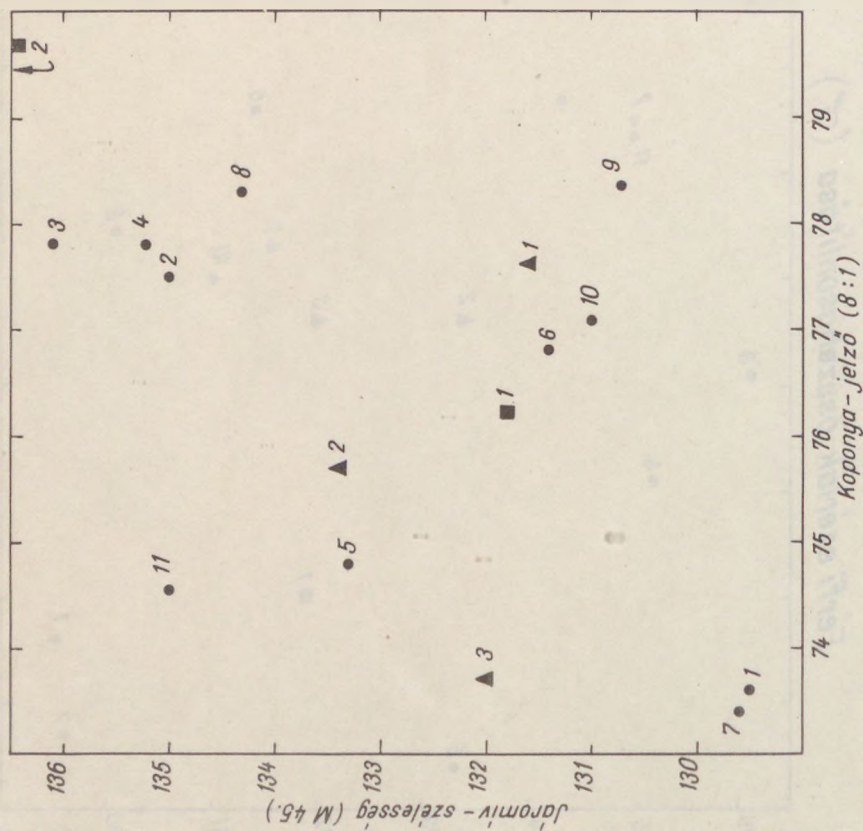
Férfi szériák összehasonlítása (♂)

1. ábra



- Avar-kor
 1. Jutas
 2. Óskü
 3. Szébeny I.
 4. Csákvár
 5. Hegykő
 6. Előszállás
 7. Könyre
 8. Kékesd
 9. Bogyog
 10. Boly
 11. Nagyhasány
- ▲ Római-kor
 1. Csákvár
 2. Intercisa
 3. Brigetio
- Szarmata-kor
 1. Magyaró
 2. Azov-melék

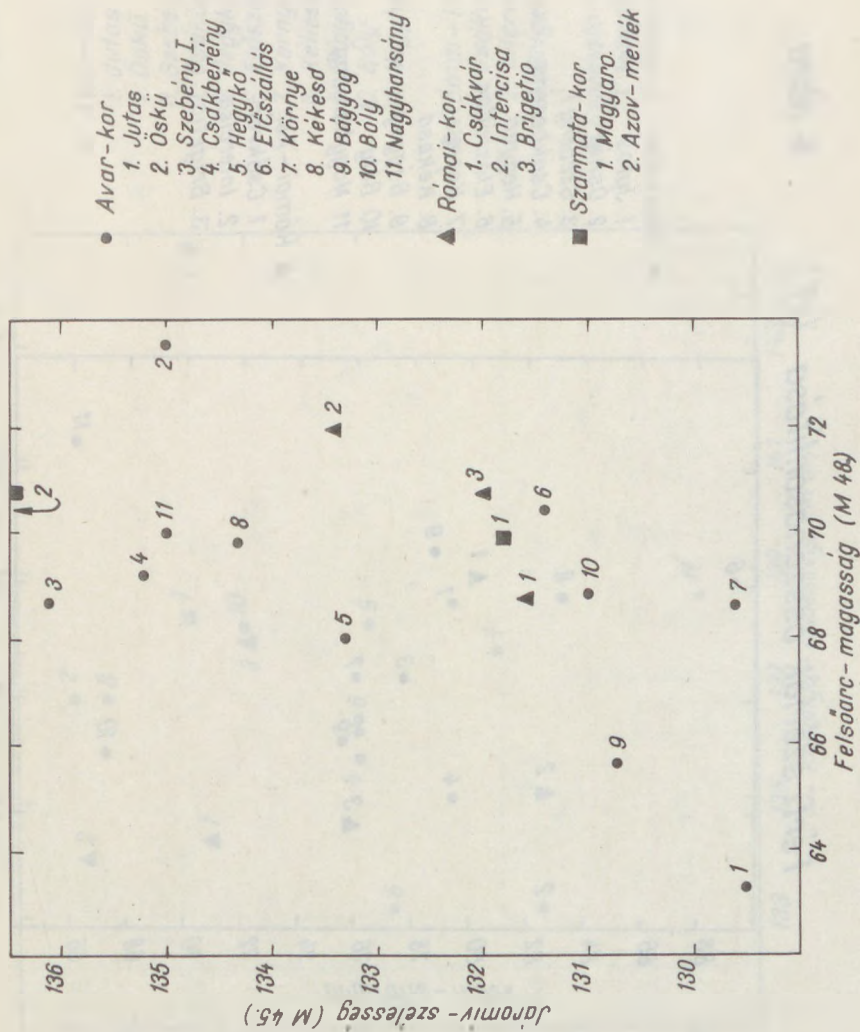
Férfi szériák összehasonlítása (♂)



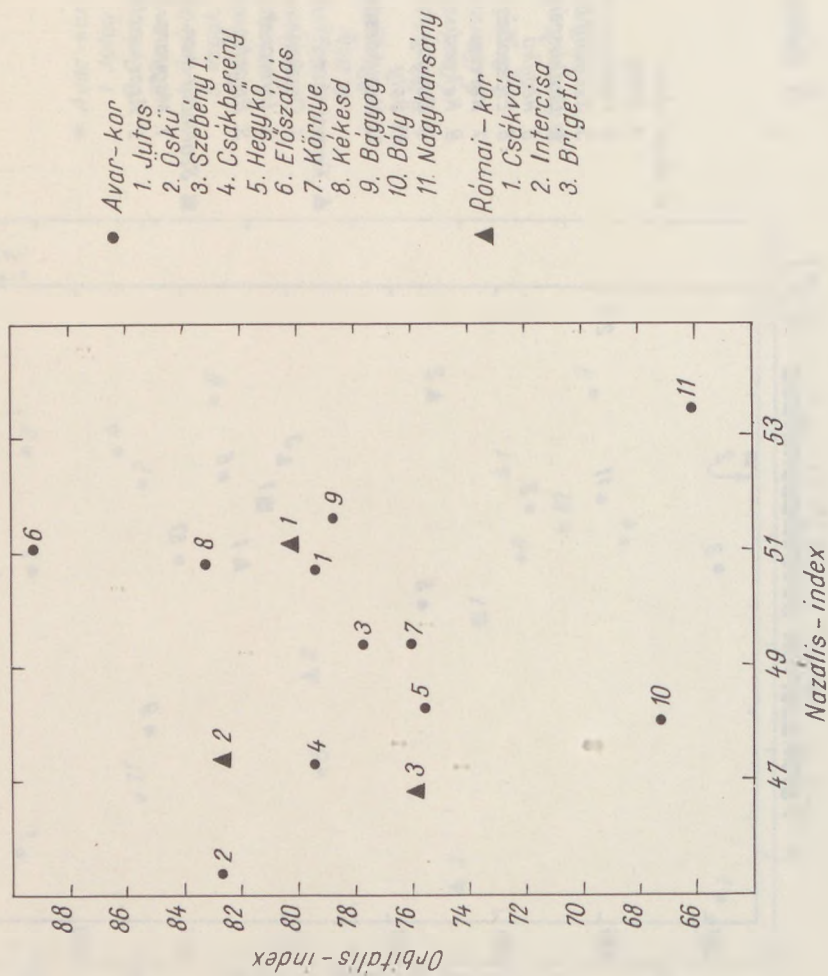
2. ábra

Férfi szériák összehasonlítása (♂)

3. ábra

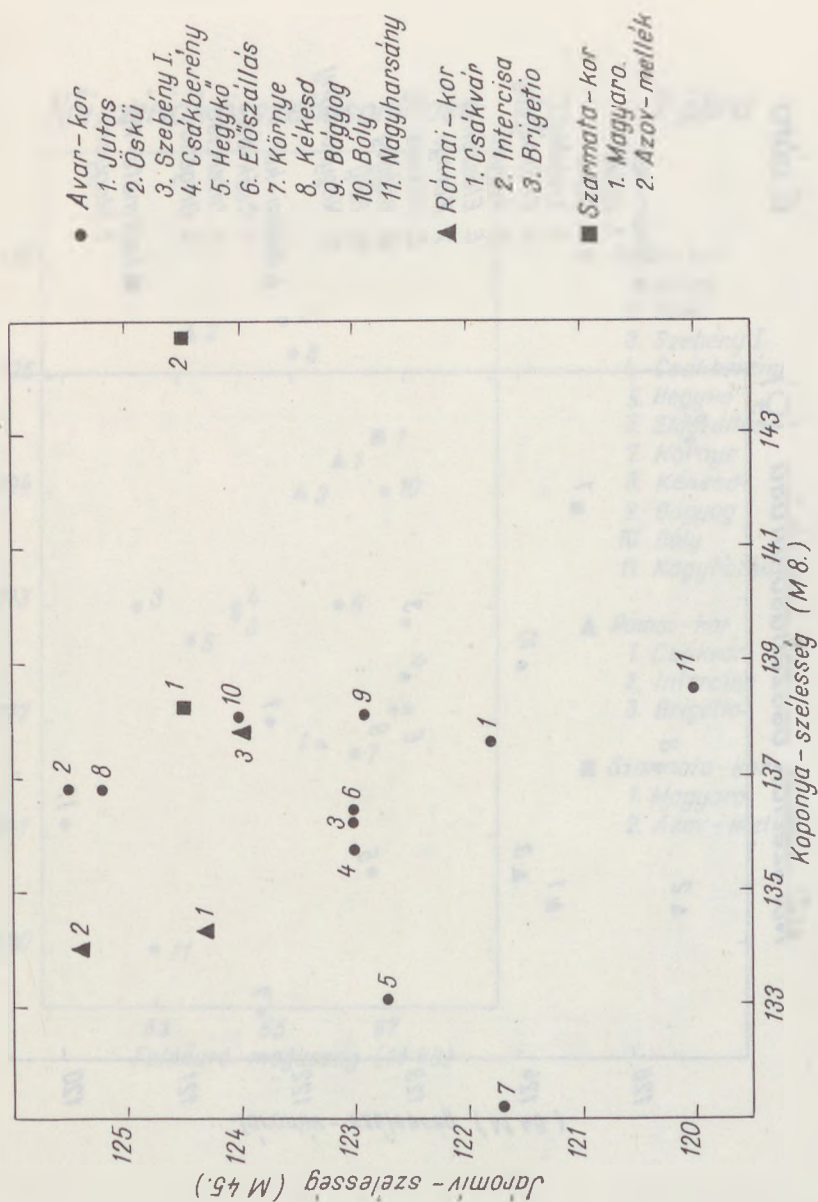


Férfi szériák összehasonlítása (♂) 4. ábra

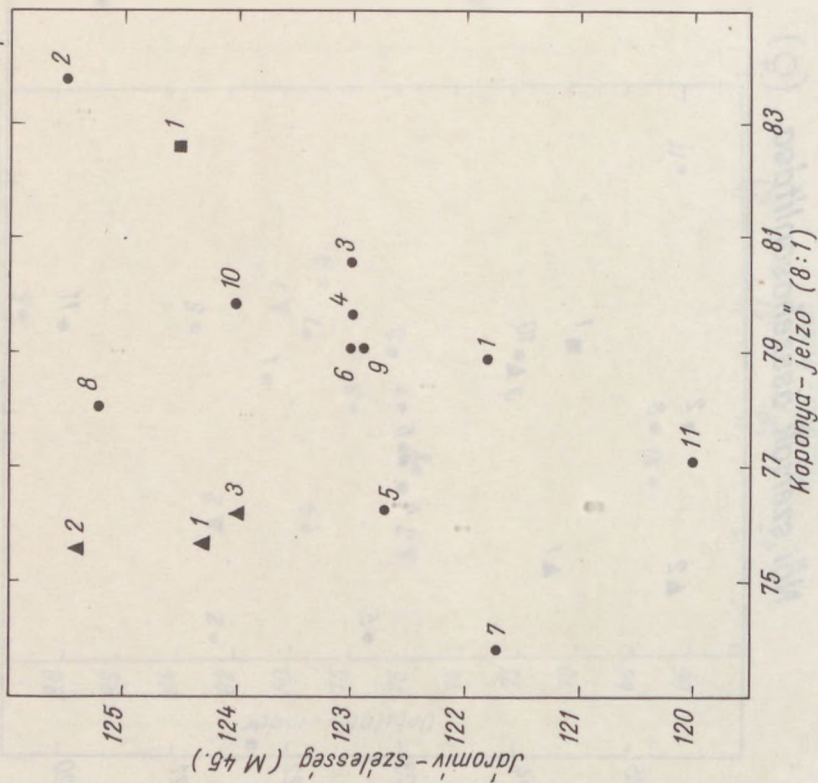


Női szériák összehasonlítása (♀)

5. ábra



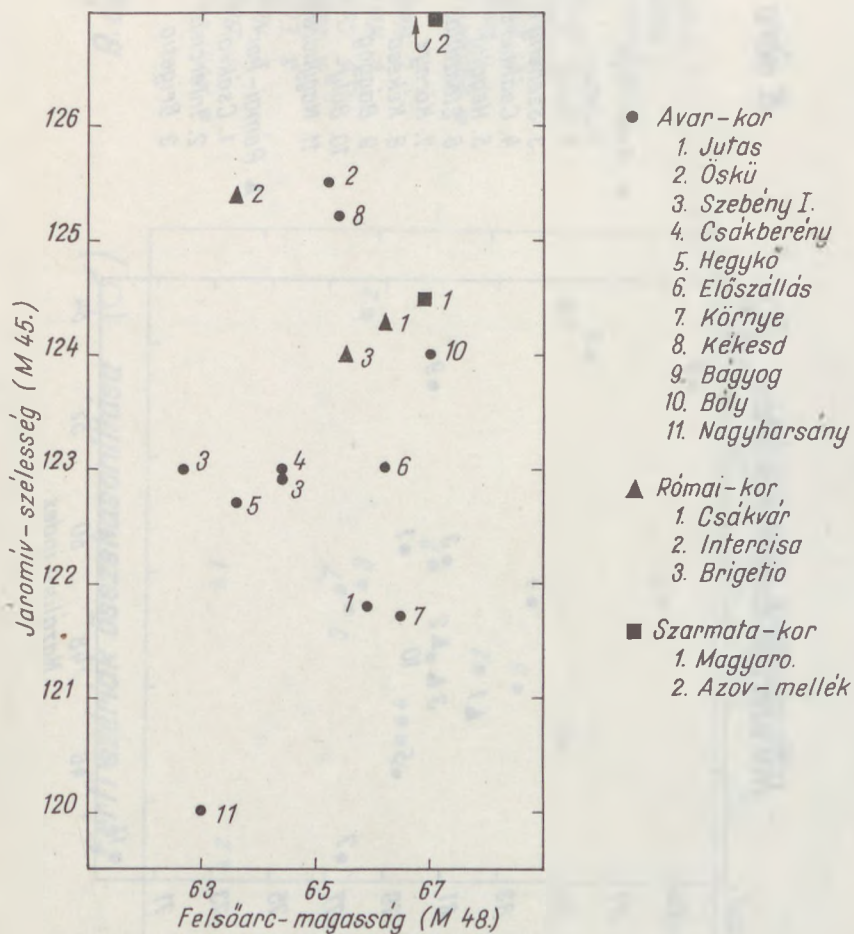
Női szeriák összehasonlítása (♀)



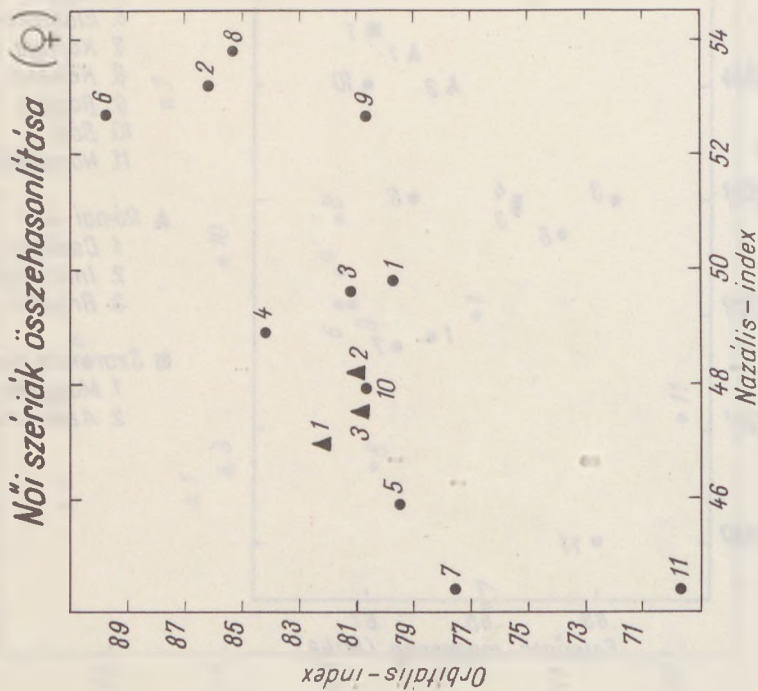
6. ábra

Női szériák összehasonlítása (♀)

7. ábra

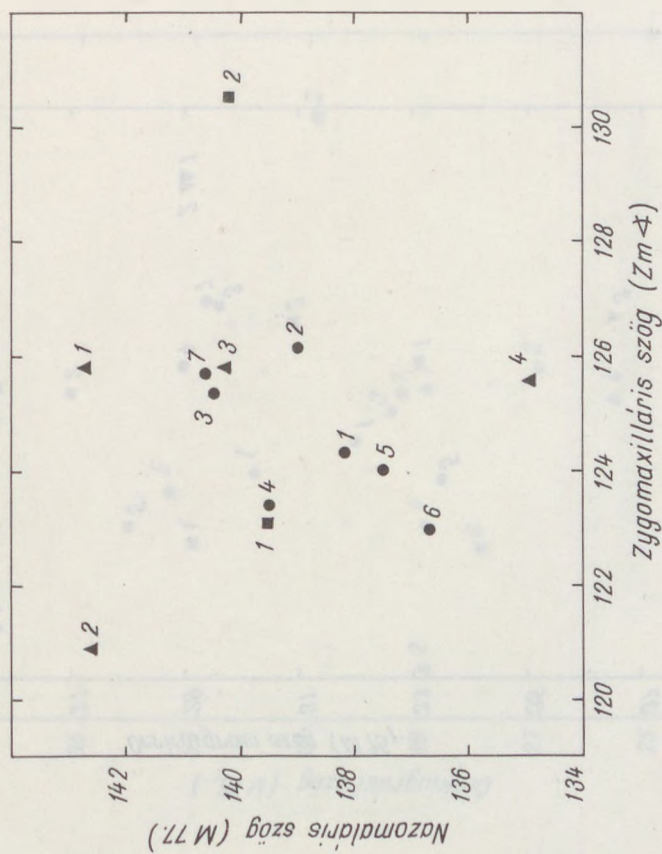


8. ábra



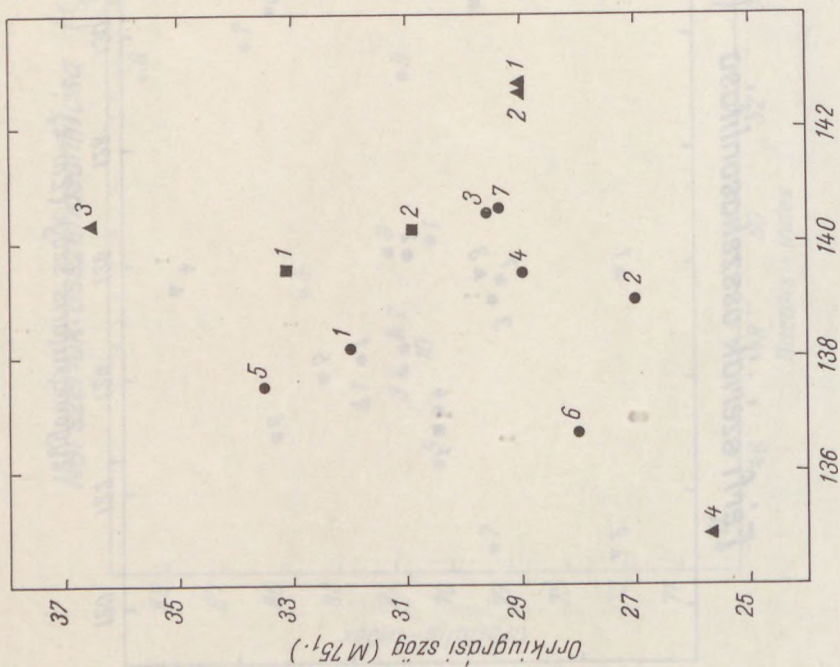
Férfi szériák összehasonlítása (♂)

9. ábra



Férfi szériák összehasonlítása (♂)

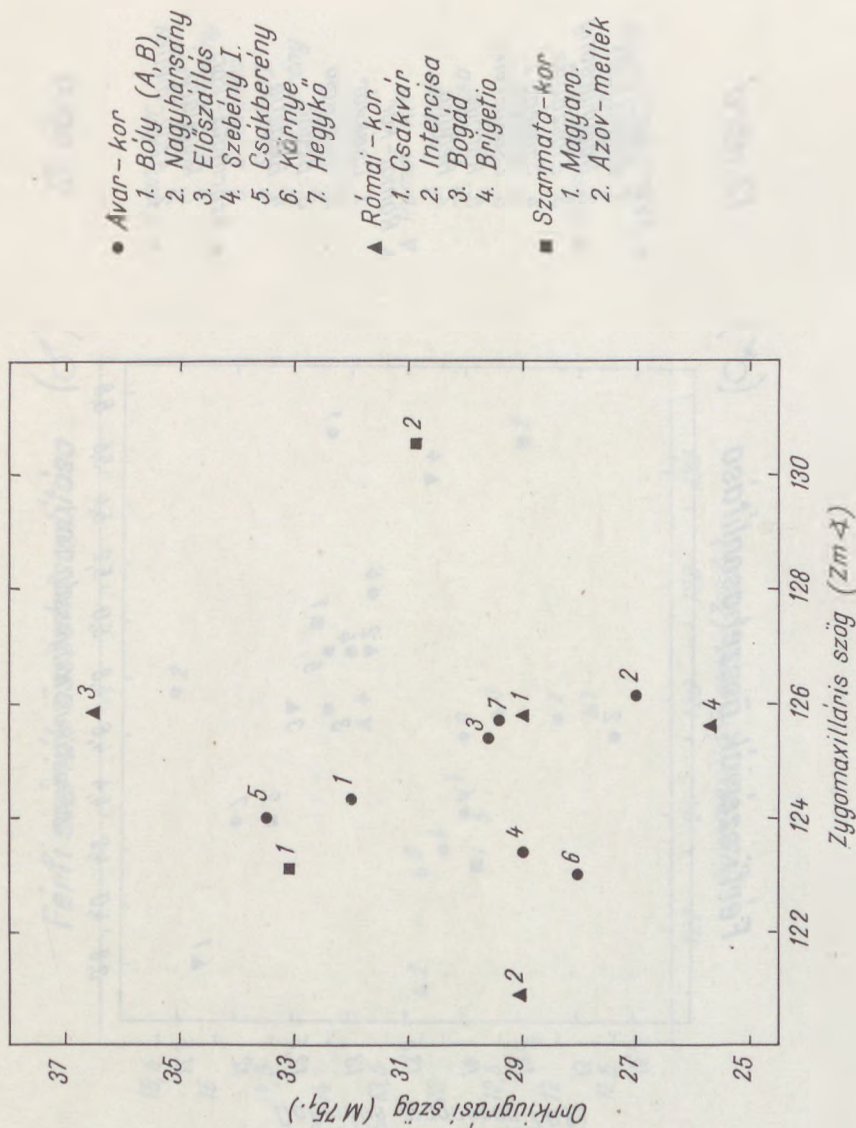
10. ábra



Nazomalaris szög (M 77.)

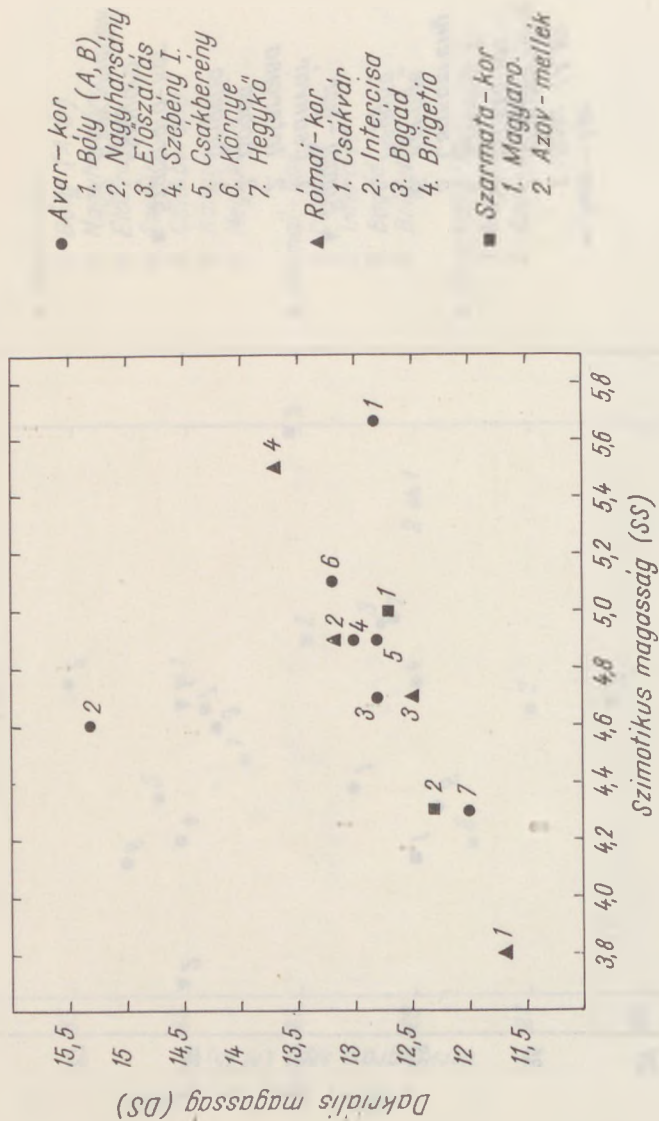
Férfi szériák összehasonlítása (♂)

11. ábra



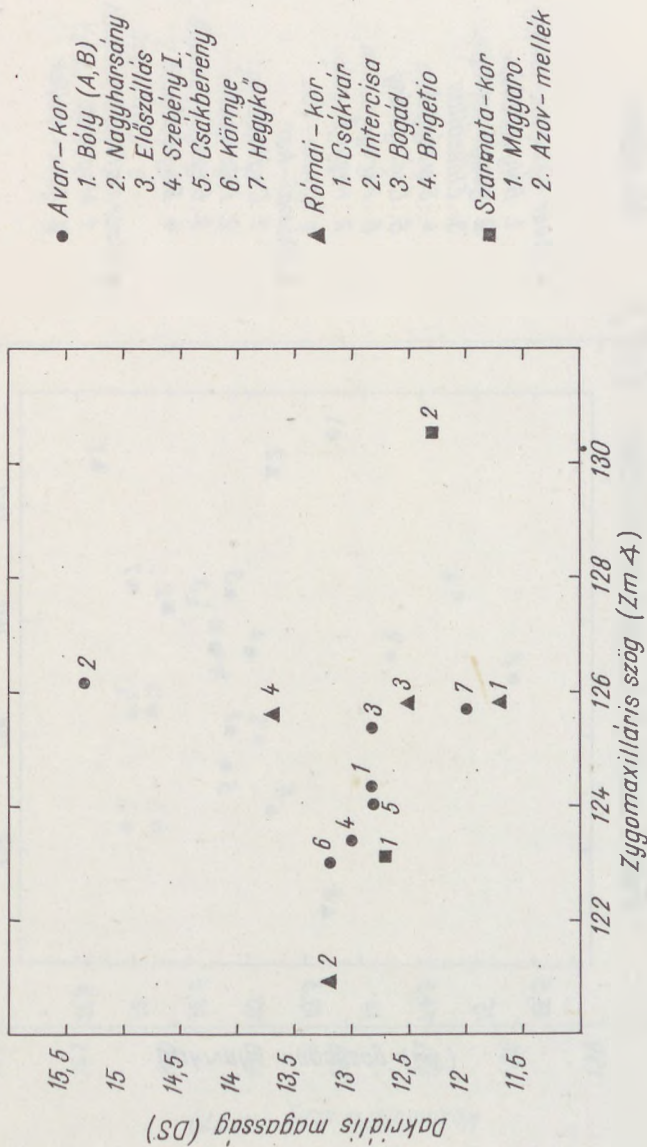
Férfi szériák összehasonlítása (♂)

12. ábra



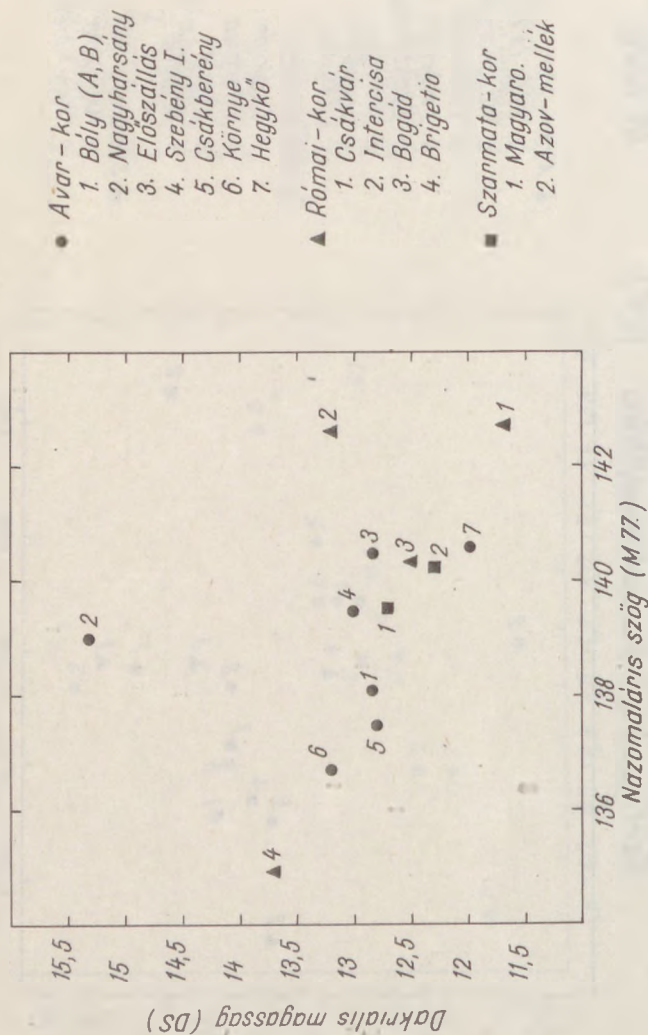
Férfi szeriák összehasonlítása (♂)

13. ábra



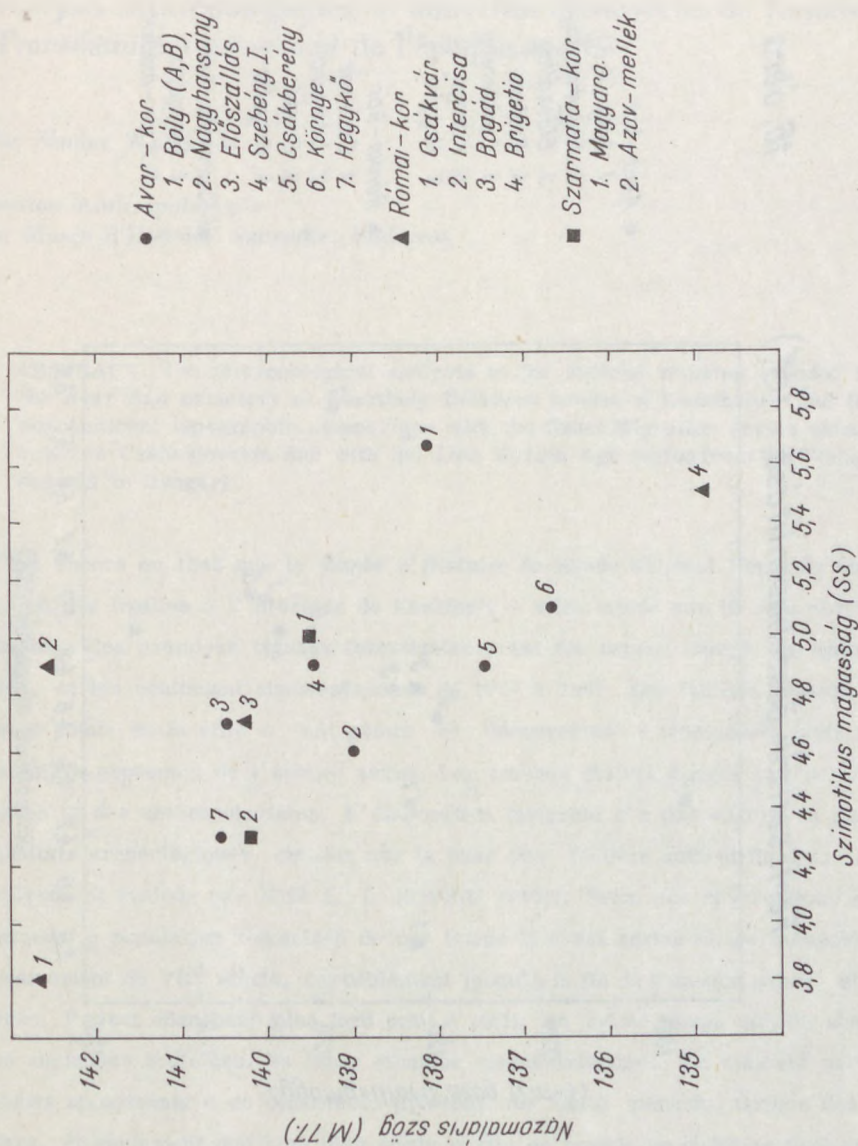
Férfi szeriák összehasonlítása (♂)

14. ábra



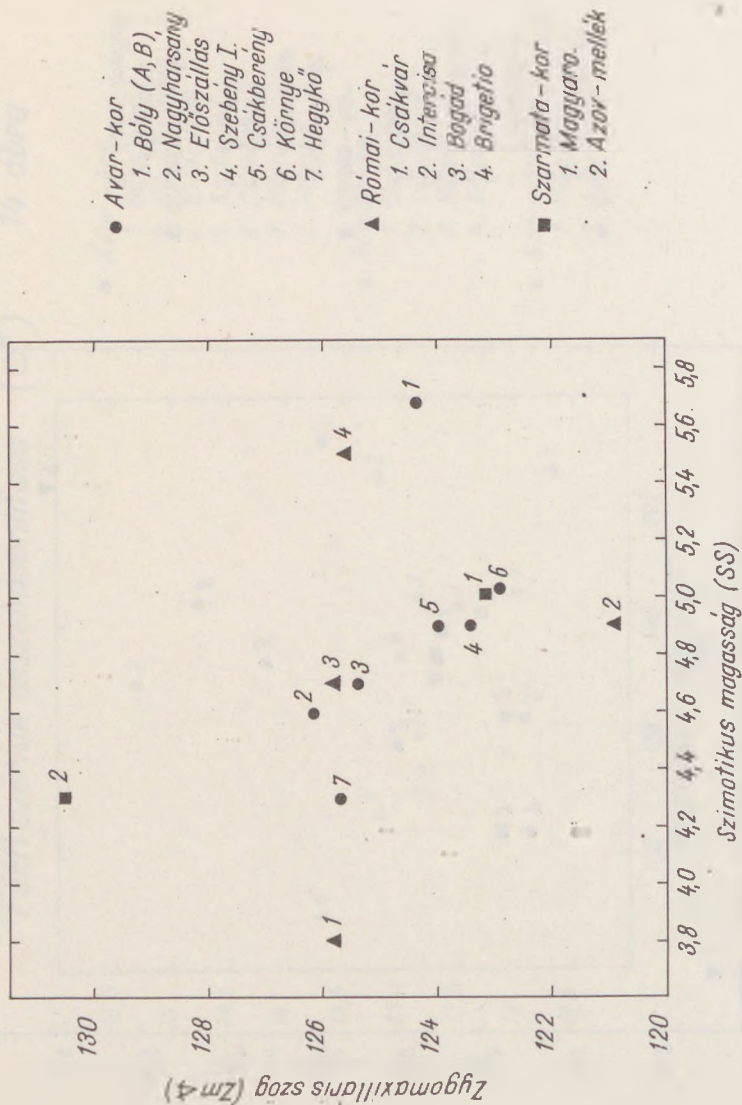
Férfi szeriák összehasonlítása (♂)

15. ábra



Férfi szeriák összehasonlítása (♂)

16. ábra



Analyses anthropologiques de nouvelles découvertes de Keszthely (Transdanubie) provenant de l'époque avar

Par Sándor WENGER

Section Anthropologique
du Musée d'Histoire Naturelle, Budapest

ABSTRACT: The anthropological analysis of the skeletal remains exposed in the Avar Age cemetery at Keszthely-Belváros (centre of Keszthely), and its correlational topographic comparison with the Great Migration series excavated in Czechoslovakia and with the Late Roman Age series from the Transdanubia in Hungary.

C'est encore en 1943 que le Musée d'Histoire du Musée National Hongrois eut commencé des fouilles à l'intérieur de Keszthely - ville située sur la rive nord du lac Balaton. Ces premiers travaux investigateurs ont été repris après la guerre, en 1951, en les continuant successivement de 1957 à 1961. Les fouilles avaient eu lieu sur 8 points de la ville - huit points de découvertes - composant jadis un seul cimetière provenant de l'époque avar. Les travaux étaient dirigés par des archéologues et des anthropologistes. L'élaboration intégrale n'a pas encore eu lieu. Les résultats archéologiques, obtenus sur la base des fouilles authentifiantes, ont été analysés et évalués par Mme L. I. KOVRIG (1960). Selon ses observations archéologiques la population romanisée de ces temps-là s'est servie du ce cimetière successivement du VII^e siècle, probablement jusqu'à la fin de l'époque avar, et même après, l'ayant abandonné plus tard petit à petit, en même temps qu'elle abandonna ses anciennes coutumes, sa tenue ethnique caractéristique. La majeure partie des tombes appartenant à ce cimetière, provient de cette période tardive des temps avars, et seulement une bien plus petite partie en possède un mobilier funéraire que l'on puisse faire remonter à une période avar reculée. L'occupation de cette contrée a du commencer pendant la seconde partie du VII^e siècle, mais

l'envahissement en devint plus intense au VIII^e, c'est à dire, ce fut alors que la population avare se soit établie dans ce territoire en masse importante.

En ce qui concerne les dates des fouilles de Keszthely, ainsi que les lieux de découvertes - nous allons les citer en ce qui suit, en nommant, bien entendu, les anthropologues et les archéologues qui ont dirigé, respectivement, qui ont pris part à cette entreprise de sauvetage. Aussi allons - nous énumérer ci-dessous le numéro de chaque tombe, avec leur contenu sauvé. Ces données figurent dans les inventaires de l'Institut d'Anthropologie du Musée d'Histoire Naturelle Hongrois comme ce qui suit:

- 1941 - Keszthely - (rue) Deák Ferenc út - J. NEMESKÉRI; Tombe, No: 4, 5, 9, 10, 11, 11, 12, 14, 14, 15, 16, 33, 39, 49.
- 1951 - Keszthely - Óvoda (Maternelle) - Mme. L. I. KOVRIG et Á. SOÓS; Tombe, No: 10.
- 1951 - Keszthely - Óvoda (Maternelle) - Mme. L. I. KOVRIG; Tombe, No: 5, 10, 13, 15, 16, 17, 21, 23, 25, 28.
- 1957 - Keszthely - Sörkert (Brasserie) - Mme. L. I. KOVRIG et S. WENGER; Tombe, No: 30, 31, 32, 34, 36, 37, 39, 40, 42, 43, 45, 46, 48, 51, 52, 52/a, 53, 55, 56, 57, 58.
- 1958 - Keszthely - Méntelep (Haras) - Mme. L. I. KOVRIG; Tombe, No: 1, 2, 3.
- 1958 - Keszthely - (Jardin) Reischl-kert - Mme. L. I. KOVRIG; Tombe, No: 61, 62, 63, 64, 65, 68, 69, 70, 75, 77, 81, 82, 83.
- 1959 - Keszthely - Helikonliget (Hélicon) - K. SÁGI; Tombe, No: 1.
- 1959 - Keszthely - Méntelep (Haras) - K. SÁGI; Tombe, No: 77.
- 1960 - Keszthely - Zárda (Couvent) - Mme. L. I. KOVRIG; Tombe, No: 91, 91, 93, 95, 96.
- 1961 - Keszthely - Általános Iskola (École primaire-élémentaire) - Mme. L. I. KOVRIG et S. WENGER; Tombe, No: 109, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 134, 135, 136, 137, 139, 140, 140, 141, 142, 143, 144, 145.

MATIERE D'ANALYSE ET METHODE APPLIQUEE

A la suite des fouilles effectuées à Keszthely, on a sauvé le contenu ossex de 101 tombes du cimetière avar d'autrefois, dont l'ossature de 64 individus se trouvaient complètes, ayant gardé et crâne et squelette. Dans 25 tombes on a trouvé que le crâne; et 12 tombes n'ont fourni que le squelette. La répartition selon les groupes d'âge de sexe se trouve établie dans le Tableau I., tandis que le Tableau II. présente la répartition en pour-cent des crânes sauvés, selon l'âge et le sexe. Le matériel anthropologique susmentionné est casé dans l'Institut d'Anthropologie du Musée d'Histoire Naturelle.

Pour les données métriques, nous employons la méthode de MARTIN (1928) en utilisant tout au plus 54 mesures et 11 indices se portant sur le crâne cérébral et facial - tout cela, bien entendu, dépendant toujours de l'état de conservation du crâne analysé.

Les mesures et les indices concernant les Hommes se trouvent dans les Tableaux III. et IV., tandis que ceux des Femmes figurent dans les Tableaux V., et VI., enfin ceux des enfants sont établis dans les Tableaux VII. et VIII. Le Tableau IX. contient les caractéristiques morphoscopiques et les mesures des angles pour les Hommes; alors que pour les Femmes c'est le Tableau X. qui présente les données susmentionnées. Les paramètres se portant sur les séries des Hommes et des Femmes se trouvent dans les Tableaux XI. et XII. La distribution des caractères principaux - obtenue selon la méthode anthropologique habituelle (SCHEIDT 1927; MARTIN-SALLER 1957) - sont groupés dans les Tableaux XIII. XIV. Les résultats des analyses concernant les certaines variations anatomiques, sont établis dans le Tableau XV. La stature a été déterminée (selon WOLANSKI 1953) d'après la mensuration des os longs, et dont les résultats sont portés sur les Tableaux XVI. et XVII.

LE SEXE ET L'ÂGE

Le nombre des individus adultes dont les restes osseux se trouvant en assez bon état de conservation pour être déterminé, fut 80, ce qui fait 79 % de toutes les trouvailles anthropologiques, tandis que le restant de 19, resp. 2 individus représentent le groupe des enfants (19 %) et des juvéniles (2 %). Les Hommes figurent en proportion de 30 % - les Femmes de 49 %. Les squelettes d'enfants dont le sexe n'est point déterminable font 19 %; enfin les ossements adultes non déterminables font 2 %.

ANALYSE ANTHROPOLOGIQUE GÉNÉRALE ÉVALUATIONS MORPHOMÉTRIQUES ET MORPHOSCOPIQUES

Les valeurs morphométriques obtenues des mesures individuelles et de certains traits morphoscopiques, se prêtent de base à l'analyse générale pour caractériser cette population partielle. Se fondant sur cela, la population avare de Keszthely (Centre) fournit les traits caractéristiques suivants:

Hommes. Les crânes, d'après les valeurs moyennes des mesures absolues, se montrent longs (189,17), étroits (139,45), de hauteur moyenne (135,78). La largeur de la face est modérée (134,00) ainsi que sa hauteur (116,75). Aussi la face supérieure se trouve-t-elle de hauteur modérée (69,10).

Femmes. La longueur des crânes (180,66) se présente assez considérable après de leur largeur (139,80) moyenne et de leur hauteur également moyenne (130,84). La face montre une largeur modérée (125,37), ainsi qu'une hauteur modérée (180,80). Aussi la face supérieure se montre-t-elle moyennement élevée (66,54).

Selon les valeurs moyennes des indices, les crânes masculins sont dolichocrânes (74,00), orthocrânes (72,12), metriocrânes (97,12). Le front se montre eury-métopé (70,14). La face est mésoprosopé (86,88), et la face supérieure mésène (52,12). Les orbites sont mésoconques (76,55); l'ouverture nasale mésorrhinienne (50,00). La stature se présente en général surmoyenne (168,06 cm.).

Les crânes féminins montrent une mésocranie (77,27), orthocranie (70,50) et une métriocranie (93,59); le front est eurymétopé (70,55). La face se présente mésoprosopé (86,43), la face supérieure mésène (52,90). Les orbites sont mésoprosopé (81,34); l'ouverture nasale est chamaerhinienne (52,31). La stature se révèle moyenne (154,66 cm.).

Les crânes masculins - selon la répartition des catégories obtenues des mesures les plus importantes - se trouvent longs - très longs (91,3 %); 8,7 % des crânes masculins sont de longueur modérée. En ce qui concerne la largeur des crânes, ils sont pour la plupart étroits (72,2 %), puis modérément larges (27,8). Pour la hauteur des crânes, la majeure partie se montre modérément élevée (66,7%); et 33,3 % se présente élevée. L'arc zygomatique se présente pour la plupart de longueur modérée (77,8); les larges ne sont représentés qu'en 22,2 %. - La face basse et la face modérément élevée se rangent en catégories égales (37,5 - 37,5 %); les crânes à face élevée font 25 %. La majeure partie des crânes d'Hommes montre une hauteur modérée de la face supérieure (63,6 %); la proportion de la face basse est 36,4 %.

La majorité des crânes de Femmes (91,3 %) se révèle également: long - très long; et seulement 9,7 % appartient à la catégorie de longueur modérée. En ce qui concerne la largeur des crânes, les catégories étroites et les moyennes se déclarent de proportion égales, (41,7 % - 41,7 %); et 16,7 % appartient à la catégorie des crânes larges. Pour la hauteur des crânes on les trouve plutôt modérément élevés (58,3 %) et élevés (41,7 %). Aussi la plupart de ces crânes féminins possèdent-ils des arcs zygomatiques de moyenne largeur (60,0 %); les arcs larges se présentent en 40 %. La hauteur de la face est plutôt moyenne (60,0 %); le contingent de la face basse est 30,0 %, et celui des faces élevés 10,0 %. Quant à la face supérieure c'est la hauteur moyenne qui prédomine (53,3 %); puis la catégorie basse (26,7 %); enfin, se succédant, les valeurs: haute (13,3 %) et très haute (6,7%).

En envisageant la fréquence des indices principaux on constate que la majorité des crânes masculins, selon l'indice céphalique se présentent dolicho-, hyperdolichocrânes (61,1 %); et mésocrânes (38,9 %). Selon l'indice vertical de longueur c'est l'orthocranie qui montre une prédominance (44,5 %); la chamaecranie pré-

sente un pour cent de 33,3; et la hypsicranie en montre 22,2. D'après l'indice vertical de largeur ces crânes sont en 44,5 % acrocrânes; en 33,3 % metriocrânes; et 22,2 % se montrent de caractère tapeinocrâne. L'indice fronto-pariétal transverse indique une prédominance sensible de caractère eurymétope (66,7); 26,7 % se montre métriométope, et 6,6 % sténométope. L'indice facial total range la plupart des crânes d'Homme dans la catégorie euryprosopie (50,0 %), tandis que la catégorie mésoprosopie et la leptoprosopie montrent une proportion égale (25 % - 25 %). En vertu des valeurs prédominantes l'indice faciale supérieur se montre en majeure partie mésène (55,6 %); puis euryène 22,2 %, et en proportion égale leptène (22,2 %). Pour l'indice orbitaire, la plupart se montre mésoconque (54,5 %); mais le reste, presque aussi considérable, est chamaeconque (45,5 %). L'indice nasal indique enfin une mésorrhinie significative (63,6 %); la chamaerhinie s'y présente en 18,2 %; quant à l'hyperchamaerhinie et à la léporhinie elles se présentent en proportions égales (9,1 % - 9,1 %).

Les crânes féminins se révèlent en majeure partie mesocrâne (52,2 %); 30,4 % se trouve dolichocrâne, 13,0 % brachycrâne et 4,4 % hyperbrachycrâne. En ce qui concerne l'indice vertical de longueur on constate une prédominance du caractère orthocrâne (66,6 %); les chamaecrânes et les hypsicrânes montrent une proportion égale (16,7 % - 16,7 %). Quant à l'indice vertical de largeur c'est le caractère metriocrâne qui décèle une prédominance (66,6 %); alors que les caractères acrocrânes et tapeinocrânes se partagent en proportions égales (16,7 % - 16,7 %). Pour l'indice fronto-pariétal transversal on constate une sensible majorité d'eurymétopie (72,7 %); la métriométopie s'y présente en 22,7 %, et la sténométopie en 4,6 %. La fréquence de groupes des indices faciaux montrent une répartition suivante: la mésoprosopie des crânes est à démontrer en 42,8 %, la hypereuryprosopie en 28,9 %; les crânes leptoprosopes, et hyperleptoprosopes présentent des proportions égales, notamment: 14,3 % - 14,3 %. D'après l'indice de la face supérieure c'est le caractère mésène qui est le plus fréquent (60,0 %); l'euryène est à constater en 20,0 %; les caractères leptène et hyperleptène se signalent par leur proportion égale: 10,0 % - 10,0 %. L'indice orbitaire accuse la présence dominante de caractère mésoconque (53,3 %); la hypsiconque s'y présente en 26,7 %, et la chamaeconque en 20 %. L'indice nasal indique enfin une mésorrhinie significative de

53,8 %; la chamaerhinie est à constater en 15,4 %, tandis que la hyperchamaerhinie se présente en 30,8 %.

La stature des Hommes se distingue par la prédominance du type "grand" (41,2 %), étant suivi du groupe de stature moyenne (29,4 %), et surmoyenne (17,6 %), puis enfin, présente d'égales proportions des groupes "petit" et "sous-moyen" (5,9 % - 5,9 %).

Le groupe des Femmes dénote d'égales proportions concernant la stature: moyenne (29,2 %), et surmoyenne (29,2 %); 25 % se présente sous-moyenne; et enfin d'égales proportions signalent les groupes "petit" et "grand": 8,3 % - 8,3 %.

Les Hommes, d'après les principaux traits morphologiques décèlent le degré 4. pour le développement de la glabellle; 2. pour l'arcade sourcilière; également 2. pour la protubérance occipitale externe; et 2. pour le processus mastoïde; l'épine nasale antérieure présente une valeur 1-2 - l'ouverture nasale piriforme se trouve pour la plupart anthropine; le prognathisme alvéolaire est mésognathe.

La glabellle des Femmes indique le degré 1.; l'arcade sourcilière: 1.; la protubérance occipitale externe: 0.; le processus mastoïde: 1.; l'épine nasale antérieure: 3. - l'ouverture nasale piriforme est de caractère anthropin; le prognathisme alvéolaire est mésognathe.

En résumant ce que nous venons de dire il est à constater que selon les données morphométriques principales et les valeurs moyennes des indices y relatifs, ainsi que sur la base de la répartition et de l'évaluation des catégories de mesures principales, la population masculine du centre de Keszthely se distingue par le crâne long, étroit; selon l'indice céphalique, dolichocrâne - aussi la fréquence de ce même indice est-elle représentée par une prédominance des catégories dolicho-, hyperdolichocrânis. Le crâne cérébral se trouve modérément élevé; pour la répartition de l'indice vertical de longueur c'est l'orthocranie qui présente une valeur dominante de pourcent, alors que dans le cas de l'indice vertical de largeur c'est là métriocranie qui se révèle comme caractéristique. En ce qui concerne la fréquence des groupes, c'est acrocranie qui se montre prépondérante. Les valeurs moyennes de l'indice transversal-frontopariétal se décèle eurymétope; quant à la ré-

partition, c'est également l'eurymétropie qui se montre prédominante. La face est modérément large, et modérément élevée; d'après l'indice facial elle se présente mésoprosope, quant à la fréquence des groupes c'est l'euryprosopie qui se montre prépondérante. La face supérieure est modérément élevée; selon la fréquence de groupe c'est le caractère mésène qui s'avère dominant. L'orbite est mésoconque, et se présente mésoconque aussi en ce qui concerne la majorité des crânes de cette série. Quant à l'ouverture nasale elle est mésorhine et d'après les valeurs moyennes, et d'après la répartition. Les Hommes se distinguent par la stature surmoyenne.

La boîte crânienne des femmes s'avère longue, modérément large, la valeur moyenne de l'indice céphalique dénote le caractère mésocrâne, ainsi que la fréquence de groupes indique également une prédominance mesocrâne. Le crâne cérébral se présente modérément élevé; l'indice vertical de longueur montre une valeur moyenne de caractère orthocrâne; quant à la fréquence des groupes, elle montre également une prépondérance de l'orthocranie. En ce qui concerne l'indice vertical de largeur, la valeur moyenne, autant que la fréquence de groupes se caractérisent par la métriocranie. L'indice transversal-frontopariétal - en considérant sa valeur moyenne et la fréquence des groupes - s'avère eurymétrope. La face modérément large et modérément élevée, selon l'indice facial et la répartition des groupes - se trouve mésoprosope. Quant à la face supérieure, elle s'avère - modérément élevée, et selon l'indice - mésène; aussi, sous l'aspect de la fréquence de groupes, est-elle de caractère mésène. L'orbite dénote la mésoconque, et d'après la valeur moyenne, et selon la répartition des groupes. Le nez se montre chamaerhinien, bien que la fréquence des groupes soit plutôt d'une tendance mésorhinienne. La stature des Femmes est moyenne.

DIMORPHISME SEXUEL

Les symptômes de la différenciation sexuelle - vu les valeurs moyennes des mesures absolues - ne se dénotent que par la largeur du crâne; notamment tandis que le crâne masculin soit étroit, le crâne féminin montre une largeur modérée. La stature des Hommes est surmoyenne, celle des Femmes est moyenne. Par

ailleurs la différenciation des deux sexes se distingue très bien en quelques caractères morphoscopiques, comme par exemple: le degré de vigueur de la glabelle, de l'arcade sourcilière, de la protubérance occipitale externe, du processus mastoïde, de l'épine nasale antérieure, etc.

VARIATIONS ANATOMIQUES, IRRÉGULARITÉS PATHOLOGIQUES

En analysant quelques variations anatomiques des crânes provenant de la série avare de Keszthely (Centre), comme par exemple: la suture métopique, l'os épitérique, l'os apical, et l'os wormien, j'ai enregistré les cas rencontrés en évaluant leur fréquence.

Les crânes appartenant aux groupes d'âges Infantilis I. et Infantilis II., aptes à l'analyse, présentaient: os wormiens - variation anatomique - en un cas (7,7 %), resp. en deux cas (50 %).

Les crânes d'Hommes présentent le moins en suture métopique (un cas: 3,7 %); on a rencontré l'os apical en trois cas (11,1 %); et l'os wormien en douz cas (44,4 %).

En ce qui concerne les crânes de Femmes, nous avons observé la suture métopique en six cas (13,9 %); l'os épitérique se retrouve en deux cas (4,7 %); enfin, la plus grande fréquence se représente ici - comme chez les Hommes - par l'os wormien que l'on rencontre en 16 cas, c'est à dire en 37,2 %.

En ce qui concerne les irrégularités pathologiques, il faut parler d'une fracture d'os nasal du crâne masculin No. 12.786; de la mandibule appartenant à un crâne féminin (No. 4195), qui se distingue par un menton excessivement triangulaire: le crâne No. 10.464, ainsi que la 12.058 ont la dent canine inférieure du côté gauche anormale, respectivement l'alvéole y est atrophié, probablement par suite d'une stomatite quelconque. En ce qui concerne les os squelettiques, il faut faire mention du squelette masculin No. 10.462 dont la vertèbre lombaire dénote une arthrose; l'individu, également masculin, au. No. 11.391, et 12.801, présente une fracture du radius droit, respectivement l'os coccygien pathologique.

ANALYSE TAXINOMIQUE

L'analyse taxinomique, faite à l'intérieur d'une série, a toujours son importance ainsi que l'on a mainte fois signalé (LIPTÁK 1963, 1965, 1969). Les ensembles des caractères - reposant sur de rapprochements d'analyses métriques et morphologiques - manifestent que la population de notre cimetière se déclare de caractère européen; on y a pas remarqué de physionomie mongoloïde.

Étant donné que notre matériel provient de l'époque avare, il ne sera pas inutile de faire mention du problème concernant les proportions des principales composantes eurasiennes (europoïde - mongoloïde).

Ainsi que TÓTH, indiquant la question susmentionnée (1964, 1968), ajoute à cette analyse les données de la courbure de l'arc zygomatique. Entre autres, il a aussi analysé le degré de cette dite courbure des crânes masculins de la série de Keszthely, et, employant les valeurs de catégorie de ALEXEÏEV (1956) selon lesquelles (europoïdes: 17-21; mongoloïdes: 21-24) la valeur moyenne en était 17,87, donc, de caractère absolument europoïde. Bien entendu, le fait que la série masculine de Keszthely soit assez réduite (8 crânes) ne doit pas être négligé, la valeur de l'information est indubitable en ce qui concerne les rapports de la composition anthropologique.

Afin de ce rapprochement fut établi le Tableau XVIII concernant les valeurs biométriques sur les groupes ethniques des temps avais et de l'époque romaine tardive en Hongrie et d'autres pays; les données sont d'ALEXEÏEV (1956, 1960, 1961a, 1961b); de TÓTH (1964, 1968) et de WOO (1937).

L'analyse taxinomique des restes osseux du cimetière avar de Keszthely a été établie par combinaisons des caractères. Nos recherches aboutissaient aux groupes à formations suivantes:

I. Dolichocrâne - leptoprosope, avec le crâne modérément articulé, et présentant une face assez élevée - groupe, lequel signale des traits rappelant des éléments caractéristiques du type atlanto-méditerranéen (34,8 %).

II. Dolichocrâne - euryprosope, à la face angulaire: groupe montrant des traits accusant surtout le type Crômagnôid A, - Protoeuropoïde (26,1 %).

III. Méso-brachyocrâne, eury-, hypereuryprosope, à face angulaire: groupe Crômagnôid B (21,7 %).

IV. Dolicho-mesocrâne, méso-, leptoprosope, crâne gracile, à relief très fin, appartenant au groupe méditerranéen (17,4 %).

ANALYSE COMPARATIVE

Les os squelettiques de Keszthely (Centre) peuvent très bien servir de base d'analyse comparative aux matériaux anthropologiques publiés de la Transdanubie et de la Tchécoslovaquie - provenant des temps des migrations - ayant fourni des séries assez nombreuses, et en assez bon état de conservation. On y comprend: Jutas, Öskü (BARTUCZ 1931), Várpalota (MALÁN 1952), Szebény (TÓTH 1961), Csákberény (TÓTH 1962a), Hegykő (TÓTH 1964b), Előszállás-Bajcsihegy (WENGER 1966, 1967), Kékesd (WENGER 1968a), Környe (TÓTH 1971), Toponár (WENGER 1974), Fészerlakpuszta (WENGER 1975), Nové-Zámky (HANÁKOVÁ, STLOUKAL 1965); puis les restes osseux des cimetières provenant de l'époque romaine tardive, ainsi: Inter-cisa (NEMESKÉRI 1954), Brigetio (NEMESKÉRI 1956a), Csákvár (NEMESKÉRI 1956b) Bogád (TÓTH 1962b); Transdanubie du Sud-Est: Vörösmart, Zengővárkony II., Fazekasboda, Kő, Kővágószőlős, Hidas (WENGER 1968b). Quant à l'analyse comparative - vu que les caractères primaires de la taxinomie se concentrent au crâne facial - j'ai employé la topographie correlative des caractères morphologiques principaux, comme: diamètre transverse maximum du crâne-diamètre bizygomatique; hauteur facial supérieure-diamètre bizygomatique; hauteur faciale supérieure-indice orbitaire; indice nasal-indice orbitaire. Cette topographie correlative fut employée tant pour la série des hommes (Fig. 1-4), que pour celle des femmes (Fig. 5-8).

Selon les séries des Hommes, le matériel avar de Keszthely (Centre), montre une analogie - en ce qui concerne le diamètre transverse maximum du crâne, et le diamètre bizygomatique - avec les séries masculines de Fészerlakpuszta, Csák-

berény, Nové-Zámky, Toponár, Szebény, et Hegykő; pour les restes osseux de l'époque romaine ce sont Intercisa, Bogád, Brigetio, Csákvár, et Majs qui présente une analogie. Pour la hauteur faciale supérieure et le diamètre bizygomatique, les crânes masculins de notre cimetière se trouve le plus proche au matériaux avars de Kékesd, puis également de Fészerlakpuszta, Toponár, Csákberény, Hegykő, Szebény et Nové-Zámky; c'est à dire, ceux de l'époque romaine présentent une ressemblance avec ceux du cimetière de Majs, Bogád, Csákvár, Brigetio, et Intercisa. En ce qui concerne la hauteur de la face supérieure prise ensemble avec l'indice orbitaire, les crânes masculins de notre série reflètent un rapprochement morphologique avec les crânes d'Hommes des cimetières avars de Környe, Szebény, Hegykő, Csákberény, Nové-Zámky, Fészerlakpuszta; puis avec ceux des cimetières romains une analogie se montre dans les séries de Brigetio, Csákvár, Bogád, et, en général dans les séries de la Transdanubie du Sud-Est. Selon la corrélation de l'indice nasal et de l'indice orbitaire ce sont les crânes masculins avars des séries de Környe, Szebény, Hegykő, Jutas, Nové-Zámky, Csákberény, et Fészerlakpuszta qui se ressemblent; et pour les cimetières de l'époque romaine tardive ce sont les restes osseux de Csákvár, Bogád, Transdanubie du Sud-Est, et Brigetio (Fig. 1-4).

Et maintenant, passons aux ossements féminins de notre série. D'après les résultats de l'évaluation comparative se portant sur le diamètre transverse maximum du crâne et le diamètre bizygomatique, les données morphologiques montrent une concordance surtout avec les séries féminines avars de Toponár, Kékesd, Jutas, Szebény et Nové-Zámky, respectivement avec celles qui proviennent des temps romains tardifs comme: Majs et Brigetio. Pour la hauteur de la face supérieur et le diamètre bizygomatique, ce sont les trouvailles anthropologiques avars de Kékesd, Öskü, Toponár, Nové-Zámky, Várpalota et Fészerlakpuszta qui présentent des corrélations, quant aux traits reflétant une origine romaine sont celles de Csákvár et Brigetio. En envisageant le rapport de la hauteur de la face supérieure et de l'indice orbitaire, notre série avare témoigne une certaine affinité avec les restes osseux féminins de Nové-Zámky, Jutas, Fészerlakpuszta, Kékesd, Csákberény, Öskü, Várpalota, Szebény et Toponár; pour ce qui concerne les ossements des temps romains tardifs, ils présentent une analogie morphologique relative avec les séries

de Csákvár, de Brigetio, et des restes osseux des cimetières de la Transdanubie du Sud-Est. - Du point de vue de l'indice nasal et l'indice orbitaire de nos crânes féminins avars, il est à signaler une corrélation avec ceux de Nové-Zámky, Öskü, Jutas, Szebény, Kékesd et Fészerlakpuszta; ceux de l'époque romaine sont à rapprocher avec les crânes féminins de Intercisa, Majs, et Brigetio (Fig. 5-8).

Donc, selon l'évaluation comparative des certains caractères morphologiques nous invite à constater que les restes osseux masculins de Keszthely (Centre) se rapprochent pour la plupart à ceux de Szebény, Hegykő et Csákberény en ce qui concerne les Avars, tandis que les ossements provenant des temps romains se rattachent plutôt aux séries de Bogád, Csákvár et Brigetio. Quant aux séries féminines de la période avare on doit les rapprocher à celles de Nové-Zámky, Toponár et Öskü; alors que celles de l'époque romaine, elles reflètent une analogie avec celles de Csákvár, Brigetio et Majs.

WENGER, S.: Újabb dunántúli (Keszthely - Belváros) avarkori
csontvázleletek antropológiai elemzése

A szerző vizsgálata során feldolgozta Keszthely város belterületén nyolc lelőhelyen (Keszthely - Deák Ferenc ut, Keszthely - Ovoda, Keszthely - Sörkert, Keszthely - Méntelep, Keszthely - Reischl-kert, Keszthely - Helikonliget, Keszthely - Zárda és Keszthely - Általános Iskola) feltárt Keszthely - Belvárosnak nevezett avarkori temetőt. A temető teljes régészeti feldolgozására még nem került sor. A hi-
telesítő ásatások első szakasza során feltárt régészeti emlékekanyagokra vonatkozó e-
redményeket L. Kovrig I. (1960) ismertette és értékelte. A régészeti megfigyelé-
sek szerint a keszthelyi temetőt a VII. századtól a romanizált lakosság folyamatosan
használta, valószínűleg a késő avarkorig, sőt azután is, amikor már jellegzetes né-
pi viseletét lassan feladta. A temető sírjainak zöme a késői, kisebb hányada a ko-
rai avarkorból származik. Valószínűleg a megszállás a VII. század második felé-
ben kezdődött, de a VIII. században vált erősebbé, azaz telepedett az avarkori né-
pesség nagyobb lélekszámmal Keszthelyre.

A szerző részletesen ismerteti Keszthely város belterületén végzett feltárások ide-
jét, lelőhelyeit, az ásatásokat vezető, illetve azokon résztvevő régészeket, antropo-
lógusokat. A megmentett embertani leletek sirszámaát a Természettudományi Mu-
zeum Embertani Tárának leltárkönyvében bejegyzett adatok alapján közli.

A csontvázleletek részletezését, illetve a vizsgált koponyák nem-, és korcsoportok
szerinti százalékos megoszlását az I. és II. táblázatokban foglalta össze. A metri-
kus adatok felvételében a szokásos előírásokat követve (MARTIN 1928) a koponyák
megtartási állapota szerint maximálisan 54 agy-, és arckoponya méretet vett fel
és 11 jelzőt számított. A férfiak méreteit, jelzőit a III-IV, a nőkét az V-
VI, a gyermekekét a VII-VIII. táblázatokban állította össze. A férfi kopo-
nyák szögméreteit és morfoscopikus jellegeit a IX, a nőkét a X. táblázatokban

foglalta össze. A férfi és női szériák paramétereit a XI. és XII. táblázatokban közli. A főbb morfometrikus jelleg megoszlását a szokásos antropológiai módszerek alkalmazásával (SCHEIDT 1927, MARTIN-SALLER 1953) a XIII-XIV. táblázatokban állította össze. Az egyes anatómiai variációkra vonatkozó vizsgálatok eredményeit a XV. táblázatban tünteti fel. A csontvázleteken tapasztalt egyes rendellenességeket a III-IV. fotó-táblán szemlélteti. A testmagasságot a hosszucsont méreteiből (WOLANSKI 1953) határozta meg (XVI-XVII. táblázatok).

A csontvázletek embertani analízise során nemenként értékeli az egyéni méretek-ből számított morfometrikus adatokat, az egyes morfoscopikus jellegeket és a méretkategóriák megoszlásának arányait.

A vizsgálatok eredményeként megállapítja, hogy a Keszthely - Belváros avarkori férfi populáció részlegének koponyaalkata hosszú, keskeny, a koponyajelző alapján dolichokran; e jelző csoportgyakoriságát nézve, legnagyobb százalékban ugyancsak a dolicho-, hyperdolichokrania van képviselve. Az agykoponya mérsékelten magas, a hosszúság - magassági index megoszlása szerint az orthokrania dominál; a szélesség - magassági jelző vonatkozásában a középértéket nézve a metriokrania jellemző, a csoportgyakoriságot tekintve a részarány az akrokran jellegűeknél a legnagyobb értékű. A transversalis - frontoparietalis index a középérték vonatkozásában eurymetop, a megoszlás szerint szintén az eurymetopia a domináns. Az arc mérsékelten széles és mérsékelten magas, az arcjelző tekintetében mesoprosop, a csoportgyakoriságot illetően az euryprosop jellegű koponyák vannak túlsúlyban. A felsőarc mérsékelten magas és a jelzőcsoportok megoszlása szerint is a mesen jellegek vannak túlsúlyban. A szemüreg mesokonch, csoportgyakoriságot illetően ugyancsak a mesokonch jellegű koponyák dominálnak; az orr a középérték és a százalékos részarány szerint mesorrhin. A férfiak termete nagyközepes.

A nők koponyaalkata hosszú, mérsékelten széles, a koponyajelzőt tekintve a középérték mesokran jelleget mutat, a koponyajelző gyakoriságát nézve, a legnagyobb százalékban ugyancsak a mesokrania van képviselve. Az agykoponya mérsékelten magas, hosszúság - magassági jelző szerint a középérték orthokran jelleget mutat, a százalékos részarány alapján ugyancsak az orthokrania a domináns. A szélesség - magassági index vonatkozásában a középértéket és a csoportgyakoriságot

nézve a metriokrania jellemző. A transversalis - frontoparietalis jelző középértékét és a csoportgyakoriságát illetően az eurymetopia jellemző. Az arc mérsékelten széles, mérsékelten magas, az arcjelző és az indexcsoportok megoszlása szerint mesoprosop. A felsőarc mérsékelten magas, a jelzőt tekintve mesen, a csoportgyakoriság alapján ugyancsak a mesen jellegek dominálnak. A szemüreg a középérték és a százalékos részarány szerint mesokonch. Az orr chamaerrhin, a csoportgyakoriságot illetően többnyire a mesorrhinia gyakorisága figyelhető meg. A nőkre a közepes termet jellemző.

A szerző foglalkozik továbbá a nemi diformizmus problémájával, és megállapítja, hogy a nemi differenciálódás egyes jelenségei az abszolút méretek középértékeit tekintve csupán a koponya szélességének értékeiben figyelhető meg; ugyanis míg a férfiak koponyája a középérték szerint keskeny, addig a nőké mérsékelten széles. A termetet illetően a férfiaknál nagyközepes, a nőknél közepes termetet tapasztalt. Az egyes morfoscopiai jellegek, mint például a glabella, arcus superciliaris, protuberancia occipitalis externa, processus mastoideus, spina nasalis anterior kifejezettségi foka szintén a két nem közötti differenciálódást tükrözi.

A szerző a Keszthely - Belváros avarkori populációrészlegén végzett összehasonlító metrikus és morfológiai analízis során megállapítja, hogy a temető összképét tekintve az europoid sajátságok fejeződnek ki. Mongoloid fizionómiát nem tapasztalt.

A szerző a főbb eurázsiai (europoid - mongoloid) komponensek részarányainakelemzése során utal ALEXEËEV (1956, 1960, 1961a, 1961b), TÓTH (1964, 1968) és WOO (1937) a járomcsont ivelttségének adataira és összehasonlítás céljából a XVIII. táblázatban foglalta össze azokat, melyek világosan tükrözik a Keszthely - Belváros avarkori temető populációrészlegének europoid sajátosságát (europoidok: 17-21; mongoloidok: 21-24).

A csontvázletek taxonómiai elemzését a szerző jellegkombinációval végezte el. Vizsgálatai a következő taxonómiai csoportok alakítására vezettek:

I. Dolichokran - leptoprosop, mérsékelten tagolt koponyával és aránylag mérsékelten magas arccal rendelkező csoport, amelynél az Atlanto-mediterrán elemekre jellemző vonások észlelhetők (34,8 %).

II. Dolichokran - euryprosop, szögletes arcu csoport, főleg a Cromagnoid-A, protoeuropoid típusokra emlékeztető vonásokkal (26,1 %).

III. Meso-, brachykran, eury-, hypereuryprosop, szögletes arcu Cromagnoid-B csoport (21,7 %).

IV. Dolicho-, mesokran, meso-, leptoprosop, gracilis kifinomult koponya relíeffel rendelkező mediterrán csoport (17,4 %).

ÖSSZEHAISONLÍTÓ ANALÍZIS

Az összehasonlító analízis során a szerző alapul vette Magyarország dunántúli részén és Csehszlovákiában feltárt jómegtartású és részletesen közölt relative nagyszámú következő népvándorláskori temetők embertani anyagait: Jutas, Öskü (BARTUCZ 1931), Várpalota (MALÁN 1952), Szebény (TÓTH 1961), Csákberény (TÓTH 1962a), Hegykő (TÓTH 1964), Előszállás-Bajcsihegy (WENGER 1966, 1967), Kékesd (WENGER 1968a), Környe (TÓTH 1971), Toponár (WENGER 1974), Fészerlakpuszta (WENGER 1975), Nové-Zámky (HANAKOVÁ - STLOUKAL 1965), valamint az Inter-cisa (NEMESKÉRI 1954), Brigetio (NEMESKÉRI 1956a), Csákvár (NEMESKÉRI 1956b), Bogád (TÓTH 1962b), Délkelet-Dunántúli (Vörösmart, Zengővárkony II., Fazekasboda, Kő, Kővágószőlős, Hidas) (WENGER 1968b) későrómai kori temetők csontvázleleteit.

Vizsgálatai során - figyelembe véve, hogy az elsődleges taxonomiai jellegek az arcvázon koncentrálódnak - a főbb morfológiai jellegek, mint a koponya szélesség - bizygomatikus szélesség; felsőarc magasság - bizygomatikus szélesség; felsőarc magasság - szemüreg jelző; orrjelző - szemüreg jelző korrelációs topográfiáját alkalmazta a férfi (Fig. 1-4), és a női (Fig. 5-8) leleteknél.

Az összehasonlító analízis során a szerző megállapítja, hogy a Keszthely - Belvárosi férfi szérlák viszonylag a szebényi, hegykői és csákberényi avar kori, és a bogádi, csákvári és brigetioi későrómai kori, a nőiek viszont főleg a Nové-Zámky,

toponári és ösküi avarkori, illetve a csákvári, brigetloi és majsi szériákhoz állnak topográfiailag a legközelebb.

BIBLIOGRAPHIE

- ALEXEËV, V. P.: Hakasy, ienisseiskde kyrgyzy, kirgizy (sravnitelno-craniologicheskii otcherk). - Trudy Kirgizskoi archeologo - etnograficheskoi ekspeditsii t. I. Moscou, 1956, pp. 103-135.
- ALEXEËV, V. P.: Craniologia hakasov v sviasi s voprosami ikh proiskhojdenia. - Trudy Kirgizskoi archeologo - etnograficheskoi ekspeditsii t. IV. Moscou, 1960, pp. 269-364.
- ALEXEËV, V. P.: Paleoantropologua Hakasii epokhi zheleza. - Sbornik MAE, XX. 1961a, pp. 238-327.
- ALEXEËV, V. P.: Paleoantropologua Altaié-Saianskovo nagoria epokhi neolita i bronzy. - Trudy Inst. Etnogr. Akademii Nauk U.R.S.S. t. 71, Antropol. sbornik, III., 1961b, pp. 107-206.
- BARTUCZ, L.: Die Anthropologischen der Ausgrabungen von Jutas und Öskü. - Seminarium Kondakovianum, Prag, 1931, pp. 75-95.
- HANÁKOVÁ, H. - STLOUKAL, M.: Antropologicky material ze slovensko-avarského pohrebiste v Novych Zámcih. - Studijné zvesti - Archeologickeho Ustavu Slovenskej Akademie Vied, Nitra, 15, 1965, pp. 225-312.
- KOVRIG, L. I.: Ujabb kutatások a keszthelyi avarkori temetőben. - Arch. Ért, 87, 1960, pp. 136-168.
- LIPTÁK, P.: Einige Fragen der Anthropotaxonomie. - Anthropos. 15, 1963, pp. 149-154.
- LIPTÁK, P.: On the taxonomic method in paleoanthropology (Historical anthropology). - Acta Biol. Szeged, 1965, pp. 169-183.
- LIPTÁK, P.: Embertan és emberszármazástan. - Tankönyvkiadó, Budapest, 1969.

- MALÁN, M.: Zur Anthropologie des langobardischen Gräberfeldes in Várpalota. - Ann. Hist.-nat. Mus. Nat. Hung., 3, 1952, pp. 257-275.
- MARTIN, R.: Lehrbuch der Anthropologie II., Jena, 1928, pp. 579-1182.
- MARTIN, R. - SALLER, K.: Lehrbuch der Anthropologie. Bd. 1. Stuttgart, 1957, pp. 440-597.
- NEMESKÉRI, J.: Anthropologische Skizze der Bevölkerung von Intercisa im spät-römischen Zeitalter (III. kap. in: Intercisa I., Arch. Hung., 33, 1954, pp. 124-141).
- NEMESKÉRI, J.: La population de Brigetio (II-IV^e siècles). - Cran. Hungarica, 1, 2, 1956a, pp. 37-46.
- NEMESKÉRI, J.: La population de Csákvár dans l'époque romain tardive. - Cran. Hungarica 1, 1, 1956b; pp. 3-12.
- SCHEIDT, W.: Rassenforschung, München, 1927. pp. 28-36.
- TÓTH, T.: Mogilnik I. avarskovo vremeni v s. Szebény (VIII. v.). Paleoantropologičeskij otkrytje. - Ann. Hist.-nat. Mus. Nat. Hung., 53, 1961, pp. 571-613.
- TÓTH, T.: Le cimetière de Csákvár provenant des débuts de l'époque avar (VI^e et VII^e siècles). - Ann. Hist.-nat. Mus. Nat. Hung., 54, 1962a. pp. 521-549.
- TÓTH, T.: A bogáti későrómai kori temető (Paleoantropológiai vázlat). - A Janus Pannonius Muzeum Évkönyve, 1962b, pp. 137-152.
- TÓTH, T.: The German Cemetery of Hegykő (VI.c.). - Ann. Hist.-nat. Mus. Nat. Hung., 56, 1964, pp. 529-558.
- TÓTH, T.: On the Diagnostic Significance of Morphological Characters. II. (A Methodological Study). - Ann. Hist.-nat. Mus. Nat. Hung., 60, 1968, pp. 293-296.
- TÓTH, T.: The Cemetery of Környe (6th-7th c.). A Palaeoanthropological Sketch. - Studia Arch. 5, 1971. pp. 153-184.

- WENGER, S.: Anthropologie de la population d'Előszállás-Bajcsihegy provenant des temps avars. - Anthr. Hung., 7, 1966, pp. 115-206.
- WENGER, S.: Adatok az avarkor népességének antropológiájához. - Anthrop. Közl., 11, 1967, pp. 199-215.
- WENGER, S.: Data to the Anthropology of the Avar Period Population of the Transdanubia (The anthropology of the Avar period cemetery at Kékesd). - Anthr. Hung., 8, 1968a, pp. 59-96.
- WENGER, S.: Data to the Anthropology of a Late Roman Period Population in the SE Transdanubia. - Ann. Hist.-nat. Mus. Nat. Hung., 60, 1968b, pp. 313-342.
- WENGER, S.: Déldunántul avarkori népességének embertani problémái (On the Anthropological Problems of the Avar Age Populations in the Southern Transdanubia). - Anthr. Hung., 13, 1974, pp. 5-86.
- WENGER, S.: Paleoanthropology of the Population Deriving from the Avar Period at Fészerlak-puszta (Transdanubia). - Anthrop. Hung., 14, 1975, pp. 57-110.
- WOLANSKI, N.: Graficzna metoda obliczania wzrostu na podstawie kości długich. - Przegl. Antr., 19, 1953, pp. 403-404.
- WOO, T. L.: A Biometric Study of the Human Malar Bone. - Biometrika, 29, 1937, pp. 113-123.

Envoyée: 24. janvier 1975.

WENGER SÁNDOR
Természettudományi Múzeum
Embertani Tára
H-1062 Budapest
Bajza u. 39.

Tableau I. Répartition du matériel anthropologique sauvé

Matériel sauvé	Age		Inf. I.	Inf. II.	Juv.	Ad.	Mat.	Ad, Mat, Sen. ?	Ensemble
	Sexe								
Crânes avec os squelettiques	Hommes	-	-	-	11	6	-	-	17
	Femmes	-	-	-	26	4	1	-	31
	Indéterm.	11	4	-	-	-	1	-	16
	Total	11	4	-	37	10	2	-	64
Crânes sans os squelettiques	Hommes	-	-	-	3	7	-	-	10
	Femmes	-	-	1	6	6	-	-	13
	Indéterm.	2	-	-	-	-	-	-	2
	Total	2	-	1	9	13	-	-	25
Os squelettiques sans crânes	Hommes	-	-	-	-	-	3	-	3
	Femmes	-	-	-	-	-	5	-	5
	Indéterm.	1	1	1	-	-	1	-	4
	Total	1	1	1	-	-	9	-	12
Total		14	5	2	46	23	11	-	101

Répartition des crânes selon le sexe et l'âge

Tableau II

Sexe		Indéterminable		♂		♀		♂ + ♀		Ensemble	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Age	Nombre										
Infantilis I.		13	72.2	-	-	-	-	-	-	13	14.6
Infantilis II.		4	22.2	-	-	-	-	-	-	4	4.5
Juvenilis		-	-	-	-	1	2.3	1	1.4	1	1.1
Adultus		-	-	14	51.9	32	72.7	46	64.8	46	51.7
Maturus		-	-	13	48.1	10	22.7	23	32.4	23	25.8
Indéterminable		1	5.6	-	-	1	2.3	1	1.4	2	2.3
Total		18	100.00	27	100.00	44	100.00	71	100.00	89	100.00

Tableau III.

Mesures et indices des crânes cérébraux

Hommes

Mesures indices	No de la tombe No d'inventaire Groupe d'âge	9/DF/ 4187 Ad.	10/DF/ 4189 Mat.	12/DF/ 4191 Mat.	14/DF/ 3990 Mat.	39/DF/ 3992 Mat.
1. Diamètre antéro-postérieur	202	184	186	190	190	190
1c. Diamètre glabellum-metopion	201	176	188	191	191	191
2. Diamètre glabellum-inion	194	-	182	185	185	182
3. Diamètre glabellum-lambda	195	181	180	186	186	181
5. Diamètre nasion-basion	-	-	101	-	-	-
7. Longueur du trou occipital	-	-	39	-	-	-
8. Diamètre transverse maximum	132	137	135	144	144	140
9. Diamètre frontal minimum	92	92	-	99	99	100
10. Diamètre frontal maximum	111	116	-	128	128	122
11. Largeur biauriculaire	-	-	124	130	130	129
12. Largeur biastérique	-	-	109	112	112	117
13. Largeur bimastoïde	-	-	105	107	107	110
16. Largeur du trou occipital	-	-	35	-	-	-
17. Hauteur basilo-bregmatique	-	-	140	-	-	-
20. Hauteur auriculo-bregmatique	-	-	111	-	-	-
23. Courbe horizontale totale	520	-	-	126	126	528
24. Courbe transv. sus-auriculaire	-	-	-	528	528	305
25. Courbe occipito-frontale	-	-	-	330	330	-
26. Courbe frontale	-	125	-	395	395	-
27. Courbe pariétale	148	130	143	131	131	126
28. Courbe médiane occipitale	-	-	105	140	140	139
29. Corde frontale	-	112	103	124	124	-
30. Corde pariétale	130	122	129	116	116	114
31. Corde occipitale	-	-	88	125	125	121
8:1 Indice céphalique	65.35	74.46	72.58	75.79	75.79	73.68
17:1 Indice vertical de longueur	-	-	75.27	-	-	-
17:8 Indice vertical de largeur	-	-	103.70	-	-	-
9:8 Indice fronto-pariétal transv.	69.70	67.15	-	68.75	68.75	71.43
9:10 Indice transversal-frontal	82.88	79.31	-	77.34	77.34	81.97

Mesures et indices des crânes cérébraux
Hommes

Tableau III. (cont.)

Mesures, indices	No de la tombe No d'inventaire	17/Ov/ 12056	31/Sk/ 10455	42/Sk/ 10452	45/Sk/ 10454	56/Sk/ 10462
	Groupe d'âge	Mat.	Ad.	Ad.	Ad.	Mat.
1. Diamètre antéro-postérieur		185	185	185	180	197
1c. Diamètre glabello-metopion		185	180	190	177	189
2. Diamètre glabello-inion		176	178	185	175	187
3. Diamètre glabello-lambda		180	180	180	176	192
5. Diamètre nasion-basion		101	103	-	100	107
7. Longueur de trou occipital		35	34	-	35	35
8. Diamètre transverse maximum		139	145	145	142	138
9. Diamètre frontal minimum		98	95	-	95	102
10. Diamètre frontal maximum		120	125	135	120	122
11. Largeur biauriculaire		115	127	125	125	129
12. Largeur blastérique		108	113	110	119	106
13. Largeur bimastoïde		99	97	99	97	103
16. Largeur du trou occipital		30	28	-	31	30
17. Hauteur basillo-bregmatique		135	129	-	134	139
20. Hauteur auriculo-bregmatique		-	114	-	116	113
23. Courbe horizontale totale		520	521	521	508	530
24. Courbe transv. sus-auriculaire		310	308	322	307	309
25. Courbe occipito-frontale		374	361	372	359	386
26. Courbe frontale		120	129	129	130	120
27. Courbe pariétale		140	126	137	124	144
28. Courbe médiane occipitale		114	106	106	105	122
29. Corde frontale		108	113	108	113	108
30. Corde pariétale		121	113	122	110	125
31. Corde occipitale		94	86	86	87	101
8:1 Indice céphalique		75.14	78.38	78.38	78.89	70.05
17:1 Indice vertical de longueur		72.97	69.73	-	74.44	70.56
17:8 Indice vertical de largeur		97.12	88.97	-	94.37	100.72
9:8 Indice fronto-pariétal transv.		70.50	65.52	-	66.90	73.91
9:10 Indice transversal-frontal		81.67	76.00	-	79.17	83.61

Tableau III. (cont.)
Mesures et indices des crânes cérébraux
Hommes

Mesures, indices	No de la tombe No d'inventaire Groupe d'âge	2/Mt/ 11386 Ad.	61/Rk/ 11388 Mat.	1/HI/ 11400 Ad.	91/Zd/ 12046 Ad.	96/Zd/ 12050 Ad.
1.	Diamètre antéro-postérieur	183	193	181	-	-
1c.	Diamètre glabellum-metopion	184	190	185	-	-
2.	Diamètre glabellum-inion	176	183	180	-	-
3.	Diamètre glabellum-lambda	174	185	176	-	-
5.	Diamètre nasion-basion	105	-	100	-	-
7.	Longueur du trou occipital	34	-	41	-	-
8.	Diamètre transverse maximum	135	142	137	-	-
9.	Diamètre frontal minimum	95	94	97	103	88
10.	Diamètre frontal maximum	116	119	115	115	117
11.	Largeur blauroculaire	130	-	125	-	-
12.	Largeur biasterique	114	121	121	-	-
13.	Largeur bimastofé	108	-	107	-	-
16.	Largeur du trou occipital	34	-	36	-	-
17.	Hauteur basilo-bregmatique	134	-	142	-	-
20.	Hauteur auriculo-bregmatique	106	-	116	-	-
23.	Courbe horizontale totale	505	528	511	-	-
24.	Courbe transv. sus-auriculaire	285	-	303	-	-
25.	Courbe occipito-frontale	367	378	368	-	-
26.	Courbe frontale	116	124	123	123	120
27.	Courbe pariétale	125	134	125	-	-
28.	Courbe médiane occipitale	126	120	120	-	-
29.	Corde frontale	105	109	110	109	109
30.	Corde pariétale	114	108	114	-	-
31.	Corde occipitale	94	98	101	-	-
8:1	Indice céphalique	73.77	73.58	75.69	-	-
17:1	Indice vertical de longueur	73.22	-	78.45	-	-
17:8	Indice vertical de largeur	99.26	-	103.65	-	-
9:8	Indice fronto-pariétal transv.	70.37	66.20	70.80	-	-
9:10	Indice transversal-frontal	81.90	78.99	84.35	89.57	75.21

Mesures et indices des crânes cérébraux

Hommes

Tableau III. (cont.)

Mesures, indices	No de la tombe No d'inventaire Groupe d'âge	115/Ái/ 12784 Ad.	117/Ái/ 12786 Mat.	120/Ái/ 12789 Ad.	122/Ái/ 12791 Mat.	143/Ái/ 12811 Mat.
1. Diamètre antéro-postérieur		190	193	199	187	195
1c. Diamètre glabello-metopion		187	187	191	190	195
2. Diamètre glabello-inion		185	180	189	186	189
3. Diamètre glabello-lambda		182	191	192	180	188
5. Diamètre nasion-basion		-	103	106	-	-
7. Longueur du trou occipital		-	36	36	-	-
8. Diamètre transverse maximum		138	140	145	143	133
9. Diamètre frontal minimum		-	97	103	101	105
10. Diamètre frontal maximum		108	116	123	125	123
11. Largeur biauriculaire		-	129	131	-	112
12. Largeur biastérique		-	109	116	-	110
13. Largeur bimastoïde		-	105	108	-	94
16. Largeur du trou occipital		-	31	34	-	-
17. Hauteur basilo-bregmatique		-	131	134	-	-
20. Hauteur auriculo-bregmatique		-	111	-	-	-
23. Courbe horizontale totale		515	540	546	535	540
24. Courbe transv. sus-auriculaire		-	300	300	-	310
25. Courbe occipito-frontale		-	380	384	387	365
26. Courbe frontale		-	125	130	135	121
27. Courbe pariétale		128	140	132	120	129
28. Courbe médiane occipitale		111	115	122	132	115
29. Corde frontale		-	114	118	115	108
30. Corde pariétale		115	126	118	109	118
31. Corde occipitale		89	92	99	108	97
8:1 Indice céphalique		72.63	72.54	72.86	78.57	68.21
17:1 Indice vertical de longueur		-	67.88	67.34	-	-
17:8 Indice vertical de largeur		-	93.57	91.78	-	-
9:8 Indice fronto-pariétal transv.		-	69.29	71.03	70.63	78.95
9:10 Indice transversal-frontal		-	83.62	83.74	80.80	85.37

Mesures et indices des crânes faciaux

Hommes

Tableau IV.

Mesures, indices	No de la tombe No d' inventaire Groupe d' âge	10/DF/ 4189 Mat.	12/DF/ 4191 Mat.	14/DF/ 3990 Mat.	31/Sk/ 10445 Ad.	45/Sk/ 10454 Ad.	56/Sk/ 10462 Mat.
40.	Diamètre basion-prosthion	-	94	-	103	95	102
42.	Diamètre basion-gnathion	-	-	-	-	102	117
43.	Largeur de la face supérieure	103	-	102	103	103	110
44.	Largeur biorbitaire	99	-	94	99	97	106
45.	Diamètre bizygomatique	139	-	134	136	134	135
46.	Largeur faciale médiane	96	97	102	93	96	104
47.	Hauteur totale de la face	114	-	118	115	124	114
48.	Hauteur faciale supérieure	68	64	72	70	74	69
51.	Largeur orbitaire	43	43	43	43	43	48
52.	Hauteur orbitaire	32	32	35	30	33	34
54.	Largeur nasale	25	25	27	23	22	28
55.	Hauteur nasale	50	43	56	48	53	52
60.	Longueur maxillo-alvéolaire	57	51	49	56	-	57
61.	Largeur maxillo-alvéolaire	62	62	61	59	54	66
62.	Longueur palatine	46	41	40	47	-	48
63.	Largeur palatine	40	32	32	37	30	35
65.	Largeur bicondylienne	121	-	117	120	-	-
66.	Largeur bigoniaque	106	-	101	107	96	98
68.	Longueur mandibulaire	76	-	70	81	-	-
69.	Hauteur symphysienne	33	26	30	37	35	35
70.	Hauteur branche montante	64	-	63	56	-	-
71/a.	Largeur branche montante	29	34	28	31	30	39
79.	Angle mandibulaire	122°	-	125°	130°	-	-
47:45	Indice de la face totale	82-01	-	88,06	84,56	92,54	84,44
48:45	Indice de la face supérieure	48,91	-	53,73	51,47	55,22	51,11
52:51	Indice orbitaire	74,42	74,42	81,40	69,77	76,74	70,83
54:55	Indice nasal	50,00	58,14	48,21	47,92	41,51	53,83
61:60	Indice maxillo-alvéolaire	108,77	121,57	124,49	105,36	-	115,79
63:62	Indice palatine	86,96	78,05	80,00	78,72	-	72,91

Mesures et indices des crânes faciaux

Tableau IV. (cont.)

Hommes

Mesures. indices	No de la tombe No d'inventaire Groupe d'âge	2/Mt/ 11386	1/HI/ 11400	91/Zd/ 12046	117/Á1/ 12786	122/Á1/ 12791
		Ad.	Ad.	Ad.	Mat.	Mat.
40.	Diamètre basion-prosthion	106	103	-	99	-
42.	Diamètre basion-gnathion	123	116	98	120	-
43.	Largeur de la face supérieure	101	100	102	102	106
44.	Largeur biorbitaire	94	95	-	94	-
45.	Diamètre bizygomatique	132	132	130	134	-
46.	Largeur faciale médiane	93	95	94	91	-
47.	Hauteur totale de la face	109	115	-	125	-
48.	Hauteur faciale supérieure	64	69	73	72	65
51.	Largeur orbitaire	41	43	41	41	42
52.	Hauteur orbitaire	32	31	34	34	33
54.	Largeur nasale	23	25	27	25	26
55.	Hauteur nasale	47	50	54	51	49
60.	Longueur maxillo-alvéolaire	-	62	-	56	56
61.	Largeur maxillo-alvéolaire	-	61	66	58	62
62.	Longueur palatine	-	51	-	48	-
63.	Largeur palatine	-	33	39	32	32
65.	Largeur bicondylienne	-	119	122	110	-
66.	Largeur bigoniaque	104	102	101	95	-
68.	Longueur mandibulaire	-	86	89	76	-
69.	Hauteur symphysienne	31	35	33	37	33
70.	Hauteur branche montante	-	56	70	65	-
71/a.	Largeur branche montante	31	33	30	29	34
79.	Angle mandibulaire	-	125°	115°	118°	-
47:45	Indice de la face totale	82.58	87.12	-	93.28	-
48:45	Indice de la face supérieure	48.48	52.27	56.15	53.33	-
52:51	Indice orbitaire	78.05	72.09	82.93	82.93	78.57
54:55	Indice nasal	48.94	50.00	50.00	49.02	53.06
61:60	Indice maxillo-alvéolaire	-	98.39	-	103.57	110.71
63:62	Indice palatine	-	64.71	-	66.67	-

Mesures et indices des crânes cérébraux
Femmes

Tableau V.

Mesures, indices	No de la tombe No d'inventaire Groupe d'âge	4/DF/ 4184 Mat.	5/DF/ 4188 Ad.	11/DF/ 3989 Ad.	16/DF/ 4195 Mat.	33/DF/ 3991 Mat.
1.	Diamètre antéro-postérieur	175	170	186	188	175
1c.	Diamètre glabello-metopion	172	167	188	187	177
2.	Diamètre glabello-inion	166	162	178	180	169
3.	Diamètre glabello-lambda	163	165	178	183	172
5.	Diamètre nasion-basion	88	97	97	-	-
7.	Longueur de trou occipital	36	34	37	-	-
8.	Diamètre transverse maximum	141	141	135	150	132
9.	Diamètre frontal minimum	98	97	99	100	99
10.	Diamètre frontal maximum	127	115	115	135	120
11.	Largeur biauriculaire	125	120	117	131	115
12.	Largeur biasterique	110	114	107	115	97
13.	Largeur bimastofé	107	96	93	105	94
16.	Largeur du trou occipital	32	27	31	-	-
17.	Hauteur basilo-bregmatique	129	122	130	-	-
20.	Hauteur auriculo-bregmatique	-	103	111	-	110
23.	Courbe horizontale totale	496	488	516	535	492
24.	Courbe transv. sus-auriculaire	296	283	309	327	295
25.	Courbe occipito-frontale	355	342	379	387	361
26.	Courbe frontale	120	118	128	136	125
27.	Courbe pariétale	124	118	133	135	130
28.	Courbe médiane occipitale	111	106	118	117	106
29.	Corde frontale	102	104	109	119	109
30.	Corde pariétale	108	104	113	119	113
31.	Corde occipitale	90	90	93	96	90
8:1	Indice céphalique	80.57	82.94	72.58	79.79	74.86
17:1	Indice vertical du longeur	73.71	71.76	69.89	-	-
17:8	Indice vertical de largeur	91.49	86.52	96.30	-	-
9:8	Indice fronto-pariétal transv.	69.50	68.79	73.33	66.67	75.00
9:10	Indice transversal-frontal	77.17	84.35	86.09	74.07	82.50

Tableau V. (cont.)

Femmes

Mesures, indices	No de la tombe No d'inventaire Groupe d'âge	49/DF/ 3993	10/Ôv/ 9494	23/Ôv/ 12058	32/Sk/ 10446	34/Sk/ 10447
		Mat.	Ad.	Mat.	Mat.	Ad.
1.	Diamètre antéro-postérieur	175	-	180	187	185
1c.	Diamètre glabello-metopion	174	-	178	190	183
2.	Diamètre glabello-inion	171	-	-	181	182
3.	Diamètre glabello-lambda	167	-	-	186	180
5.	Diamètre nasion-basion	-	-	-	102	99
7.	Longueur du trou occipital	-	-	-	-	35
8.	Diamètre transverse maximum	138	146	150	136	135
9.	Diamètre frontal minimum	96	104	96	96	98
10.	Diamètre frontal maximum	116	125	128	120	120
11.	Largeur biauriculaire	123	-	-	120	120
12.	Largeur biasterique	112	-	-	110	111
13.	Largeur bimastoïde	107	-	-	105	98
16.	Largeur du trou occipital	-	-	-	-	30
17.	Hauteur basilo-bregmatique	-	-	-	140	143
20.	Hauteur auriculo-bregmatique	109	-	-	121	116
23.	Courbe horizontale totale	494	-	-	515	515
24.	Courbe transv. sus-auriculaire	300	-	-	315	312
25.	Courbe occipito-frontale	-	-	-	389	380
26.	Courbe frontale	119	129	120	124	132
27.	Courbe pariétale	118	125	133	150	133
28.	Courbe médiane occipitale	-	-	-	115	115
29.	Corde frontale	107	111	105	111	114
30.	Corde pariétale	109	113	122	113	118
31.	Corde occipitale	-	-	-	94	99
8:1	Indice céphalique	78.86	-	83.33	72.73	72.97
17:1	Indice vertical de longueur	-	-	-	74.87	77.30
17:8	Indice vertical de largeur	-	-	-	102.94	94.41
9:8	Indice fronto-pariétal transv.	69.57	71.23	64.00	70.59	72.59
9:10	Indice transversal-frontal	82.76	83.20	75.00	80.00	81.67

Mesures et indices des crânes cérébraux
Femmes

Tableau V. (cont.)

Mesures, indices	No de la tombe No d'inventaire Groupe d'âge	37/Sk/ 10449 Ad.	39/Sk/ 10450 Ad.	1/Mt/ 11385 Ad.	3/Mt/ 11387 Ad.	63/Rk/ 11390 Ad.
1. Diamètre antéro-postérieur	-	-	183	179	180	191
1c. Diamètre glabellio-metopion	-	-	181	181	-	188
2. Diamètre glabellio-inion	-	-	173	175	171	185
3. Diamètre glabellio-lambda	-	-	179	170	170	186
5. Diamètre nasion-basion	-	-	-	-	105	106
7. Longueur du trou occipital	-	-	-	-	40	37
8. Diamètre transverse maximum	-	-	135	142	135	139
9. Diamètre frontal minimum	97	97	99	98	-	95
10. Diamètre frontal maximum	115	115	119	120	-	116
11. Largeur biauriculaire	-	-	116	120	120	120
12. Largeur biasterique	-	-	110	108	110	108
13. Largeur bimastoïde	-	-	96	100	106	101
16. Largeur du trou occipital	-	-	-	-	33	29
17. Hauteur basilo-bregmatique	-	-	-	-	-	135
20. Hauteur auriculo-bregmatique	-	-	-	-	-	114
23. Courbe horizontale totale	-	-	510	510	497	525
24. Courbe transv. sus-auriculaire	-	-	294	300	-	304
25. Courbe occipito-frontale	-	-	369	-	-	371
26. Courbe frontale	125	125	122	124	-	121
27. Courbe pariétale	-	-	127	140	-	130
28. Courbe médiane occipitale	-	-	120	-	121	120
29. Corde frontale	108	108	102	109	-	109
30. Corde pariétale	-	-	113	118	-	119
31. Corde occipitale	-	-	104	-	97	97
8:1 Indice céphalique	-	-	73.77	79.33	75.00	72.77
17:1 Indice vertical de longueur	-	-	-	-	-	70.68
17:8 Indice vertical de largeur	-	-	-	-	-	97.12
9:8 Indice fronto-pariétal transv.	-	-	73.33	69.01	-	68.35
9:10 Indice transversal-frontal	84.35	84.35	83.19	81.67	-	81.90

Mesures et indices des crânes cérébraux

Tableau V. (cont.)

Femmes

Mesures, indices	No de la tombe No d'inventaire Groupe d'âge	81/Rk/ 11397 Mat.	91/Zd/ 12047 Ad.	93/Zd/ 12048 Ad.	95/Zd/ 12049 Ad.	121/Âl/ 12790 Ad.
1.	Diamètre antéro-postérieur	182	179	175	174	175
1c.	Diamètre glabello-metopion	182	176	176	173	180
2.	Diamètre glabello-inion	175	172	-	169	172
3.	Diamètre glabello-lambda	175	174	170	166	167
5.	Diamètre nasion-basion	99	-	100	100	-
7.	Longueur du trou occipital	131	-	-	33	-
8.	Diamètre transverse maximum	135	136	149	135	139
9.	Diamètre frontal minimum	97	-	102	95	98
10.	Diamètre frontal maximum	117	-	126	117	120
11.	Largeur biauriculaire	110	-	122	120	-
12.	Largeur biasterique	106	-	115	105	-
13.	Largeur bimastoiée	96	-	102	96	-
16.	Largeur du trou occipital	31	-	-	30	-
17.	Hauteur basilo-bregmatique	130	-	132	124	-
20.	Hauteur auriculo-bregmatique	106	-	108	105	-
23.	Courbe horizontale totale	503	-	504	489	-
24.	Courbe transv. sus-auriculaire	294	-	302	294	-
25.	Courbe occipito-frontale	357	-	-	347	-
26.	Courbe frontale	127	120	118	120	123
27.	Courbe pariétale	125	130	121	118	112
28.	Courbe médiane occipitale	115	-	-	109	-
29.	Corde frontale	109	102	105	107	104
30.	Corde pariétale	110	112	110	103	100
31.	Corde occipitale	97	-	-	91	-
8:1	Indice céphalique	74.18	75.98	85.14	77.59	79.43
17:1	Indice vertical de longueur	71.43	-	75.43	71.26	-
17:8	Indice vertical de largeur	96.30	-	88.59	91.85	-
9:8	Indice fronto-pariétal transv.	71.85	-	68.46	70.37	70.50
9:10	Indice transversal-frontal	82.91	-	80.95	81.20	81.67

Mesures et indices des crânes cérébraux

Femmes

Tableau V. (cont.)

Mesures indices	No de la tombe No d' inventaire Groupe d' âge	127/Âl/ 12796 Ad.	139/Âl/ 12799 Ad.	132/Âl/ 12801 Ad.	135/Âl/ 12803 Ad.	139/Âl/ 12806 Mat.
1.	Diamètre antéro-postérieur	188	179	177	180	192
1c.	Diamètre glabello-metopion	190	180	173	183	193
2.	Diamètre glabello-inion	185	178	172	178	181
3.	Diamètre glabello-lambda	178	172	174	170	187
5.	Diamètre nasion-basion	-	102	106	98	-
7.	Longueur du trou occipital	-	35	-	37	-
8.	Diamètre transverse maximum	143	140	138	136	144
9.	Diamètre frontal minimum	107	100	97	98	99
10.	Diamètre frontal maximum	125	120	117	117	127
11.	Largeur biauriculaire	127	125	126	125	118
12.	Largeur biasterique	115	111	116	107	106
13.	Largeur bimaistoïde	110	104	112	110	94
16.	Largeur du trou occipital	-	28	-	30	-
17.	Hauteur basilo-bregmatique	-	132	128	125	-
20.	Hauteur auriculo-bregmatique	-	112	111	-	-
23.	Courbe horizontale totale	535	508	500	508	537
24.	Courbe transv. sus-auriculaire	330	305	300	290	323
25.	Courbe occipito-frontale	-	358	-	355	398
26.	Courbe frontale	134	118	111	111	128
27.	Courbe pariétale	129	120	120	121	150
28.	Courbe médiane occipitale	-	120	-	123	120
29.	Corde frontale	112	105	99	97	110
30.	Corde pariétale	115	107	108	109	132
31.	Corde occipitale	-	101	-	99	92
8:1	Indice céphalique	76,06	78,21	77,40	75,56	75,00
17:1	Indice vertical de longueur	-	73,74	72,32	69,44	-
17:8	Indice vertical de largeur	-	94,29	93,43	91,91	-
9:8	Indice fronto-pariétal transv.	74,83	71,43	70,80	72,06	68,75
9:10	Indice transversal-frontal	85,80	83,33	82,91	83,76	77,95

Mesures et indices des crânes faciaux

Femmes

Tableau VI.

Mesures, indices	No de la tombe No d' inventaire Groupe d' âge	5/DF/ 4188 Ad.	11/DF/ 3989 Ad.	33/DF/ 3991 Mat.	49/DF/ 3993 Mat.	16/Ov/ 12055 Ad.
40.	Diamètre basion-prosthion	92	94	-	-	98
42.	Diamètre basion-gnathion	-	-	-	-	-
43.	Largeur de la face supérieure	105	101	101	101	-
44.	Largeur biorbitaire	98	-	44	97	-
45.	Diamètre bizygomatique	124	-	122	127	-
46.	Largeur faciale mediane	97	90	86	101	-
47.	Hauteur totale de la face	-	-	-	111	-
48.	Hauteur faciale supérieure	59	68	67	68	77
51.	Largeur orbitaire	42	39	44	44	46
52.	Hauteur orbitaire	32	36	35	35	36
54.	Largeur nasale	27	25	23	29	-
55.	Hauteur nasale	45	50	48	50	57
60.	Longueur maxillo-alvéolaire	50	49	-	54	-
61.	Largeur maxillo-alvéolaire	60	59	56	62	-
62.	Longueur palatine	42	44	40	42	-
63.	Longueur palatine	33	31	33	32	-
65.	Largeur bicondyfienne	113	110	-	120	-
66.	Largeur bigoniaque	83	79	-	94	-
68.	Longueur mandibulaire	74	81	-	70	-
69.	Hauteur symphistienne	21	25	-	31	-
70.	Hauteur branche montante	49	65	-	55	-
71/a.	Largeur branche montante	24	31	-	31	-
79.	Angle mandibulaire	138°	119°	-	124°	-
47:45	Indice de la face totale	-	-	-	87.40	-
48:45	Indice de la face supérieure	47.58	-	54.92	53.34	-
52:51	Indice orbitaire	76.19	92.31	79.55	79.55	78.26
54:55	Indice nasal	60.00	50.00	47.92	58.00	-
61:60	Indice maxillo-alvéolaire	120.00	120.41	-	114.81	-
63:62	Indice palatine	78.57	70.45	82.50	76.19	-

Mesures et indices des crânes faciaux

Femmes

Tableau VI. (cont.)

Mesures, indices	No de la tombe No d'inventaire Groupe d'âge	32/Sk/ 10446 Mat.	34/Sk/ 10447 Ad.	37/Sk/ 10449 Ad.	48/Sk/ 10456 Ad.	63/Rk/ 11390 Ad.
40.	Diamètre basion-prosthion	107	85	-	-	100
42.	Diamètre basion-gnathion	127	104	-	-	110
43.	Largeur de la face supérieure	102	103	102	-	100
44.	Largeur biorbitaire	96	94	97	-	91
45.	Diamètre bizygomatique	124	-	125	-	124
46.	Largeur faciale médiane	98	94	96	95	88
47.	Hauteur totale de la face	119	110	113	112	109
48.	Hauteur faciale supérieure	72	66	66	64	63
51.	Largeur orbitaire	41	43	42	41	41
52.	Hauteur orbitaire	31	37	36	34	35
54.	Largeur nasale	27	25	25	22	24
55.	Hauteur nasale	53	46	50	46	51
60.	Longueur maxillo-alveolaire	60	49	49	51	55
61.	Largeur maxillo-alveolaire	64	58	59	57	58
62.	Longueur palatine	50	43	44	40	42
63.	Largeur palatine	36	32	35	30	31
65.	Largeur bicondylienne	122	-	-	129	-
66.	Largeur bigoniaque	109	-	87	100	-
68.	Longueur mandibulaire	77	-	-	73	-
69.	Hauteur symphysienne	34	29	30	29	25
70.	Hauteur branche montante	64	-	-	56	-
71/a.	Largeur branche montante	28	30	-	32	-
79.	Angle mandibulaire	128°	-	-	-	-
47:45	Indice de la face totale	95.97	-	90.40	-	87.90
48:45	Indice de la face supérieure	58.06	-	52.80	-	50.81
52:51	Indice orbitaire	75.61	86.05	85.71	82.93	85.37
54:55	Indice nasal	50.94	54.35	50.00	47.83	47.06
61:60	Indice maxillo-alveolaire	106.67	118.37	120.41	111.76	105.45
63:62	Indice palatine	72.00	74.42	79.55	75.00	73.81

Mesures et indices des crânes faciaux

Tableau VI. (cont.)

Femmes

Mesures, indices	No de la tombe No d' inventaire Groupe d' âge	81/Rk/ 11397 Mat.	93/Zd/ 12048 Ad.	95/Zd/ 12049 Ad.	130/Âi/ 12799 Mat.	132/Âi/ 12801 Ad.
40.	Diamètre basion-prosthion	95	93	99	94	102
42.	Diamètre basion-gnathion	-	111	113	120	114
43.	Largeur de la face supérieure	101	107	101	107	101
44.	Largeur biorbitaire	94	96	94	107	93
45.	Diamètre bizygomatique	121	130	126	132	-
46.	Largeur faciale médiane	92	90	92	97	91
47.	Hauteur totale de la face	-	101	109	104	100
48.	Hauteur faciale supérieure	73	60	65	68	62
51.	Largeur orbitaire	43	41	40	42	41
52.	Hauteur orbitaire	35	34	31	35	30
54.	Largeur nasale	25	26	25	29	-
55.	Hauteur nasale	51	47	47	52	46
60.	Longueur maxillo-alveolaire	52	-	52	-	-
61.	Largeur maxillo-alveolaire	59	58	60	65	59
62.	Longueur palatine	45	-	45	42	-
63.	Largeur palatine	30	38	36	36	37
65.	Largeur bicondylienne	-	124	113	-	109
66.	Largeur bigoniaque	-	96	100	95	91
68.	Longueur mandibulaire	-	78	80	-	72
69.	Hauteur symphysienne	-	24	30	29	28
70.	Hauteur branche montante	-	70	56	-	50
71/a.	Largeur branche montante	-	29	33	32	28
79.	Angle mandibulaire	-	120°	123°	-	132°
47:45	Indice de la face totale	-	77.69	86.51	78.79	-
48:45	Indice de la face supérieure	60.33	46.15	51.59	51.52	-
52:51	Indice orbitaire	81.40	82.93	77.50	83.33	73.17
54:55	Indice nasal	49.02	55.32	53.19	55.77	-
61:60	Indice maxillo-alveolaire	113.46	-	115.38	-	-
63:62	Indice palatine	66.67	-	80.00	85.71	-

Mesures et indices des crânes cerebraux

Tableau VII.

Mesures, indices	No de la tombe No d'inventaire Groupe d'âge	21/Óv/ 12057 Inf. I.		128/Ái/ 12797 Inf. I.		137/Ái/ 12805 Inf. I.		13/Óv/ 12053 Inf. II.		43/Sk/ 10453 Inf. II.	
1.	Diamètre antéro-postérieur	169		167		169		165		162	
1c.	Diamètre glabello-metopion	174		175		175		173		164	
2.	Diamètre glabello-inion	163		165		165		-		161	
3.	Diamètre glabello-lambda	161		163		167		-		157	
5.	Diamètre nasion-basion	77		91		84		-		-	
7.	Longeur du trou occipital	32		-		31		-		-	
8.	Diamètre transverse maximum	130		138		126		142		134	
9.	Diamètre frontal minimum	86		93		87		79		90	
10.	Diamètre frontal maximum	106		112		106		105		109	
11.	Largeur blauriculaire	105		113		103		-		-	
12.	Largeur blasterique	-		102		100		-		109	
13.	Largeur bimaistofde	97		95		92		-		-	
16.	Largeur du trou occipital	27		-		29		-		-	
17.	Hauteur basillo-bregmatique	115		122		126		-		-	
20.	Hauteur auriculo-bragmatique	104		110		107		-		-	
23.	Courbe horizontale totale	478		485		468		488		470	
24.	Courbe transv. sus-auriculaire	285		298		284		-		-	
25.	Courbe occipito-frontale	353		-		364		-		335	
26.	Courbe frontale	110		115		121		124		116	
27.	Courbe pariétale	130		126		123		115		113	
28.	Courbe médiane occipitale	113		-		120		-		106	
29.	Corde frontale	94		97		107		105		104	
30.	Corde pariétele	115		110		110		102		100	
31.	Corde occipitale	90		-		99		-		86	
8:1	Indice céphalique	76.92		82.63		74.56		86.06		82.72	
17:1	Indice vertical de longueur	68.05		73.05		74.56		-		-	
17:8	Indice vertical de largeur	88.46		88.41		100.00		-		-	
9:8	Indice fronto-pariétal transv.	66.15		67.39		69.05		55.63		67.16	
9:10	Indice transversal-frontal	81.13		83.04		82.08		75.24		82.57	

Mesures et indices des crânes faciaux

Tableau VIII.

Mesures, indices	No de la tombe No d'inventaire Groupe d'âge	21/Ôv/ 12057 Inf. I.	128/Âi/ 12797 Inf. I.	137/Âi/ 12805 Inf. I.	43/Sk/ 10453 Inf. II.
40.	Diamètre basion-prosthion	76	85	88	-
42.	Diamètre basion-gnathion	83	86	84	-
43.	Largeur de la face supérieure	86	92	87	90
44.	Largeur biorbitaire	83	89	82	-
45.	Diamètre bizygomatique	103	110	101	-
46.	Largeur faciale médiane	77	81	80	-
47.	Hauteur totale de la face	81	92	82	-
48.	Hauteur faciale supérieure	50	54	52	-
51.	Largeur orbitaire	36	36	36	36
52.	Hauteur orbitaire	33	30	29	32
54.	Largeur nasale	20	22	22	-
55.	Hauteur nasale	38	40	39	-
60.	Longueur maxillo-alvéolaire	41	45	44	-
61.	Largeur maxillo-alvéolaire	49	59	58	-
62.	Longueur palatine	34	37	36	-
63.	Largeur palatine	26	32	30	-
65.	Largeur bicondyléenne	87	94	90	-
66.	Largeur bigoniatique	72	80	78	-
68.	Longueur mandibulaire	56	58	61	-
69.	Hauteur symphysienne	22	26	24	-
70.	Hauteur branche montante	40	40	41	-
71/a.	Largeur branche montante	26	25	27	-
79.	Angle mandibulaire	128°	134°	133°	-
47:45	Indice de la face totale	78.64	83.64	81.19	-
48:45	Indice de la face supérieure	48.54	49.09	51.48	-
52:51	Indice orbitaire	91.67	83.33	80.56	88.89
54:55	Indice nasal	52.63	55.00	56.41	-
61:60	Indice maxillo-alvéolaire	119.51	103.56	131.82	-
63:63	Indice palatine	76.47	61.67	83.33	-

Angles et caractères morphoscopiques

Tableau IX.

Hommes

Angles caractères	No de la tombe No d'inventaire	14/DF /	31/Sk/	45/Sk/	56/Sk/	2/Mt/	1/Hl/	117/Ál/
32. Angle d'inclinaison frontale (nas.-met.)		85	82	85	75	81	88	77
-- Angle d'inclinaison frontale (gl.-met.)		79	69	83	62	75	80	70
72. Angle de profil total		85	83	87	80	72	76	85
73. Angle de profil nasal		-	85	-	-	73	78	86
74. Angle de profil alvéolaire		-	75	-	-	79	78	85
75. Angle de profil moyen		48	-	60	-	-	-	60
75/1. Angle de proéminence nasale		37	-	-	-	-	-	25
En vue verticale								
Glabelle		3	6	4	6	3	4	4
Arcades sourcilières		2	3	2	3	1	2	2
Protubérance occipitale externe		3	0	2	2	3	2	1
Apophyses mastoïdes		2	2	3	2	2	2	2
Ouverture nasale piriforme	Fossa pr.	Fossa pr.	Fossa pr.	anthr.f.	anthr.f.	anthr.f.	anthr.f.	anthr.f.
Épine nasale antérieure	-	-	1	-	-	2	1	2

Angles et caractères morphoscopiques

Tableau X.

Femmes

Angles caractères	No de la tombe No d'inventaire	5/DF / 4188	11/DF / 3989	33/DF / 3991	49/DF / 3993	32/Sk/ 10446	34/Sk/ 10447
32. Angle d'inclinaison frontale (nas.-met.)		81	85	84	79	88	86
-- Angle d'inclinaison frontale (gl.-met.)		75	80	80	75	72	75
72. Angle de profil total		83	83	86	86	83	85
73. Angle de profil moyen		82	85	-	-	80	83
74. Angle de profil alvéolaire		82	78	-	-	89	92
75. Angle de profil nasal		45	-	-	55	51	55
75/1. Angle de proéminence nasale		38	-	-	-	32	30
En vue verticale							
Glabella		1	1	1	1	1	2
Arcades sourcilières		1	1	1	1	1	1
Protubérance occipitale externe		0	1	0	0	0	0
Apophyses mastoïdes		1	1	1	1	1	1
Ouverture nasale piriforme		anthr.f.	anthr.f.	anthr.f.	anthr.f.	anthr.f.	anthr.f.
Épîne nasale antérieure		2	1	-	-	4	2

Angles et caractères morphoscopiques

Tableau X. (cont.)

Femmes

Angles, caractères	No de la tombe No d'inventaire	63/Rk/ 11390	81/Rk/ 11397	93/Rk/ 12048	95/Zd/ 12049	130/Á1/ 12799	132/Á1/ 12801
32. Angle d'inclinaison frontale (nas.-met.)		76	83	83	82	85	78
-- Angle d'inclinaison frontale (gl.-met.)		69	76	81	78	79	70
72. Angle de profil total		82	80	80	80	88	80
73. Angle de profil moyen		81	82	75	79	86	-
74. Angle de profil alvéolaire		95	77	97	85	97	-
75. Angle de profil nasal		55	62	54	55	65	58
75/1. Angle de proéminence nasale		27	18	26	25	23	-
En vue vertical							
Glabelle		1	1	1	1	0	1
Arcades sourcilières		1	1	1	1	1	1
Protubérance occipitale externe		0	0	0	0	1	0
Apophyses mastoïdes		1	1	1	1	1	1
Ouverture nasale piriforme		anthr.f.	anthr.f.	anthr.f.	anthr.f.	anthr.f.	anthr.f.
Épine nasale antérieure		-	1	5	4	4	-

Tableau XI.

Hommes

Mesures et indices	N	M	s ²	s	v
1. Diamètre antéro-postérieur	18	189,17	37,89	6,15	180-202
8. Diamètre transverse maximum	18	139,45	16,52	4,06	132-145
9. Diamètre frontal minimum	17	97,42	22,43	4,73	88-105
17. Hauteur basilo-bregmatique	9	135,78	29,08	5,39	129-142
45. Diamètre bizygomatique	9	134,00	6,00	2,44	130-139
47. Hauteur totale de la face	8	116,75	26,84	5,18	109-125
48. Hauteur faciale supérieure	11	69,10	12,28	3,50	64-74
8:1 Indice céphalique	18	74,00	12,66	3,54	65-79
17:1 Indice vertical de longueur	9	72,12	11,45	3,52	67-78
17:8 Indice vertical de largeur	9	97,12	28,34	5,32	89-104
9:8 Indice fronto-pariétal transv.	15	70,14	10,94	3,30	66-79
47:45 Indice de la face totale	8	86,88	16,98	4,12	82-93
48:45 Indice de la face supérieure	9	52,12	7,13	2,67	48-56
52:51 Indice orbitaire	11	76,55	17,14	4,14	70-83
54:55 Indice nasal	11	50,00	14,18	3,76	42-58
63:62 Indice palatine	7	75,58	56,94	7,54	65-87
Stature	17	168,06	18,41	4,29	158-174

Valeurs statistiques des mesures et des indices principaux
Femmes

Tableau XII.

Mesures et indices	N	M	s ²	s	v
1. Diamètre antéro-postérieur	23	180.66	35.63	5.96	170-192
8. Diamètre transverse maximum	24	139.80	33.45	5.08	132-150
9. Diamètre frontal minimum	25	98.28	8.61	2.93	93-107
17. Hauteur basilo-bregmatique	12	130.84	36.56	6.04	122-143
45. Diamètre bizygomatique	10	125.37	10.33	3.21	121-132
47. Hauteur totale de la face	10	108.80	31.28	5.50	100-119
48. Hauteur faciale supérieure	15	66.54	24.36	4.93	59- 77
8:1 Indice céphalique	23	77.27	15.05	3.87	73- 85
17:1 Indice vertical de longueur	12	70.50	7.13	2.67	69- 77
17:8 Indice vertical de largeur	12	93.59	17.29	4.15	87-103
9:8 Indice fronto-pariétal transv.	22	70.55	6.52	2.55	64- 75
47:45 Indice de la face totale	7	86.43	33.63	5.79	78- 96
48:45 Indice de la face supérieure	10	52.90	16.99	4.12	46- 60
52:51 Indice orbitaire	15	81.34	24.75	4.97	73- 92
54:55 Indice nasal	13	52.31	17.94	4.23	47- 60
63:62 Indice palatine	12	76.34	34.44	5.86	67- 86
Stature	24	154.66	14.69	3.83	146-161

Tableau XIII.

Mesures	Groupes	Hommes				Femmes				Ensemble	
		Min.-Max.	N	%		Min.-Max.	N	%		N	%
1. Diamètre antéro- postérieur	court	x-174	-	-		x-166	-	-		-	-
	moyennement long	175-182	2	11.11		167-174	2	8.69		4	9.75
	long	183-192	10	55.56		175-184	14	60.87		24	58.54
	très long	193-x	6	33.33		185-x	7	30.44		13	31.71
	Total		18	100.00			23	100.00		41	100.00
8. Diamètre transverse maximum	très étroit	x-131	-	-		x-125	-	-		-	-
	étroit	132-142	13	72.22		126-136	10	41.67		23	54.76
	moyennement large	143-151	5	27.78		137-145	10	41.67		15	45.72
	large	152-x	-	-		146-x	4	16.66		4	9.52
	Total		18	100.00			24	100.00		42	100.00
17. Hauteur basilo- bregmatique	bas	x-127	-	-		x-120	-	-		-	-
	moyennement élevé	128-138	6	66.67		121-131	7	58.33		13	61.91
	élevé	139-x	3	33.33		132-x	5	41.67		8	38.09
	Total		9	100.00			12	100.00		21	100.00
45. Diamètre bizygomatique	étroit	x-127	-	-		x-117	-	-		-	-
	moyennement large	128-135	7	77.78		118-125	6	60.00		13	68.42
	large	136-144	2	22.22		126-134	4	40.00		6	31.58
	très large	145-x	-	-		135-x	-	-		-	-
	Total		9	100.00			10	100.00		19	100.00

Fréquence de groupe des principales mesures

Tableau XIII. (cont.)

Mesures	Groupes	Hommes		Femmes			Ensemble	
		Min.-Max.	N	%	Min.-Max.	N	%	%
47. Hauteur total de la face	basse	x-114	3	37.50	x-105	3	30.00	33.33
	moyennement haute	115-123	3	37.50	106-114	6	60.00	50.00
	haute	124-132	2	25.00	115-123	1	10.00	16.67
	très haute	133-x	-	-	124-x	-	-	-
	Total		8	100.00		10	100.00	100.00
48. Hauteur faciale supérieure	basse	x-68	4	36.37	x-63	4	26.67	30.77
	moyennement haute	69-74	7	63.63	64-69	8	53.33	57.69
	haute	75-80	-	-	70-75	2	13.33	7.69
	très haute	81-x	-	-	76-x	1	6.67	3.85
	Total		11	100.00		15	100.00	100.00
Stature	petite	x-159.9	1	5.89	x-148.9	2	8.33	7.32
	sous-moyenne	160-163.9	1	5.89	149-152.9	6	25.00	17.07
	moyenne	164-166.9	5	29.41	153-155.9	7	29.17	29.27
	surmoyenne	167-169.9	3	17.65	156-158.9	7	29.17	24.39
	grande	170-x	7	41.17	159-x	2	8.33	21.95
	Total		17	100.00		24	100.00	100.00

Tableau XIV.

Indices	Groupes	Min.-Max.	Hommes		Femmes		Ensemble	
			N	%	N	%	N	%
8:1 Indice céphalique	ultradolichocrâne	x-64.9	-	-	-	-	-	-
	hyperdolichocrâne	65.0-69.9	2	11.11	-	-	2	4.88
	dolichocrâne	70.0-74.9	9	50.00	7	30.43	16	39.02
	mésocrâne	75.0-79.9	7	38.89	12	52.18	19	46.34
	brachocrâne	80.0-84.9	-	-	3	13.04	3	7.31
	hyperbrachocrâne	85.0-89.9	-	-	1	4.35	1	2.45
	ultrabrachocrâne	90.0-x	-	-	-	-	-	-
Total			18	100.00	23	100.00	41	100.00
17:1 Indice vertical de longueur	chamaecrâne	x-69.9	3	33.33	2	16.67	5	23.81
	orthocrâne	70.0-74.9	4	44.45	8	66.66	12	57.14
	hypsocrâne	75.0-x	2	22.22	2	16.67	4	19.05
	Total		9	100.00	12	100.00	21	100.00
17:8 Indice vertical de largeur	tapeinocrâne	x-91.9	2	22.22	2	16.67	4	19.05
	métricrâne	92.0-97.9	3	33.33	8	66.66	11	52.38
	acrocrâne	98.0-x	4	44.45	2	16.67	6	28.57
	Total		9	100.00	12	100.00	21	100.00

Fréquence de groupe des principales mesures

Tableau XIV. (cont.)

Indices	Groupes	Min. -Max.	Hommes		Femmes		Ensemble	
			N	%	N	%	N	%
9:8 Indice fronto- pariétal transv.	sténométopie	x-65.9	1	6.66	1	4.55	2	5.41
	métriométopie	66.0-68.9	4	26.67	5	22.73	9	24.32
	euryométopie	69.0-x	10	66.67	16	72.72	26	70.27
	Total		15	100.00	22	100.00	37	100.00
47:45 Indice de la face totale	hypereuryprosopie	x-79.9	-	-	2	28.57	2	13.33
	euryprosopie	80.0-84.9	4	50.00	-	-	4	26.67
	mésoprosopie	85.0-89.9	2	25.00	3	42.85	5	33.33
	léptoprosopie	90.0-94.9	2	25.00	1	14.29	3	20.00
	hyperléptoprosopie	95.0-x	-	-	1	14.29	1	6.67
	Total		8	100.00	7	100.00	15	100.00
48:45 Indice de la face supérieure	hypereuryène	x-44.9	-	-	-	-	-	-
	euryène	45.0-49.9	2	22.22	2	20.00	4	21.05
	mésène	50.0-54.9	5	55.56	6	60.00	11	57.89
	léptène	55.0-59.9	2	22.22	1	10.00	3	15.79
	hyperléptène	60.0-x	-	-	1	10.00	1	5.27
	Total		9	100.00	10	100.00	19	100.00

Tableau XIV. (cont.)

Indices	Groupes	Min. -Max.	Hommes		Femmes		Ensemble	
			N	%	N	%	N	%
52:51 Indice orbitaire	chamaeconque	x-75.9	5	45.46	3	20.00	8	30.77
	mésocconque	76.0-84.9	6	54.54	8	53.33	14	53.85
	hypsiconque	85.0-x	-	-	4	26.67	4	15.38
	Total		11	100.00	15	100.00	26	100.00
54:55 Indice nasal	léptorhinien	x-46.9	1	9.09	-	-	1	4.17
	mésorhinien	47.0-50.9	7	63.64	7	53.85	14	58.33
	chamaerhinien	51.0-57.9	2	18.18	4	15.38	6	25.00
	hyperchamaerhinien	58.0-x	1	9.09	2	30.77	3	12.50
	Total		11	100.00	13	100.00	24	100.00
63:62 Indice palatin	léptostaphilin	x-79.9	5	71.44	9	75.00	14	73.68
	mésostaphilin	80.0-84.9	1	14.28	2	16.67	3	15.79
	brachystaphilin	85.0-x	1	14.28	1	8.33	2	10.53
	Total		7	100.00	12	100.00	19	100.00

Variations anatomiques

Tableau XV.

Dénomination	Suture métopique		Os épiptérique		Os apical		Os wormien		Total	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Infantilis I.	-	-	-	-	-	-	1	7.7	1	7.7
Infantilis II.	-	-	-	-	-	-	2	50.0	2	50.0
Hommes	1	3.7	-	-	3	11.1	12	44.4	16	59.2
Femmes	6	13.9	2	4.7	2	4.7	16	37.2	26	60.5
Item	7	7.9	2	2.3	5	5.7	31	35.2	45	51.1

Tableau XVI.

No de la tombe	No d' inventaire	Droit					Gauche					Stature
		Hum.	Rad.	Ulna	Fem.	Tib.	Hum.	Rad.	Ulna	Fem.	Tib.	
5/Ov/	12051	-	-	-	-	393	-	-	-	-	392	172.5
31/Sk/	10445	293	225	250	389	325	288	225	242	388	325	158.3
45/Sk/	10454	-	-	-	472	391	-	-	-	472	-	171.0
46/Sk/	10455	-	-	-	-	384	-	-	-	-	-	170.0
56/Sk/	10462	-	-	-	-	-	311	-	-	447	-	163.4
2/Mt/	11386	314	248	-	440	357	308	-	-	-	-	164.1
61/Rk/	11388	-	255	271	464	381	-	-	-	460	-	169.4
68/Rk/	11393	-	-	-	458	382	-	-	-	458	382	168.9
1/Hl/	11400	-	245	-	-	-	-	236	256	-	-	165.0
91/Zd/	12046	-	-	-	-	406	-	-	-	482	411	174.1
96/Zd/	12050	320	-	-	-	393	-	-	-	-	366	164.6
115/Al/	12784	-	-	-	475	-	-	-	-	481	-	171.3
117/Al/	12786	313	245	269	448	367	315	244	263	445	362	164.8
120/Al/	12789	-	-	-	452	384	334	-	-	460	384	168.5
122/Al/	12791	-	245	-	-	367	-	-	-	-	-	166.2
137/Al/	12804	-	263	280	473	400	346	260	275	472	404	172.1
143/Al/	12811	-	-	278	-	394	-	-	-	-	-	172.5

Mesure des os longs et stature calculée

Tableau XVII.

Femmes

No de la tombe	No d'inventaire	Droit					Gauche				Stature	
		Hum.	Rad.	Ulna	Fem.	Tib.	Hum.	Rad.	Ulna	Fem.		Tib.
25/Óv/	12059	-	-	-	402	328	-	-	-	406	330	153.3
32/Sk/	10446	315	244	-	418	352	315	243	264	425	354	158.8
34/Sk/	10447	298	-	-	-	-	-	-	-	415	-	153.5
39/Sk/	10450	-	-	280	453	380	320	-	-	462	375	161.4
48/Sk/	10456	302	-	-	405	-	298	-	-	410	345	154.0
53/Sk/	10460	-	-	-	-	355	-	-	-	-	-	158.5
1/Mt/	11385	-	21°	238	407	333	282	216	-	405	-	151.9
3/Mt/	11387	328	248	-	437	370	-	243	-	434	-	160.8
62/Rk/	11389	-	213	-	-	327	-	-	-	-	322	152.0
63/Rk/	11390	-	-	260	420	342	304	237	259	423	348	154.6
64/Rk/	11391	283	-	-	405	-	275	207	230	403	-	151.1
70/Rk/	11395	325	-	-	405	329	324	-	-	405	322	154.7

Tableau XVII. (cont.)

Femmes

No de la tombe	No d'inventaire	Droit				Gauche				Stature	
		Hum.	Rad.	Ulna	Fem.	Tib.	Hum.	Rad.	Ulna	Fem.	Tib.
75/Rk/	11396	-	-	-	407	319	-	-	-	411	323
77/Rk/	11406	-	-	-	374	-	-	-	-	372	-
83/Rk/	11399	-	-	-	425	349	293	-	-	-	-
95/Zd/	12049	-	-	-	-	315	-	-	-	-	-
109/Ái/	12781	-	-	-	-	332	-	-	-	399	330
118/Ái/	12787	-	-	-	-	-	-	-	-	-	330
119/Ái/	12788	295	-	248	426	364	-	225	247	-	361
127/Ái/	12796	308	230	250	437	340	304	229	248	439	343
130/Ái/	12799	305	240	257	422	355	-	233	250	421	252
132/Ái/	12801	-	-	-	380	315	273	-	-	378	315
135/Ái/	12803	305	238	255	425	-	298	235	251	425	-
139/Ái/	12806	291	232	249	398	344	283	227	-	399	342

Comparaisons des indices de courbe malare

Tableau XVIII.

Hommes

Groupes ethnique	Donnée biometrique	N	M	+	m/M/
Scarabantia (Transdanubie): Époque romain tardive	(Tóth)	2	15.6		-
Region de Azov (Ukraine): Age de bronz moyen	(Tóth)	8	15.7		-
Region du Azov (Ukraine): Age de bronz	(Tóth)	12	16.4	+	0.77
Savaria (Transdanubie): Époque romain tardive	(Tóth)	4	16.4	+	2.08
Sahristan II. (Tadjikistan): VII-IX siècle	(Tóth)	14	16.5	+	0.65
Astrolabe-Bay (Guinea-Neuve): XVIII-XIX. siècle	(Tóth)	23	16.7	+	0.53
Hevsuri (Gruzia): XVII-XVIII. siècle	(Tóth)	17	16.8	+	0.62
Age de bronz moyenne (URSS.): Culture-Andronovo	(Alexeïev)	10	16.9	+	0.43
Hegykő (Hongrie): Époque avar	(Tóth)	9	17.1	+	0.34
Környe (Hongrie): Époque avar	(Tóth)	11	17.4	+	0.62
Francais	(Woo)	28	17.4	+	0.20
Anglais	(Woo)	43	17.5	+	0.21
Est-Pamir (Tadjakistan): Periode de Saka	(Tóth)	19	17.5	+	0.57
Budapest-Wekerle (Hongrie): Époque avar	(Tóth)	10	17.8	+	0.53
Keszthely-Belváros (Hongrie): Époque avar	(Tóth)	8	17.9	+	0.77
Szabadszállás (Hongrie): Periode skithie	(Tóth)	6	18.2	+	0.77
Age énéolithique du Bassin de Danubien Centrale	(Tóth)	5	18.2	+	0.62
Eiőszállás-Bajcsishegy (Hongrie): Époque avar	(Tóth)	11	18.3	+	0.53
Úlló, Ilona-ut (Hongrie): IX-X. siècle	(Tóth)	9	18.3	+	0.86
Gorsium (Transdanubie): Époque romain tardive	(Tóth)	33	18.3	+	0.40
Mursella (Transdanubie): Époque romain tardive	(Tóth)	9	18.3	+	1.11
Italiens	(Woo)	92	18.4	+	0.14
Somogyszil (Hongrie): Époque romain tardive	(Tóth)	3	18.7	+	0.32
Bágyog (Hongrie): Époque avar	(Tóth)	19	18.9	+	0.42
Hanti (Moyen Ob): XVIII-XIX. siècle	(Tóth)	16	18.9	+	0.66

Tableau XVIII. (cont.)

Hommes

Donée biometrique		N	M	+ -	m/M/
Groupes ethnique					
Égypte: Moyen et tardive dinastie	(Woo)	26	19.3	+	0.24
Quadrata (Transdanubia): Époque romain tardive	(Tóth)	9	19.3	+	0.54
Sud-Est Transdanubia: Époque romain tardive	(Tóth)	6	19.5	+	0.71
Age de bronz tardive (URSS.): Culture-Karasuk	(Alexeïev)	20	19.5	+	0.55
Age de fer précoce (URSS.): Periode-Tagar I.	(Alexeïev)	79	19.5	+	0.32
Veszprém-Kálvária (Hongrie): X-XI. siècle	Tóth)	15	19.8	+	0.66
Budapest-Néptadion (Hongrie): Époque avar	(Tóth)	4	19.9	+	1.57
Age de fer moyen (URSS.): Culture Tashtuek	(Alexeïev)	20	20.0	+	0.60
Punjabians	(Woo)	80	20.1	+	0.17
Negres congonois	(Woo)	36	20.3	+	0.21
Tiszafüred (Hongrie): Age de bronz moyen	(Tóth)	2	20.7	-	-
Negres nigérinois	(Woo)	41	20.8	+	0.20
Maoriens	(Woo)	39	21.3	+	0.24
Canacois	(Woo)	50	21.7	+	0.23
Javanais	(Woo)	45	22.0	+	0.25
Kiskörös-Vágóhid (Hongarie): Époque avar	Tóth)	4	22.5	+	1.00
Chinois	(Woo)	63	22.7	+	0.23
Esquimaux	(Woo)	29	23.6	+	0.29

FIGURES ET PLANCHES

LÉGENDE DES PLANCHES

PLANCHE I.

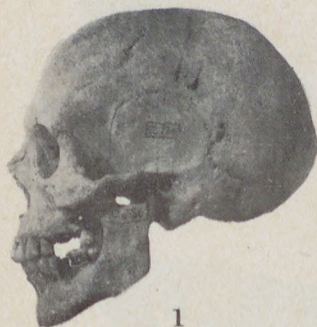
Les types caractéristiques des groupes taxinomiques du
cimetière de Fészerlakpuszta

1. Type caractéristique du I^{er} groupe; Homme,
Atlanto-Méditerranéen.
2. Type caractéristique du II^e groupe; Homme,
Cromagnoïde-A.
3. Type caractéristique du IV. groupe: Femme,
Méditerranéenne, gracile.

PLANCHE II.

Irrégularités pathologiques

1. Fracture de l'os radius droit
2. Facette coccygienne pathologique
3. Mandibule angulaire
4. Mandibule à alvéolaires atrophié
5. Ossification vertébrale



1



2

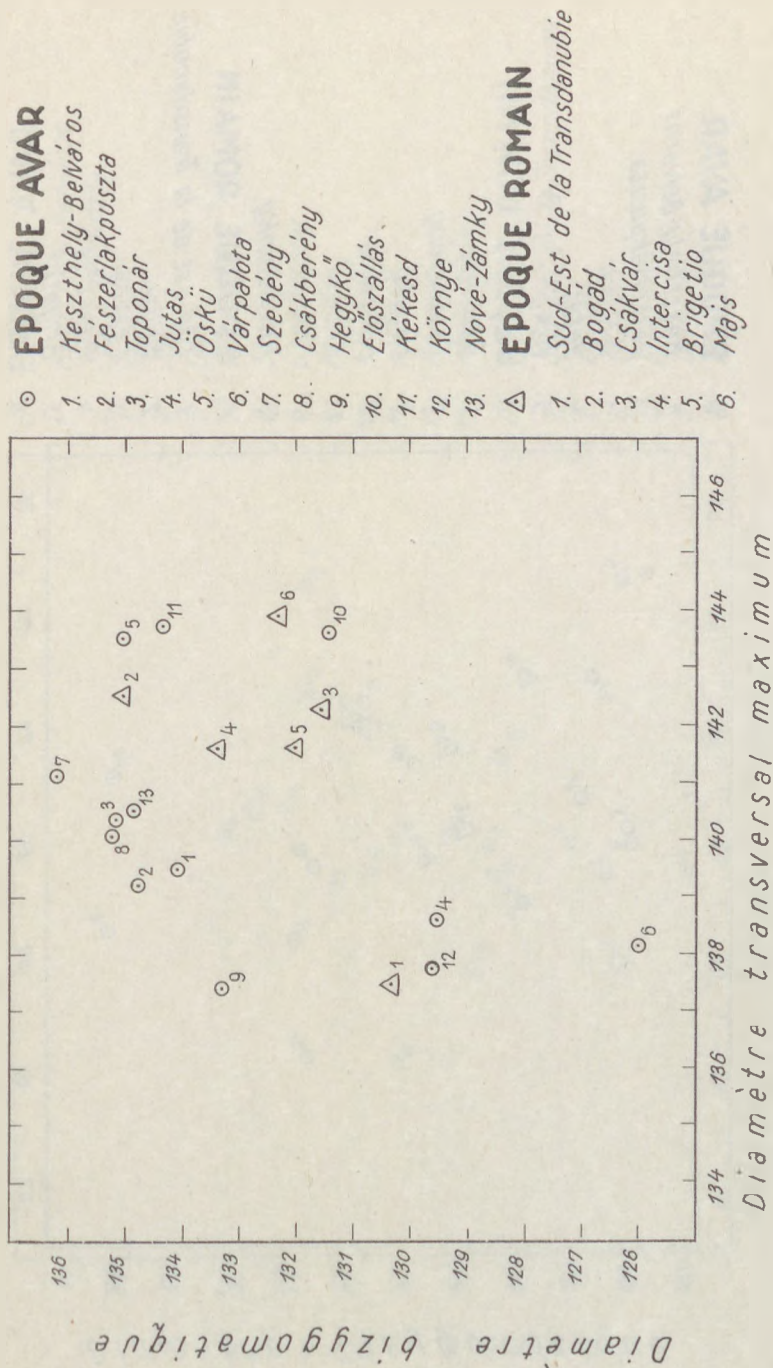


3



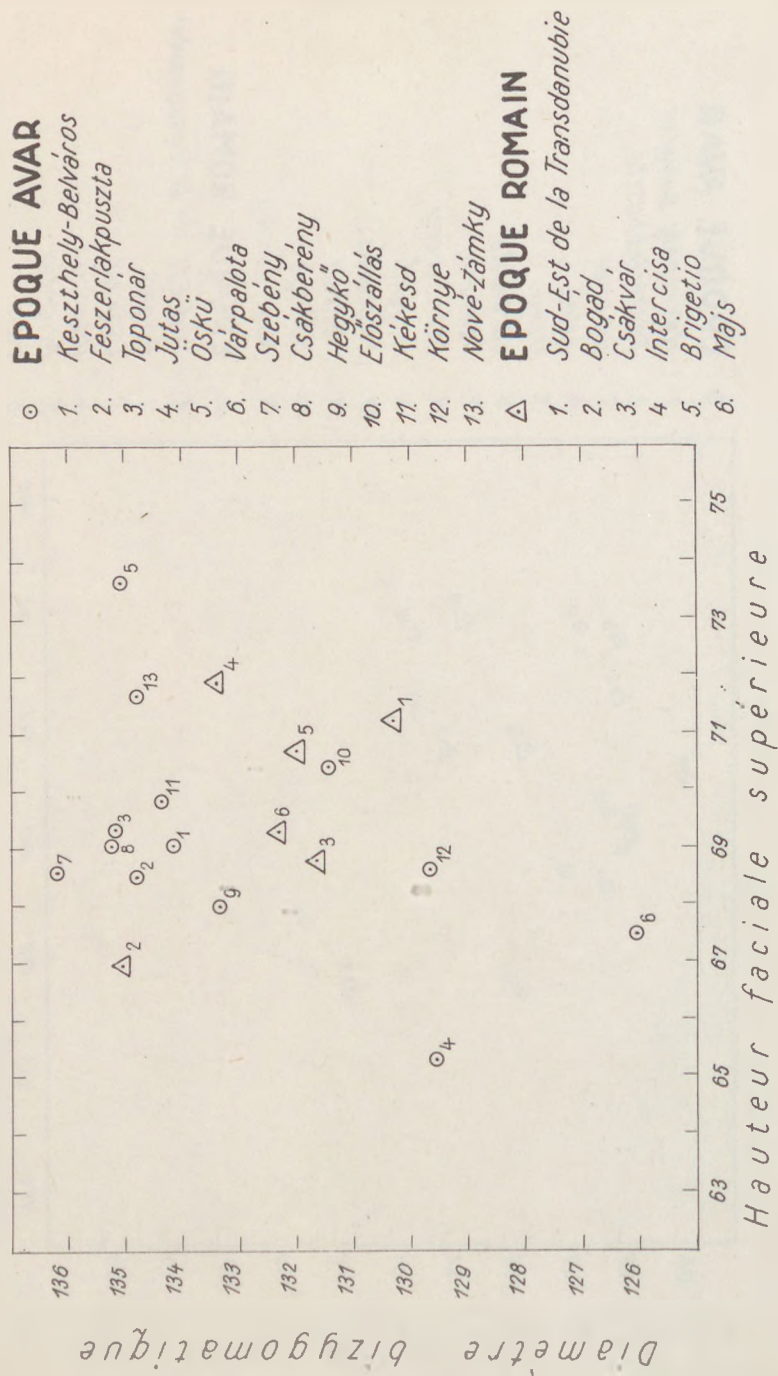
Fig. 1.

COMPARAISON DE SÉRIES D'HOMMES



COMPARAISON DE SÉRIES D'HOMMES

Fig. 2.



COMPARAISON DE SÉRIES D'HOMMES

Fig.3.

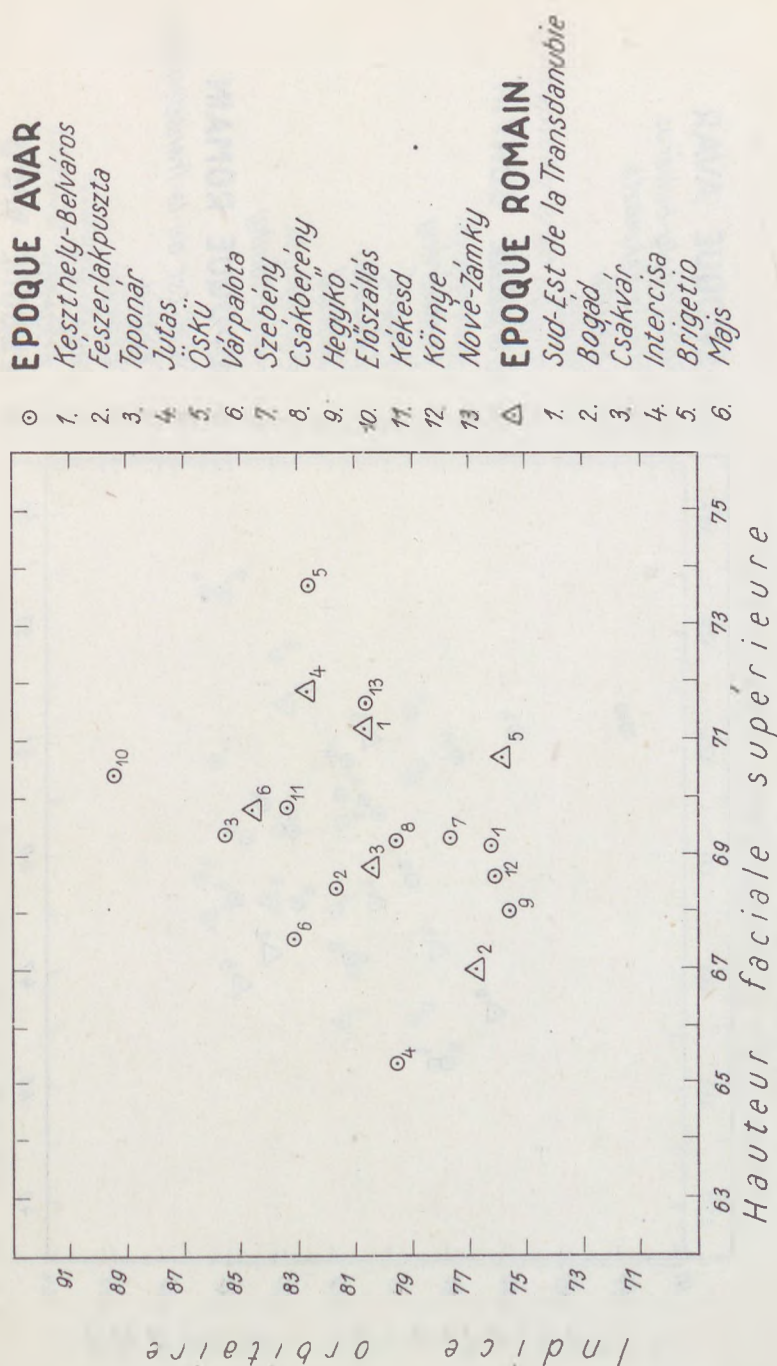
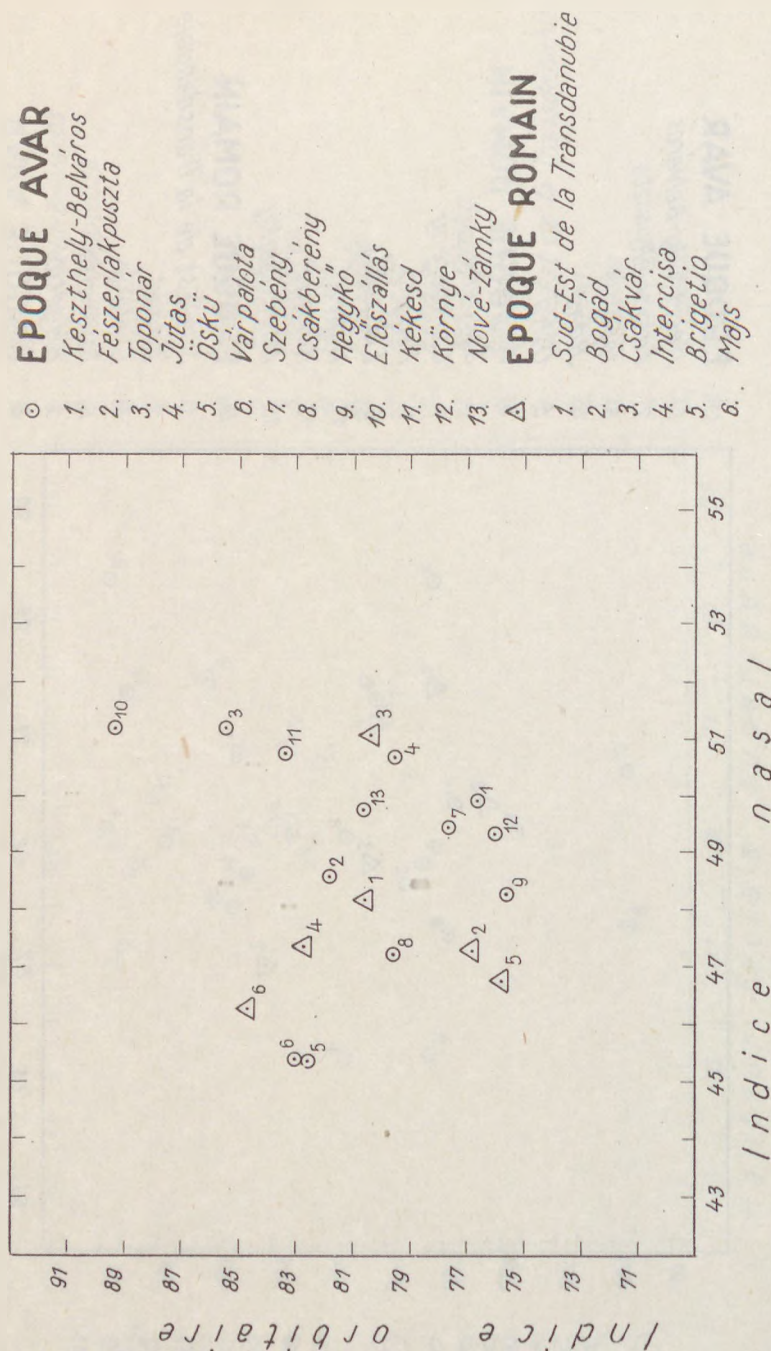


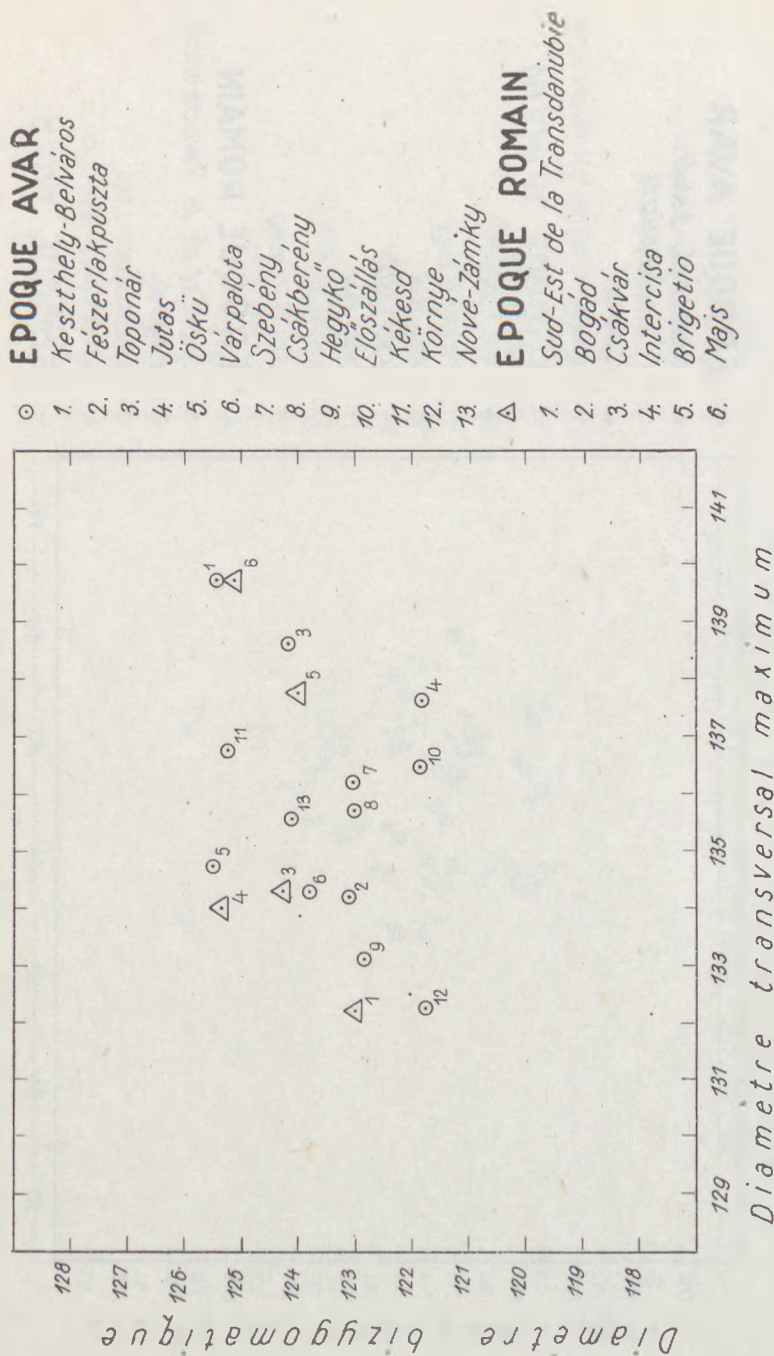
Fig. 4.

COMPARAISON DE SÉRIES D'HOMMES



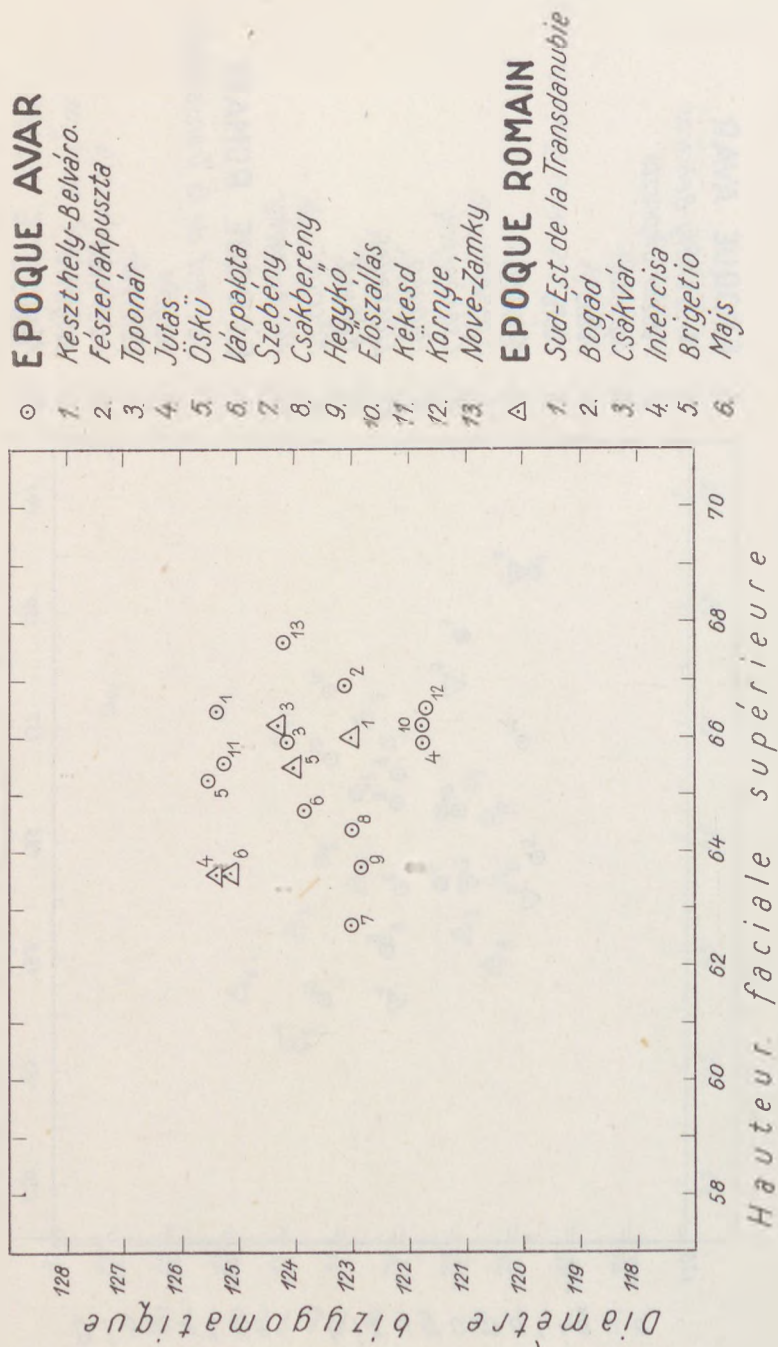
COMPARAISON DE SÉRIES DE FEMMES

Fig. 5.



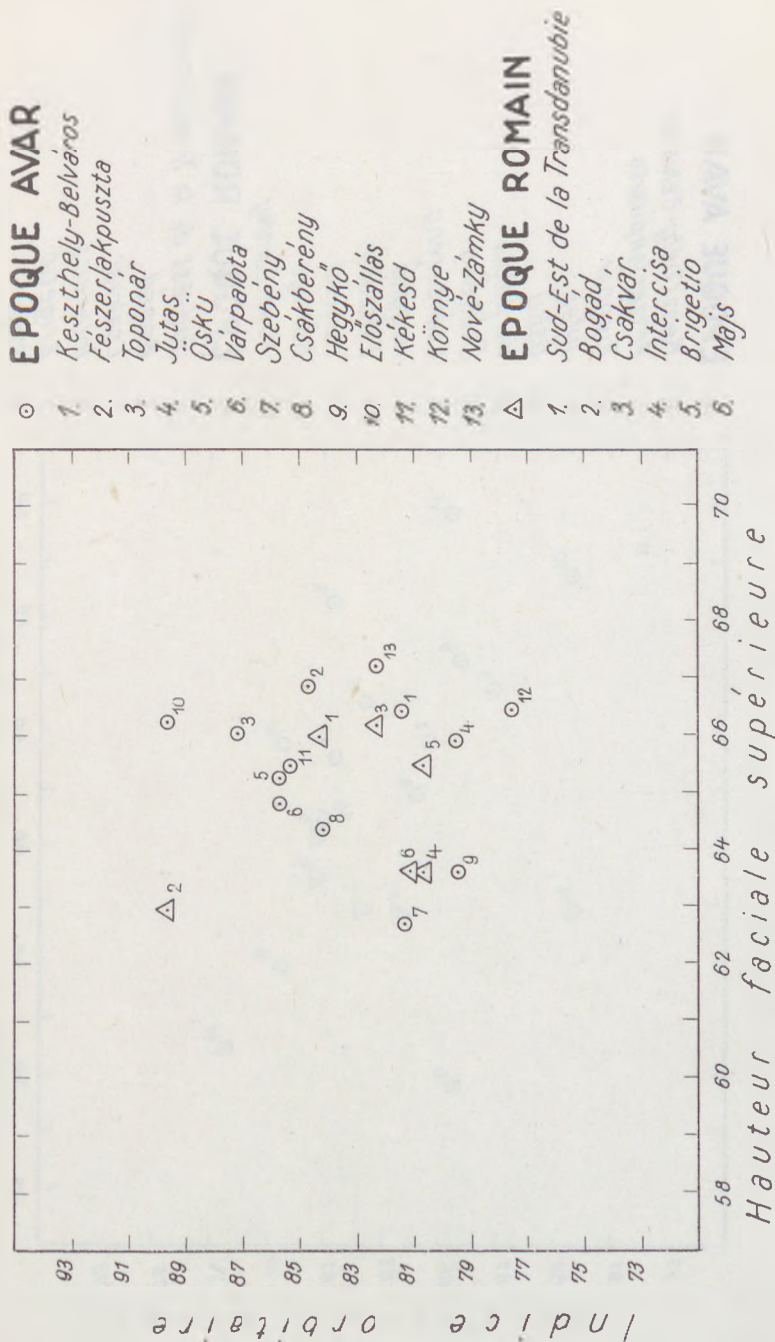
COMPARAISON DE SÉRIES DE FEMMES

Fig. 6.



COMPARAISON DE SÉRIES DE FEMMES

Fig. 7.



COMPARAISON DE SÉRIES DE FEMMES

Fig. 8.

